

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ "ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ"
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΕ ΕΠΟΧΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

1

Πλαστήρα Δήμητρα

Επιβλέπουσα: Καθ. Χρ. Ζαραφωνίτου

Μέλη: 1. Ομ. Καθ. Ιάκ. Φαρσεδάκης
2. Επ. Καθ. Β. Βλάχου

Χρονολογία Υποβολής :Μάϊος 2019

¹ Από την ηλεκτρονική πηγή <https://gallery.gr/el/artwork/kraugi-no-5> Έργο, με τίτλο Κραυγή No-5 του ζωγράφου Στρατή Αθηναίου.(01.3.2019)

Table of Contents

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ:	7
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ	8
I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	8
II. ΠΟΛΗ: Η ΓΕΝΕΣΙΣ	14
III. ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	16
A) Δομικά Χαρακτηριστικά της Σύγχρονης Πόλης.....	16
B) Κρίση Αξιών, Θεσμών & Οικονομίας.....	18
Γ) Κοινωνικά Προβλήματα.....	20
Δ) Περιβαλλοντικοί Παράγοντες.....	23
III. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	26
A) Η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή	26
B) Η Σχολή του Σικάγου	29
Γ) Σύγχρονες Μελέτες Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας	30
α) Η θεωρία των Καθημερινών Δραστηριοτήτων (Routine Activity Theory).....	31
β) Η θεωρία της Ορθολογικής Επιλογής (Rational choice Theory).....	32
γ) Η θεωρία των τυπολογικών επιλογών (Crime Pattern Theory)	33
IV. ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ	33
A) Κοινωνική Αποδιοργάνωση.....	35
B) Η Μορφή του Σύγχρονου Εγκλήματος.....	36
Γ) M.M.E. & Θυματοποίηση	37
Δ) Αποτελεσματικότητα Αστυνομίας, Δικαιοσύνη και Κοινό περί Διακαίου Αίσθημα.....	39
E) Κρίση στην Κοινωνία και στην Οικονομία	40
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ	42
I. ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	42
II. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	43
III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	45
A) T.Veblen	46
B) E. Durkheim.....	48
IV. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ	57
A) Karl Marx	58
B) F. Engels	58
Γ) W. Bonger.....	59

V. ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	60
A) Η Αλληλεγγύη ως έννοια και ως πραγματικότητα σήμερα	61
α) Η Αλληλεγγύη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στους Διεθνείς Οργανισμούς	61
β) Η Αλληλεγγύη στην Ελλάδα.....	62
γ) Απαράγραπτα Δικαιώματα, σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα	65
B) Η Οικονομική Κρίση ως κοινωνική πραγματικότητα	68
α) Γενική οικονομική κατάσταση	69
β) Ατομική Οικονομική Κατάσταση.....	71
i) Σχετική Αποστέρηση και Κοινωνικός Αποκλεισμός	73
ii) Σχετική Αποστέρηση - Κοινωνικός Αποκλεισμός στη Σύγχρονη Ελλάδα	75
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ	79
I. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	79
II. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	83
III. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ, ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	90
A) Μελέτες με Περιστασιακές Προσεγγίσεις της Εγκληματικότητας σε Περιόδους Δημοσιονομικής Κρίσης	91
B) Μελέτες με Έμμεσες Προσεγγίσεις της Εγκληματικότητας σε Περιόδους Δημοσιονομικής Κρίσης	91
Γ) Μελέτες με Άμεσες Προσεγγίσεις της Εγκληματικότητας σε Περιόδους Δημοσιονομικής Κρίσης	93
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	97

ΒΙΟΣ ΒΙΟΥ ΔΕΟΜΕΝΟΣ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΒΙΟΣ.

(Η ζωή που φοβάται τη ζωή δεν είναι ζωή.)

Μένανδρος, 4^{ος} αιώνας π.Χ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, λαμβάνει χώρα, σε χρονική περίοδο όπου η κρίση στην οικονομία, χαρακτηρίζει τόσο τον Ελληνική, όσο και την Παγκόσμια Κοινωνία.

Αντικείμενο αυτής της βιβλιογραφικής εργασίας είναι το εγχείρημα προσέγγισης της σχέσης του σύγχρονου αστικού χώρου και υπό το πρίσμα των χαρακτηριστικών που παράγει η οικονομική κρίση με την προκληθείσα, εκ του εγκλήματος ανασφάλειας.

Προκειμένου να οδηγήσουν οι ως άνω συναρτήσεις σε ασφαλή συμπεράσματα, η εργασία αναπτύσσεται σε τρία κεφάλαια. Παραθέτεται ο εννοιολογικός προσδιορισμός των υπό διερεύνηση όρων και τα δομικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης πόλης, μαζί με ιδιαίτερα γνωρίσματα της σημερινής κοινωνίας, της κρίσης των αξιών, η παρουσίαση με χρονική αλληλουχία, των σχετικών με το έγκλημα Περιβαλλοντικών θεωριών και των παραγόντων που επιδρούν στην ανασφάλεια εντός του πλαισίου της πόλης, στο πρώτο κεφάλαιο. Ακολουθείται, στο δεύτερο κεφάλαιο, η πορεία, στο επιστημονικό γίγνεσθαι, της οικονομίας και της σε αυτή επίδρασης των κοινωνικών μεταβολών, οι θεωρίες, για τη σχέση με το έγκλημα, των κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, της κοινωνικής συνοχής, του υιοθετούμενου οικονομικού συστήματος, το ρόλο της αλληλεγγύης διαχρονικά, όπως και της σχετικής αποστέρησης και του αποκλεισμού.

Τα βιβλιογραφικά ερευνητικά πορίσματα που προκύπτουν από τη συνάρτηση των περιβαλλοντικών παραγόντων της πόλης, της ανασφάλειας και των οικονομικών συνθηκών, εκτίθενται στο τελευταίο κεφάλαιο και όλα όσα μνημονεύθηκαν καταλήγουν στα συμπεράσματα.

Λέξεις Κλειδιά: Πόλη, Ανασφάλεια, Οικονομική κρίση, Αλληλεγγύη

ABSTRACT

The elaboration of this diplomatic work takes place at a time when the crisis in the economy, characterizes both, the Greek and the World Societies.

The subject of this bibliographic work is the attempt to approach the relation between the modern urban space and the characteristics of the economic crisis and the insecurity of crimes.

In order to bring these functions to safe conclusions, the work is developed in three chapters. The conceptual definition of the conditions under examination and the structural characteristics of the modern city, along with particular features of today's society, the crisis

of values, the time-related presentation of crime-related Environmental Theories and the factors affecting insecurity within of the city's frame, in the first chapter. In the second chapter, the course, in the scientific field, of the economy and its effect on social changes, the theories, on the relation with crime, social and economic changes, social cohesion, the adopted economic system, the role of solidarity over time, as well as relative deprivation and exclusion.

The bibliographic research findings that arise from the function of environmental factors in the city, insecurity and economic conditions are set out in the last chapter and everything that has been mentioned results in the conclusions.

Keywords: City, Insecurity, Economic crisis, Solidarity

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Στην παρούσα εργασία, προσπαθώντας να συναρτήσουμε τους παράγοντες πόλη, ανασφάλεια και οικονομική κρίση, ώστε να διερευνήσουμε αν και πώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, τέθηκαν τα ερωτήματα: α) Αν ο τρόπος ζωής στην πόλη αλληλοσυνδέεται με τις κοινωνικές συνθήκες και αν σχετίζεται με τη βία και το εγκληματικό φαινόμενο, β) αν ο τρόπος ζωής στην πόλη προκαλεί φόβο εκ του εγκλήματος και ανασφάλεια, γ) αν η οικονομική κρίση επιδρά στο έγκλημα και την ανασφάλεια, εντός του πλαισίου της πόλης και πώς, μέσα από τη στέρηση των υλικών αγαθών και της ποιότητας ζωής.

Με την πρόθεση να εξετασθούν ενδελεχώς και να απαντηθούν με σαφήνεια, όλοι οι προβληθέντες προβληματισμοί, κατ' αρχάς, στο πρώτο κεφάλαιο έγινε εννοιολογικός προσδιορισμός των υπό εξέταση όρων και στη συνέχεια, ανάπτυξη των χαρακτηριστικών της πόλης και της κοινωνίας σήμερα, όπως και μια ιστορική αναδρομή των θεωριών που προσεγγίζουν την αλληλεξάρτηση του εγκλήματος με το χώρο της πόλης. Ταυτόχρονα, αναφέρθηκαν οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανασφάλεια στο χώρο της πόλης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναπτύσσεται η σχέση της οικονομίας με την πόλη, αναφέρεται εν συντομία η εξέλιξη της οικονομίας ως επιστήμης και το πώς επιδρούν οι κοινωνικές μεταβολές στον παράγοντα οικονομία. Συνάμα με αυτά, γίνεται μια ανάπτυξη θεωριών που σχετίζονται με τις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές, την κοινωνική συνοχή και τις συνέπειές τους, καθώς και τη συσχέτιση του οικονομικού συστήματος και του εγκλήματος. Πραγματοεύονται επίσης, η έννοια και η σημασία της αλληλεγγύης στις απαρχές της γέννησης της εγκληματολογίας και σήμερα, όπως και η σχετική αποστέρηση και ο αποκλεισμός.

Εν κατακλείδι στο τρίτο κεφάλαιο, εμπεριέχονται βιβλιογραφικά ερευνητικά πορίσματα που προκύπτουν από τη διερεύνηση των συναρτήσεων περιβαλλοντικών παραγόντων της πόλης, ανασφάλειας και οικονομικών συνθηκών.

Εν συνεχεία, παρατίθενται τα συμπεράσματα που απαντούν και στα αρχικώς τιθέμενα ερωτήματα.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ

I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η σημασία της λέξης *πόλη* ενδεχομένως να μοιάζει εννοιολογικά ξεκάθαρη, όμως δεν είναι εφικτό να αποδοθεί ένας και μόνος ορισμός που να απεικονίζει με ακρίβεια την πόλη, μέσα στο χρόνο της, καθώς οι συνθήκες, κοινωνικές και οικονομικές, όπως και τα ρεύματα τα ιδεολογικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά, μαζί με τα κριτήρια με τα οποία ορίζεται και καθορίζεται η συνύπαρξη των ανθρώπων, εξετάζονται μέσα από διαφορετικές οπτικές, στο γίνεσθαι της ανθρωπότητας.

Η λέξη «*πόλις*», δηλώνει τόσο το κτίσμα², όσο και το πλήθος, όπως και το λαό³ και διαφέρει στη σημασία από τη λέξη «*άστυ*⁴» που δηλώνει την πόλη σε χαμηλότερο επίπεδο, όπως μαρτυρεί και η αρχαιοελληνική της χρήση, καταδεικνύοντας το κεντρικό μέρος της πόλης-κράτους, με τις κατοικίες, την αγορά και τα δημόσια κτήρια.

Έχοντας κατά νου τα ανωτέρω, δε σημαίνει ότι δε δύναται να βρεθεί κοινό σημείο αναφοράς, ικανό να της προσδώσει τα γενικά της χαρακτηριστικά, αφού σε κάθε περίπτωση, η έννοια της πόλης, περικλείεται στην ύπαρξη ενός μόνιμου οικισμού⁵, όπου το αστικό τοπίο της, ορίζεται από τις διαφοροποιήσεις της, με το τοπίο της υπαίθρου⁶. Σηματοδοτείται πάντα από μια πολεοδομική οργάνωση, διαφορετική βέβαια από εποχή σε εποχή, η οποία όμως και αντικατοπτρίζει τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε εποχής και αποτελείται φυσικά από το καθοριστικό της στοιχείο, τη συγκέντρωση που καταλαμβάνει ο πληθυσμός της, ανά μονάδα οικοδομημένης επιφάνειας.

² Ο Θουκυδίδης μεταχειρίζεται τον όρο *πόλις* και για την ανοχύρωτη ομάδα κωμών και για την οχυρωμένη πόλη. Η αρχική σημασία της λέξης πρέπει να ήταν το φρούριο, ο οχυρωμένος τόπος, η ακρόπολη.

³Gaisford Thomas, *Etymologicon magnum lexicon Saepissime vocabulorum origines indagans: Ex pluribus lexicis scholiastis et grammaticis: Anonymi cuiusdam opera: Concinnatum*, εκδόσεις Thomas Gaisford S.T.P.

⁴ Από το *άστυ* βέβαια προέρχεται ο *αστός*, ο κάτοικος του *άστεως*, του αστικού κέντρου· ο *αστός* στην κλασική αρχαιότητα δεν είναι απαραίτητα πολίτης· τη σημασία αυτή την παίρνει στην ελληνιστική εποχή, όταν συνδέεται με το λατινικό *civis*.

⁵ Max Weber, *Έννοια και Κατηγορίες της Πόλης – Κοινωνικές Επιστήμες, Οικονομία και Κοινωνία*, 6^{ος} τόμος, Η Πόλη, Μετάφραση-Εισαγωγή-Επιμέλεια, Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις Σαββάλας, 2008.

⁶ Κατά την αρχαϊκή περίοδο, η λέξη *πόλις*, ήταν κατά το μάλλον ή ήττον μια ειδική έννοια που αντιπροσώπευε την αστική περιοχή σε αντιπαράθεση με τη χώρα, που αντιπροσώπευε την ύπαιθρο. Κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η πολιτική της οντότητα, ακόμη και αν δε ήταν κατάλληλη να θεωρείται πόλη, εξαιτίας του πολεοδομικού της σχεδιασμού ή της έλλειψης δημοσίων κτηρίων.

Η δημιουργία⁷ της πόλης επέφερε στις νεοσυγκροτημένες κοινωνίες διαφοροποίηση από τις ως τότε, συσταθείσες κοινωνίες, που έγκειται στο γεγονός ότι πλέον οι άνθρωποι δεν επιδίδονται στις καθημερινές τους ενασχολήσεις για την κάλυψη αποκλειστικά και μόνο των δικών τους αναγκών, αλλά προσβλέπουν να κερδίσουν και την ικανοποίηση των αναγκών των υπολοίπων ανθρώπων⁸. Φυσική εξέλιξη, η δημιουργία και εξάπλωση του εμπορίου και η απόδοση ιδιαίτερης αξίας στην έννοια του συμφέροντος. Εκκινείται σιγά, σιγά, η ανέλιξη και η οργάνωση των πόλεων-κρατών, με την ταυτόχρονη θεμελίωση της οικονομίας. Καθιερώνεται συνάμα, η ιεραρχία και η προσπάθεια διατήρησης της τάξης, μέσω των κανόνων και του νόμου.

Η νόμιμη εξουσία γεννιέται και διατηρεί την τάξη, δυνάμει του ισχύοντος δικαίου, δηλαδή των δικών της επιβαλλόμενων αρχών, αξιών, κανόνων και εντολών.

Ως λέξη, το Δίκαιο, ήτοι, το σύνολο των κανόνων, οι οποίοι ρυθμίζουν υποχρεωτικά την **οργάνωση** μιας κοινωνίας σε κράτος, την **λειτουργία** της κοινωνίας αυτής και την **κοινωνική συμβίωση** των μελών της⁹, προερχόμενη από το ρήμα δείκνυμι κατοχυρώνει την έννοια της ορθής¹⁰ κατευθυντήριας γραμμής και αποτελεί terminus technicus¹¹. Τεχνικό νομικό όρο, λέξη δηλαδή, με ορισμένο περιεχόμενο και εμφανίζεται στις γλώσσες της πλειονότητας των χωρών ως το «δέον», το σωστό¹² που οφείλουν τα άτομα μιας κοινωνίας να αποδεχτούν και τηρήσουν. Σκοπός του ενδογενούς, να επιτευχθεί η ομαλή συνύπαρξη των κοινωνιών και να αποτραπούν τυχόν έριδες και αυθαιρεσίες ή να χαλιναγωγηθεί η έμφυτη, ίσως, τάση του ανθρώπου προς αυτόνομη και ανεξάρτητη αντίδραση και συμπεριφορά, η οποία όμως είναι ικανή να επιφέρει και προκαλέσει συνθήκες εκθεμελίωσης, της χωρίς βία συνύπαρξης.

Μπαίνοντας στον πειρασμό να εξετάσουμε ετυμολογικά και τη λέξη βία, θα δούμε ότι πιθανότατα η προέλευσή της βρίσκεται στην ινδοευρωπαϊκή ρίζα *nīno –vis*¹³ που θα πει ζωή

⁷ Οι κοινωνίες όμως στην ιστορία των ανθρώπων, δεν χαρακτηρίζονταν πάντα από δομές που θα μπορούσαν να ταυτιστούν με εκείνες που χαρακτηρίζουν τις πόλεις. Η ουσιαστική μετάλλαξη των κοινωνιών με τη δημιουργία και ανάπτυξη των, επέρχεται περί την τρίτη χιλιετηρίδα π.Χ., έχοντας περάσει από τις πρωτόγονες κοινωνίες του ανθρώπου – κυνηγού και εκείνες της Νεολιθικής εποχής που κατά βάση ήταν μητριαρχικές κι στηρίζονταν στην καλλιέργεια γης. Παπαδάτος Π., Η επιθετικότητα, η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση, εκδόσεις ANT. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1980.

⁸ ο.π

⁹ Παναγόπουλος Κωνσταντίνος, Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο και Οικονομία 1999.

¹⁰ Στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες το δίκαιο δηλώνεται με λέξεις (Recht, droit, diritto κλπ) που προέρχονται από το λατινικό *directum*, που επίσης μεταφορικά σημαίνει το ορθό.

¹¹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, «Γενική Συνταγματική θεωρία» Σάκκουλας Αντ. Ν. 2004, σελ.37.

¹² Παύλος Κ. Σούρλας, «Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου», σελ.19 -37-Και η λέξη «δίκη» υπήρξε συνώνυμη με το δίκαιο, ενώ πιο παλιά σήμαινε «συνήθεια».

¹³ Πηγή από την ηλεκτρονική ιστοσελίδα

https://mandoulides.edu.gr/wpcontent/uploads/2016/07/Lexiko_Evang_Madoulidi.pdf (10.9.2018)

(βίος – βιάζομαι) ενώ, ενδεχομένως στη δυσύλλαβη ρίζας *g^weyh₃¹⁴-ζω, πηγάζει η προέλευση της λέξης «βίος», που καταδεικνύει τρόπο¹⁵.

Συνεπώς είναι συνετό, να οδηγηθεί κάποιος στον προβληματισμό, για το αν και πώς, ο τρόπος ζωής του ανθρώπου είναι σε άμεση αλληλεπίδραση με τις κοινωνικές συνθήκες και είναι ικανός να παράγει, ελαττώσει, εξυψώσει ή εγκλωβίσει στα όρια της μηδαμινότητας, τη βία, δηλαδή την ενέργεια, που προκαλεί καταστροφή και οδηγεί στην άδικη πράξη, στο έγκλημα¹⁶ με άλλα λόγια.

Με τα ανωτέρω στο νου και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι κάθε ενέργεια που ευαισθητοποιεί την ανθρώπινη φύση και επιδρά στην κοινωνικότητα της, παράγει συναισθήματα, μεταξύ αυτών και των σπουδαιότερων, το αίσθημα ασφάλειας, σιγουριάς, εμπιστοσύνης, βεβαιότητας ή και ανασφάλειας που εξάγει το έλλειμμα των μόλις ανωτέρω ιδιοτήτων από την ανθρώπινη ψυχή, αναδύεται το ερώτημα, αν ο τρόπος ζωής στην πόλη προκαλεί το φόβο του εγκλήματος και την ανασφάλεια στους πολίτες. Επιπροσθέτως τούτου, εφόσον διευκρινιστεί ότι η ζωή στην πόλη όντως παράγει ανασφάλεια, προκαλούνται και περαιτέρω ερωτήματα, όπως, αν και πώς, η ζωή στην πόλη στην εποχή της οικονομικής κρίσης, επιδρά στην ανασφάλεια αυτή.

Για να διασφαλίσουμε αναμφισβήτητη απάντηση καταρχάς στο πρώτο μνημονευθέν ερώτημα και πριν προχωρήσουμε σε εξέταση και απάντηση του επακόλουθου προβληματισμού που τέθηκε, χρειάζεται να κατανοήσουμε καλά την έννοια τα ανασφάλειας.

Η ανασφάλεια, έχει ριζωμένη μέσα της το ρήμα *σφάλω* και καταδεικνύει ότι κάποιος κλονίζεται, πέφτει, καταβάλλεται, νικείται, αποτυγχάνει καταρρίπτει, απατάται¹⁷. Έρχεται σε αντίθεση με την ασφάλεια, που προέρχεται από την ένωση του στερητικού μορίου α με το ρήμα «σφάλω» και δηλώνει την έλλειψη σφάλματος, τη βεβαιότητα, την τήρηση της δημόσιας τάξης. «*Ασφάλεια υπάρχει όταν κάποιος ή κάτι, δεν εκτίθεται σε κίνδυνο, όταν δηλ. απουσιάζει η πιθανότητα επέλευσης ενός κακού*»¹⁸ υποστηρίζει ο καθηγητής Ν. Κουράκης. Ανάλογης προέλευσης είναι και οι αγγλικές και γαλλικές λέξεις *security* και *sécurité*, οι οποίες προέρχονται

¹⁴ Πηγή από την ηλεκτρονική ιστοσελίδα:

<https://smerdaleos.wordpress.com/2015/10/30/%CE%B7%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B1-gweyh3-%CE%B6%CF%89/> (10.9.2018).

¹⁵ Πηγή από την ηλεκτρονική ιστοσελίδα <http://www.arxeion-politismou.gr/2017/11/via-vios.html> (10.9.2018).

¹⁶ Η ετυμολογία της λέξεως έγκλημα, προέρχεται από το ρήμα καλέω-ῶ, ἐγκαλέω-ῶ < ἐγ (έν) + καλῶ 'κατηγορώ, ενοχοποιώ', κλητεύω 'επικαλούμαι στο Δικαστήριο, όπως και το **εγκληματώ** (προσάπτω κατηγορία σε κάποιον) = διαπράττω έγκλημα / ενεργώ με τρόπο ανεπίτρεπτο, επιζήμιο.

¹⁷ Στ. Α. Πατάκης-Νικ. Ε. Τζιράκης Λεξικό ρημάτων αρχαίας ελληνικής, ομαλών και ανωμάτων, εκδόσεις Πατάκης 1984, 2^η έκδοση, σελ.426-427.

¹⁸ Ν.Ε. Κουράκης, Ασφάλεια και ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια, (Αν)ασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική & Δικαιώματα του Ανθρώπου, επιμέλεια Χ. Μ. Ζαραφωνίτου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2007, σελ.15-33.

από τις λέξεις *sine* που σημαίνουν χωρίς/δίχως και *cura* που σημαίνει προσοχή/ανησυχία,¹⁹ «απαλλαγμένα δηλαδή από φόβο, κίνδυνο, προσοχή, φτώχεια, μεγάλη ανησυχία»²⁰»

Συνεπώς, η ανασφάλεια ως έννοια, επιβεβαιώνει επακριβώς την ετυμολογική της προέλευση, καθώς δηλώνει ότι κάθε άλλο παρά, απουσιάζει η αίσθηση, η πιθανότητα, το ενδεχόμενο, αόριστα τις πιο πολλές φορές, τυχόν επέλευσης ενός μη επιθυμητού γεγονότος, ενός κακού συμβάντος, υποδηλώνει κάτι αμφίβολο, κάτι που εξαρτάται από περιστάσεις, προϋποθέσεις ή όρους και δημιουργεί ανησυχία και φόβο.

Αυτή η απουσία, συνειδητή ή και υποσυνείδητη πολλάκις, του αισθήματος ασφάλειας εμφανίζεται, τόσο στον κάθε άνθρωπο μεμονωμένα, όσο και σε αόριστο, μη ορισμένο και μη πεπερασμένο αριθμό ατόμων που είναι κοινωνοί μιας γειτονιάς, μιας περιοχής, ενός χωριού, μιας πόλης. Εν γένει, το συναίσθημα δε γνωρίζει σύνορα και όρια, δεν εμποδίζεται από• και δεν κλείνεται μέσα σε, πόρτες οικιών, χώρων επαγγελματικών και άλλων κτισμάτων. Δεν θωρακίζεται από τις ανθρώπινες κατασκευές που περιορίζουν το χώρο, ούτε γνωρίζει ερμηνείες αντικειμενικές που να προέρχονται πάντα από σαφείς καταστάσεις, κι για αυτό πιθανόν, να εγκλωβίζει φορές τους ανθρώπους μέσα στις ίδιες τους τις σκέψεις.

Η ανασφάλεια, ως ουσιαστικό, φανερώνει μεταξύ των άλλων, ενέργεια κατάσταση, ιδιότητα που εν προκειμένω, είναι αφηρημένα κοινή, μολονότι μπορεί να πηγάζει στην ψυχή του καθενός με διαφορετικούς τρόπους και διαφορετικούς λόγους.

Επομένως, όπως συμβαίνει με όλες τις κοινώς αφηρημένες έννοιες, πολλές φορές επικρατεί σύγχυση μεταξύ όρων και εννοιών με παραπλήσια υποκειμενική ερμηνεία και επομένως μη ξεκάθαρη σημασία.

Ακολούθως τούτων, είναι όχι σπάνιο το φαινόμενο, λανθασμένα να ταυτίζονται λέξεις, με έννοιες που έχουν διαφορετική απόδοση νοήματος και ακολούθως διαφορετικά στην πράξη αποτελέσματα. Αυτή η σημασιολογική σύγχυσης υφίσταται και στον Εγκληματολογικό χώρο, όσον αφορά την εννοιολογική οριοθέτηση της «ανασφάλειας» και τη διάκρισή της από το «φόβο του εγκλήματος» και την ανησυχία.

Δεδομένου ότι επικρατεί άτακτη και μη δόκιμη χρήση των λέξεων «ανασφάλεια - insecurity» και «ανησυχία - worry»²¹ στην καθημερινή ζωή, καθώς ενώ οι έννοιες αυτές μοιάζουν να συμπίπτουν στην ουσία, στην πράξη είναι διαφορετικές. Ο αντίκτυπος των παραπάνω, καθρεπτίζεται και στα πορίσματα που καταλήγουν και οι εγκληματολογικές

¹⁹ Muncie, John and McLaughlin, Eugene eds. *The Sage Dictionary of Criminology (2nd ed.)*. London, Sage: Sage, λήμμα: security, 2006, σελ.371.

²⁰ ο.π.

²¹ Χρ. Ζαραφωνίτου Ο Φόβος του Εγκλήματος εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 14-15.

μελέτες, στις οποίες έχουν διαπιστωθεί «παράδοξα» αποτελέσματα. Αυτή η ανορθοδοξία διακρίνεται και στο ότι «ορισμένοι θεωρούν τους εαυτούς τους ανήσυχους, χωρίς να πιστεύουν ωστόσο, ότι θα γίνουν και οι ίδιοι θύματα της εγκληματικότητας, ενώ άλλοι επιβεβαιώνουν τον φόβο τους για το έγκλημα, αν και δεν το συγκαταλέγουν μεταξύ των σημαντικών θεμάτων κοινωνικής ανησυχίας»²². Υφίσταται μια δυσχέρεια να τεκμηριωθεί ερευνητικά η σύνδεση της ανασφάλειας με το έγκλημα, γεγονός που εντείνει τον προβληματισμό για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της.

Δυσχεραίνει ακόμα πιο πολύ, την ερευνητική συνάφεια της ανασφάλειας με το έγκλημα· και το γεγονός ότι έχει επικρατήσει να αποτελούν συνώνυμα με το φόβο του εγκλήματος, τόσο οι ατομικές, όσο και οι συλλογικές ανασφάλειες²³, οι οποίες εξωτερικεύονται είτε, ως φόβος θυματοποίησης, είτε, ως απουσία της δημόσιας ασφάλειας²⁴, αντίστοιχα.

Ενώ η ανασφάλεια έχει μεγαλύτερο εύρος και «εστιάζει στην εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα και όχι ως προσωπική κατάσταση»²⁵, το συναίσθημα του φόβου (*fear of crime*), σύμφωνα και με τον ορισμό που έδωσε ο J. Leauté,²⁶ αντιπροσωπεύει, «το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή χώρας, το οποίο προέρχεται από τον φόβο πιθανής θυματοποίησης των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις» και συνδέεται με τους δείκτες εγκληματικότητας ή θυματοποίησης μιας περιοχής. Σημειώνεται εδώ και το γεγονός, ότι το πώς προσλαμβάνει κάθε άνθρωπος τις απειλές έχει μια υποκειμενική διάσταση εξαιτίας της *vulnerability*²⁷, της «ευπάθειας» ή αλλιώς του «ευάλωτου» την οποία αποδίδουν τα άτομα στον εαυτό τους ή στους οικείους τους²⁸ και διαχωρίζει τις προσωπικές, κοινωνικές, καταστατικές όψεις του «ευάλωτου» δηλαδή φύλο, ηλικία, περιοχή κατοικίας, χαρακτηριστικά γειτονιάς, από τις διαστάσεις των απειλών σχετικά με την πιθανότητα εγκλήματος, σοβαρότητα των ανεπιθύμητων συνεπειών, την αίσθηση περί αδυναμία ελέγχου των καταστάσεων αυτών²⁹.

²² Ph. Robert, Στο *Le citoyen, le crime et l'Etat* (σελ. 75). Genève, Paris: DROZ, 1999.

²³ Χρ. Ζαραφωνίτου, Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας 2006.

²⁴ Σ. Αλεξιάδης, Ο φόβος του εγκλήματος, Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος, Αφιέρωμα στη μνήμη του Η. Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, 1991.

²⁵ Robert, Ph. & Pottier, M-L., *Les préoccupations sécuritaires : une mutation?* Revue française de sociologie, 2004.

²⁶ I. Leauté. Criminologie et Pénologie. Les cours de droit Paris, 1996, Cujas, σελ. 16, όπως αναφέρεται στο «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο Αφιέρωμα για τη Μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη, Πάντειον Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ζαραφωνίτου, Χρ., 1991, σελ. 201-217.

²⁷ M. Killias, *Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime*, στο *Violence and victim*, vol. 5, 1990, 97-108. - M. Killias & Clerici CH., *Different measures of vulnerability, in the relation to different dimensions of fear of crime*, στο *British Journal of Criminology*, vol. 40, 2000.

²⁸ M. Killias, *Précis de criminology*, ο.π., 2001, σελ. 411.

²⁹ M. Killias, *Précis de criminology*, ο.π. 2001, όπως αναφέρεται στο άρθρο της καθηγήτριας, Χρ. Ζαραφωνίτου, 'Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2006, σελ. 1032.

Κατόπιν αυτών, θα ήταν δυνατόν να ορισθεί, ως ανασφάλεια, ο συλλογικός φόβος του εγκλήματος, ο οποίος και αναγάγει την εγκληματικότητα σε ουσιαστική και μείζονα κοινωνική μάστιγα.

Σε συνάρτηση, τα ανωτέρω, με το ότι ο φόβος του εγκλήματος εξαρτάται και από τις προσωπικές εμπειρίες, αλλά και από την οικειοποίηση της εμπειρίας των άλλων κοινωνιών, έτσι όπως και αυτή έχει πολλές φορές μορφωθεί από τις διάφορες πηγές πληροφόρησης³⁰ δημιουργούνται λανθασμένες εντυπώσεις και διογκωμένες εκτιμήσεις για τις διαστάσεις του εγκληματικού φαινομένου και οδηγούμαστε σε επίπλαστες αξιολογήσεις των σχετιζόμενων με το φαινόμενο αυτό «απειλών».

Στο πλαίσιο αυτό και υπό την επίδραση, στην ψυχρόσυνθεση του ανθρώπου, του συναισθήματος της προκληθείσας ενδεχομένως εκ του εγκληματικού φαινομένου ανασφάλειας από την ανεκπλήρωτη, εκ της φύσης του, ανάγκη του για ασφάλεια και προστασία, τίθεται προς εξέταση και το ζήτημα αν επιδρούν οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην ανασφάλεια των ανθρώπων και πως συναρτώνται όλα αυτά με τον παράγοντα πόλη και τα χαρακτηριστικά της, στη σύγχρονη εποχή, την εποχή της κρίσης.

Με στόχο να δώσουμε αδιαπραγμάτευτες απαντήσεις στα όσα μέχρι τώρα τέθηκαν σε προβληματισμό, αναγκαίο κρίνεται να οριστεί και η έννοια της οικονομίας, όπως και να διευκρινιστεί ο ορός οικονομική κρίση.

Η ελληνική λέξη οικονομία, υπό την επενέργεια, πιθανόν και της εμβέλειας της Αριστοτελικής³¹⁻³² σκέψης, πέρασε ως δάνειο σε άλλες γλώσσες³³. Βέβαια, στις γλώσσες αυτές, η λέξη απλώς προσδιορίζει την έννοια, δεν αποτυπώνει, δε φανερώνει την αρχετυπική της σύσταση, δεν αποκαλύπτει τη μνήμη της και την αληθινή της σημασία που κρύβεται στην ετυμολογική της προέλευση. Δεν καθιστά ορατό ότι σε αυτή, εμπεριέχονται δύο έννοιες που οδηγούν σε μία τρίτη, δηλαδή ότι ο οίκος ως οικογένεια και η νομή³⁴ ως διαμοιρασμός,

³⁰ Lupton D, Tulloch J. Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition. *British Journal of Criminology*, Vol. 50/no 3, 1999,507-523 (521).

³¹ Παρόλο που δεν αφιερώθηκε στη συγγραφή μονογραφιών που αποκλειστικά να αναφέρονται στην οικονομία, ωστόσο στα έργα του («Πολιτικά», τα «Ηθικά-Νικομάχεια», τα «Ηθικά-Ευδήμεια», η «Ρητορική Τέχνη»), όπως και στις πραγματείες «Περί πλούτου», «Περί τ' αγαθού (α', β', γ')», «Περί οικονομίας (α')», παρατηρείται πληθώρα οικονομικών σκέψεων, γεγονός που καταστεί την επίδραση και συμβολή του Αριστοτέλη στην οικονομική επιστήμη, ουσιώδης. Οι οικονομολόγοι, αρχής γενομένης από τα ρωμαϊκά χρόνια έως και σήμερα δεν παύουν να ανακαλύπτουν στα έργα του, ιδέες και θεωρίες που πληρώνουν εν συνόλω τους τομείς της οικονομίας.

³² Ο Boethius, Ρωμαίος φιλόσοφος και επιστήμονας, μετέφρασε και σχολίασε μερικά έργα του στα λατινικά. Ο χριστιανισμός νωρίς υιοθέτησε τμήματα της αριστοτελικής φιλοσοφίας, ώστε ουσιαστικά η μεταρχαϊκή και μεσαιωνική επιστημονική σπουδή να τελεί υπό την επίδραση της λογικής του. Ακόμη και στο Ισλάμ μεταφράστηκαν κατά τον 8ο αιώνα έργα του Αριστοτέλη με Σύρους μεταφραστές, από τα αραβικά στα λατινικά.

³³ γαλλ. *economie*, γερμ. *Okonommie*, αγγλικά είναι *economy*, ιταλικά *economia*.

³⁴ Ο νομέας, αυτός που ως επικεφαλής νέμει, διαμοιράζει δημιουργεί συνήθεια (συν + ήθος ή έθος), δημιουργεί ένα έθιμο, μια κοινωνική πρακτική που μετατρέπεται ακολούθως εξαιτίας της επαναλήψεως σε νόμο

συστήνουν την οικονομία. Η λέξη οικονομία δηλαδή, εμπεριέχει και εκφράζει την έννοια της κατανομής των αγαθών στους οικείους, κατά το σύνθημα, το νόμιμο της κοινωνίας και ορίζεται γενικά, ως η κατάσταση μιας χώρας ή μιας περιοχής από την άποψη της παραγωγής και της κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών και της προσφοράς χρήματος³⁵, ως σύνολο ανθρωπίνων δραστηριοτήτων.

Η οικονομία όμως μιας κοινωνίας, μιας χώρας, ή και της υφελίου ολόκληρης φορές, δεν είναι πάντα σταθερή, άλλοτε διανύει περιόδους ανάπτυξης και άλλοτε ύφεσης. Η διάρκεια όμως της οικονομικής ύφεσης είναι αυτή που οδηγεί στην οικονομική κρίση και αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων, τη φάση της καθόδου, φανερώνοντας τη συνεχή συρρίκνωση³⁶ της οικονομικής δραστηριότητας που τη σηματοδοτεί η διαρκής και αισθητή μείωση της³⁷.

Για να μπορέσουμε να δώσουμε απάντηση στα υπό εξέταση θέματα, χρειάζεται, εν πρώτοις, να μελετήσουμε τη γέννηση της πόλης και τα χαρακτηριστικά αυτής παλαιότερα αλλά και σύγχρονα.

II. ΠΟΛΗ: Η ΓΕΝΕΣΙΣ

Η εν γένει διασπορά των πληθυσμών χαρακτήριζε τις πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες, η οποία συναρτώταν από την ύπαρξη της τροφής στην εκάστοτε περιοχή. Οι νομαδικές ανθρώπινες ομάδες αποτελούνταν από κυνηγούς συλλέκτες καρπών, βοσκούς, ψαράδες. Οικιστικές συγκεντρώσεις, δεν παρατηρούνταν.

Η εκκίνηση όμως της συστηματικής καλλιέργειας της γης και της εκτροφής ζώων αποτέλεσε την αφετηρία δημιουργίας κάποιων οικιστικών συγκεντρώσεων. Με τη βελτίωση του τρόπου αξιοποίησης των γεωργικών εκτάσεων και την αύξηση της παραγωγής, έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτοι οικισμοί, όπου σταδιακά, με την εξέλιξη των μέσων εκμετάλλευσης, αυτών των πρωτόγονων μέσων παραγωγής, άρχισαν να παίρνουν πνοή οι πρώτες πόλεις.

³⁵ economy | Definition of economy in English, by Oxford Dictionaries, από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/economy> (01.5.2019)

³⁶ European Commission, «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels. Pp.1-87, Tab. Graph. Bibliogr, 2009.

³⁷ Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κλπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη Κουφάρης Γ., Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές, Περιοδικό Χρήμα,. Ιανουάριος-Φεβρουάριος. 2010.

Ο Ιππόδαμος ο Μιλήσιος³⁸, ο πατέρας της πολεοδομίας, ήταν ο πρώτος, που όχι μόνο αντιλήφθηκε την ανάγκη να υπάρξει σχέδιο πόλης, αλλά επιπλέον εμπνεύστηκε το γνωστό ως το Ιπποδάμειο σύστημα πολεοδόμησης (ή «Ιπποδάμεια νέμεσις³⁹»), όπου πέρα από την οργάνωση του, σε πραγματικό επίπεδο του πολεοδομικού ιστού, περαιτέρω ενσωμάτωσε σε αυτό μια λογική, κοινωνικής διάταξης του χώρου.

Ανατέλλει, επί της ουσίας για πρώτη φορά η αντίληψη ότι υφίσταται μια αλληλεξάρτηση ανάμεσα στον τρόπο δόμησης του χώρου και στον άνθρωπο κάτοικο και περαιτέρω των κοινωνικών φαινομένων που λαμβάνουν πλαίσιο, εντός αυτού.

Στην πορεία των χρόνων, ο ιστός και πολεοδομικός σχεδιασμός των πόλεων, ανά περιοχές, τόπους και κράτη είναι γεγονός ότι άλλαζε μορφή, όμως αυτή η μορφή ήταν πάντα σε άμεση σχέση και αλληλεπίδραση με τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν τοπικά ή υπερχωρικά και πάντα σε παραλληλία με τα ιστορικά γεγονότα και συμβάντα.

Αυτός ο μετασχηματισμός και η αναδιάρθρωση όμως του χώρου δεν είναι μονοσήμαντα γεγονότα αλλά έχουν αμφίδρομη σχέση με τους δεσμούς που δημιουργούνται εντός αυτού, καθώς όλα είναι συνδεδεμένα με μια αλυσίδα και η διαφοροποίηση σε ένα τομέα επηρεάζει και επιδρά και σε άλλους τομείς και τους μεταπλάθει με τη σειρά τους.

Συνεπώς, αυτή η συνεχούς ροής μεταβολή, του δομημένου χώρου σε συνδυασμό, με την ταυτόχρονη συνεχόμενη ροή των ανθρώπων και την εγκατάστασή τους σε ένα συγκεκριμένο χώρο, κατασκεύασε τις πόλεις και έφτασε στην πορεία του χρόνου, να δώσει σε αυτές τη σύγχρονη μορφή τους. Ταυτόχρονα, προσέδωσε τα χαρακτηριστικά της στους ανθρώπους που ζουν εντός του πλαισίου της, προκαλώντας ακολούθως συνέπειες κοινωνικές.

Γέννημα, θρέμμα αυτής κατάστασης είναι η αστικοποίηση.

Για τον ορισμό της αστικοποίησης υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις⁴⁰, ανάλογα το πρίσμα υπό το οποίο εξετάζεται. Υπό την ανθρωπογεωγραφική οπτική, η αστικοποίηση είναι

³⁸ Από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.politismospolitis.org/archives/19464> (28.02.2019)

³⁹ Ο εμπνευστής του Ιπποδάμειου συστήματος πολεοδόμησης (ή «Ιπποδάμειας νέμεσεως»), βάσει του οποίου χτίστηκαν πόλεις από τις αρχαίες Πειραιά, Θούριοι (Κ. Ιταλία), Ρόδο, Μίλητος, Κασσώπη, Πριήνη, Ολυνθο, Αλεξάνδρεια, Πάτρα, κ.λ.π., μέχρι τις σημερινές Νέα Υόρκη, Ουάσινγκτον, Βαρκελώνη, Σαββάνα (ΗΠΑ), Ντοτζ Σίτυ Κάνσας (ΗΠΑ), Σωλτ Λέικ Γιούτα (ΗΠΑ), Λέιμπερτ Παρκ (ΗΠΑ), Λος Άντζελες (ΗΠΑ), Ωστιν Τέξας (ΗΠΑ), Οκλαχόμα Σίτυ (ΗΠΑ), Τσαντιγκάρ (Ινδία) κ.λ.π., Βασίζεται στη χάραξη παράλληλων δρόμων, που τέμνονται κάθετα, (κάναβος, σχάρα), έτσι ώστε να δημιουργούνται ορθογώνια οικοδομικά τετράγωνα και πλατείες. Τα οικοδομικά τετράγωνα χαράσσονταν έτσι, ώστε, οι δρόμοι να είναι ευθύγραμμοι και ευρείς και οι πλατείες μεγάλες, ενώ τα δημόσια κτίρια ήταν εξαρχής καθορισμένα σε θέσεις που εξασφάλιζαν λειτουργικότητα και την άμυνά τους. Οι πόλεις προσανατολίζονται έτσι, ώστε, τα κτίρια να εκμεταλλεύονται το άμεσο ηλιακό κέρδος, δηλαδή να έχουν ήλιο το χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι (αυτό που σήμερα ονομάζουμε βιοκλιματικό). Επιπλέον, λαμβάνεται μέριμνα ώστε να υδροδοτούνται με το απαραίτητο νερό και οι δρόμοι να έχουν τις κατάλληλες κλίσεις για την απομάκρυνση των ομβρίων.

⁴⁰ Οικονόμου Δ. 2007, Σημειώσεις του μαθήματος «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

η διαδικασία της αύξησης του πληθυσμιακού συνόλου που κατοικεί στις πόλεις. Εκ της όψεως της οικονομικής γεωγραφίας, δίδεται σημασία στη διαδικασία της αύξησης στην οικονομία του δευτερογενούς και/ή τριτογενούς τομέα σε βάρος του πρωτογενούς. Από την πλευρά της πολεοδομικής ματιάς, η αστικοποίηση επικεντρώνεται στην τροπή της υπαίθρου σε χώρο οικιστικό. Η αστικοποίηση, σε κάθε περίπτωση πάντως, λογίζεται της βιομηχανικής επανάστασης τέκνο.

Επακόλουθο αυτής της συγκέντρωσης μεγάλου πληθυσμού στις πόλεις, η επαύξηση του αποκαλούμενου, αστικού πληθυσμού. Αξιοσημείωτη αύξηση σημείωσε η σώρευση πληθυσμού στις πόλεις μετά το πέρας του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, δεδομένου ότι οι συνθήκες οι οικονομικό-κοινωνικές που επικρατούσαν, οδήγησαν τον άνθρωπο να εκριζωθεί από την ύπαιθρο και να μετακινηθεί και εγκατασταθεί στα αστικά κέντρα.

Αναφορικά με τον ελλαδικό χώρο, η μεταμόρφωση των ελληνικών πόλεων εστιάζεται μετά τέλος του εμφυλίου πολέμου, αρχές του 1950. Αρχεται σιγά, σιγά η σύνταξη πολεοδομικών μελετών και μετέπειτα τη δεκαετία του 1960, εξοικειώνεται και η Ελλάδα με το φαινόμενο της αστικοποίησης.

III. ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ας εξετάσουμε όμως τώρα, ποια είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της σύγχρονης πόλης, ώστε να μπορέσουμε να δούμε εάν και πώς αυτά επιδρούν στον παράγοντα άνθρωπο και τι προεκτάσεις και αποτελέσματα παράγουν στο κοινωνικό σύνολο.

A) Δομικά Χαρακτηριστικά της Σύγχρονης Πόλης

Με την αστικοποίηση, είδαμε ότι το κύριο χαρακτηριστικό της η πόλη, δηλαδή το να αποτελεί εστία μόνιμου οικισμού, το διατήρησε προσανξάνοντας όμως υπέρμετρα το σύνολο των κατοικούντων σε αυτή ανθρώπων. Εντός αυτού του ιστού της πόλης εξακολουθούν να πραγματοποιούνται δραστηριότητες, οικονομικές πολιτιστικές ψυχαγωγικές οι οποίες και δίνουν την πνοή της ζωής σε αυτή.

Όμως εξαιτίας αυτής της πληθώρας ανθρώπων που περικλείει εντός των «τειχών» της, θα αντιμετώπιζε έντονο πρόβλημα στέγασης αυτών, αν διατηρούσε και τον έως τότε τύπο κατοικίας.

Καινοτόμος τύπος κατοικίας και ταυτόχρονα έμβλημα της αστικοποίησης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, το κτίσμα της πολυκατοικίας.

Από τη δημιουργία της κατοικίας αυτής και έπειτα όλα αλλάζουν άρδην, ακολουθούν την Ηρακλειτική ιδέα της συνεχούς αλλαγής τα «πάντα ρεῖ, πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει⁴¹», στο χώρο του άστεως.

Ο άνθρωπος χάνει την κυριαρχία του στο χώρο, όπως τον ήξερε, που τον ήθελε να κατέχει ένα κομμάτι γης αποκλειστικά ο ίδιος και να έχει άμεση επαφή με τη γη, με τη φύση, με τον συνάνθρωπο γείτονα-κοινωνό. Κατασκευάζονται πολυώροφα κτίρια το ένα δίπλα στο άλλο που κρύβουν τη θέα της φύσης και το φως του ήλιου, από τα λιγοστά παράθυρά τους.

Πλέον παρατηρείται τεράστια πληθυσμιακή σώρευση ανά μονάδα δομημένης επιφάνειας και έλλειψη αποκλειστικής κατοχής. Υφίσταται πληθυσμιακή συγκέντρωση που συνοδεύεται όμως από τη μη μεταξύ των γειτόνων-κοινωνών γνωριμία και την ψυχική τους απομάκρυνση. Έχει χαθεί η ομοιογένεια και εξ αυτού, η σύγκλιση ακόμα και μεταξύ των ανθρώπων της διπλανής πόρτας και η πόλη ως χώρος διακρίνεται πλέον για την ανομοιογένειά της και την έντονη απόκλιση απόψεων, αξιών, ιδεών, πεποιθήσεων, θρησκειών και αρχών μεταξύ των κατοίκων.

Η εξωτερική όψη της πόλης επηρεάζει καθοριστικά και την εσωτερική όψη των ανθρώπων αυτής, δημιουργώντας όμως αντιθέσεις χαρακτηριστικών. Στο "Ζητείται Ελπίς" γράφει ο Αντώνης Σαμαράκης «**Ποτέ άλλοτε οι στέγες των σπιτιών των ανθρώπων δεν ήταν τόσο κοντά η μία στην άλλη, όσο είναι σήμερα. Και ποτέ άλλοτε οι καρδιές των ανθρώπων δεν ήταν τόσο μακριά η μία από την άλλη, όσο είναι σήμερα**».

Στο απόφθεγμα αυτό κρύβεται όλη η αλήθεια για τις συνθήκες ζωής στη σύγχρονη πόλη και την αποξένωση και ψυχική αλλοτρίωση των κοινωνιών της.

Καθώς αν και συνήθως την πόλη την διακρίνει η πολεοδομική της οργάνωση και το Ρυμοτομικό της σχέδιο, δηλαδή ο καθορισμός της χρήσης γης εντός του οριοθετημένου πολεοδομικού ιστού των ιδιοκτησιών των μεταφορικών ή άλλων υποδομών και ο προσδιορισμός χωρικά εγκεκριμένου διαγράμματος που καθορίζει τους κοινόχρηστους κοινωφελείς και δημόσιους χώρους, τους ειδικούς όρους δόμησης και τις επιτρεπόμενες χρήσεις σε κάθε τμήμα ή ζώνη της αντίστοιχα, ωστόσο το ζην των ανθρώπων της, διακρίνεται από τη μη δυνατότητα οργάνωσης της καθημερινότητας και καθορισμού συνθηκών ζωής με ποιότητα.

⁴¹ Δεν γνωρίζουμε αν ο Ηράκλειτος χρησιμοποίησε ποτέ την πασίγνωστη έκφραση τὰ πάντα ρεῖ. Την πληροφορία αυτή μας την δίνει ο Πλάτων: «Λέει κάπου ο Ηράκλειτος ότι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει, και παρομοιάζοντας τα υπάρχοντα πράγματα με τη ροή ενός ποταμού λέει ότι δεν μπορείς να μπεις στο ίδιο ποτάμι δυο φορές» (Κρατύλος 402a)

Δεδομένο ότι «το κατασκευασμένο περιβάλλον»⁴² της πόλης ενσωματώνει την αέναη πάλη διεκδικήσεων και αντικρουόμενων συμφερόντων, υποβαθμίζει όλο και περισσότερο την ποιότητα αυτή, με την όξυνση της αποσύνθεσης των κοινωνικών δεσμών και σχέσεων, τη, με γεωμετρική πρόοδο εντεινόμενη πληθυσμιακή ετερογένεια, τα έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα, τις δημιουργηθείσες οικονομικές ανισότητες, την πρόκληση του χρήματος από τη μια μεριά και την ολοένα επιταχυνόμενη ανεργία και φτώχεια από την άλλη, τον κοινωνικό αποκλεισμό και φυσικά την επακόλουθη εμφάνιση των υποβαθμισμένων περιοχών.

Αν συνδυαστεί ακόμα, αυτός ο υπερκορεσμός πληθυσμού ανθρώπων στις στενές πάντα, (όσο ευρείς και αν είναι) δομές της πόλης, με το γεγονός ότι παρά την ύπαρξη πλέον ρυμοτομικού σχεδίου, η αστική εξάπλωση αυτής παρουσιάζεται άναρχη, τότε γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχουν άνθρωποι που ζουν εντός των ορίων ολοκληρωτικά υποβαθμισμένων περιοχών, σε βαθμό μάλιστα τέτοιο που τις καθιστά μη βιώσιμες από τους κατοίκους τους.

Β) Κρίση Αξιών, Θεσμών & Οικονομίας

Στο πλαίσιο της δημιουργίας και διαμόρφωσης της πόλης που ανωτέρω είδαμε, συντελούν στη μεταβαλλόμενη κάθε φορά μορφή της και οι, σε μεταβολή δομές της κοινωνίας. Η πόλη δεν είναι μόνο μια εικόνα της πληθυσμιακής σύρρευσης ανθρώπων και των κατοικιών τους, αλλά είναι ένα σύμβολο του επιπέδου και της ποιότητας του πολιτισμού της, αφού μέσα από τον τρόπο ζωής της, αναπαράγει τον αξιακό της κώδικα, τις αρχές της, τους κανόνες της, τις πεποιθήσεις και τη συμπεριφορά των κατοικούντων της.

Είναι κοινώς άλλωστε αποδεκτό ότι οι υιοθετούμενες από μια κοινωνία αξίες είναι ένδειξη της εξέλιξης της και της πορείας της, του πολιτισμού που θα γεννήσει και των συνθηκών κοινωνικών και οικονομικών που θα παράγει, καθώς υφίσταμαι ένα δίπολο⁴³ αλληλόδρασης μεταξύ όντος και αξιών.

Βέβαια, οι αξίες που υφίστανται σε μια κοινωνία, φέρουν στον πυρήνα του κυττάρου τους, το DNA τους, την ιστορία των ανθρώπων που ήρθαν και πέρασαν και αυτών που ήρθαν και έφυγαν μετά από τους πρώτους και συνεχίζουν αενάως να κάνουν, είναι γέννημα της κοινωνικής εμπειρίας που έχει σωρευτεί καθ' όλη την πορεία του ανθρώπινου γένους, είναι το

⁴² Harvey D. Labour, Capital and Class Struggle around the Built Environment in Advanced Capitalist Societies. *Politics and Society*, 1977.

⁴³ Είναι γνωστή η ταύτισή τους, όπως επιχειρείται από τον Αριστοτέλη –σε αντίθεση με την πλατωνική διδασκαλία, αλλά και την καντιανή προσέγγιση στα νεότερα χρόνια. Καθώς, επίσης, είναι γνωστή η θέση του Hartman για την αξία ως αυθύπαρκτη, αυτάρκη και αυτοτελή «ουσία» και «ποιότητα, όπως αναφέρεται από τον Ι. Φαρσεδάκη, στο άρθρο «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία, Η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο περιοδικό Εγκληματολογία 1-2/2013.

καταστάλαγμα του συλλογικού και αντικειμενικού ορθού που είναι ανεξάρτητο και ανεπηρέαστο από την υποκειμενική προσωπική βούληση κάθε εκάστου κοινωνού.

Οι κάτοικοι των πόλεων μέχρι λίγα χρόνια πριν, αποτελούσαν μέλη μιας κοινωνίας με έκδηλο ένα πηγαίο συλλογικό τρόπο συμπεριφοράς. Υπήρχαν κοινές αξίες, οι οποίες υφίσταντο για να ικανοποιούν *«τις πνευματικές ή υλικές ανάγκες του ανθρώπου, του υπόσχονταν προστασία, ολοκλήρωση και τελείωση της ουσίας του,»* ίσχυαν καθολικά *«και όχι μόνο για τούτο ή εκείνο το υποκείμενο, αλλά για όλα τα ανθρώπινα όντα, για το γένος «άνθρωπος»⁴⁴»*.

Υπήρχε κοινωνική συνοχή και για αυτό και η κοινωνία λειτουργούσε συνεκτικά, εκφράζοντας την έντονη της αλληλεγγύη τόσο στο ιστορικό, όσο και στο μελλοντικό κοινωνικό γίνεσθαι. Σήμερα αυτή η συνοχή αποτελεί ανάμνηση, καθώς έχει σπάσει, έχει διαρραγεί, έχει κατακερματιστεί, έχει πάψει να υφίσταται.

Στην εποχή μας, της κρίσης των αξιών⁴⁵, κοινή διαπίστωση είναι ότι οι κυρίαρχες αξίες αντιμετωπίζονται με χλευασμό και υπεροψία, δεδομένου ότι οι δραστηριότητες των μελών της κοινωνίας δεν ελέγχονται από τα αξιολογικά πρότυπα και όχι σπάνια η μέχρι τότε κοινή αξιολογική πυραμίδα απορρίπτεται, καταρρίπτεται και *«εξοβελίζεται»⁴⁶* από τα νέα ήθη-έθιμα και τις νεοαναδυόμενες αξίες.

Σήμερα όμως, όπου όλα γίνονται βιαίως ένα μείγμα με τα συστατικά του να χάνουν τον αυτούσιο χαρακτήρα τους και κατευθύνονται ολοδύναμα και μεθοδευμένα στο να μην υπάρχουν ούτε τυπικά σύνορα, ούτε ουσιαστικοί λόγοι διαφοροποίησης των μέχρι πρότινος διαφοροποιούμενων πολιτισμών των εθνών, έρχονται και βρίσκουν εφαρμογή, πιστοποιούνται, όλες σχεδόν οι θέσεις και οι θεωρίες εγκληματογένεσης, οι οποίες μάλιστα είναι ικανές να εξηγήσουν και την πρόκληση των κοινωνικών προβλημάτων της εποχής της οικονομικής κρίσης.

⁴⁴ Ε. Θεοδώρου, Vo Αξία, in Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Larousse - Britannica, R. Boudon - F. Bourricaud, Vo Valeurs, in Dictionnaire critique de la Sociologie, 2e édition, Paris, P.U.F., 1986, 663-670 και J. Etienne-J. P. Noreck-J.P. Roux, Vo Valeurs, in Dictionnaire de la Sociologie, Paris, 1995, 226-230, όπως αναφέρεται από τον Ι. Φαρσεδάκη στο άρθρο «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία, Η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», όπ. παρ.

⁴⁵ Αξίες, κατά τον Αριστοτέλη, είναι η ευδαιμονία, (όπως και κατά τον Πλάτωνα), και η αρετή.. (Αριστοτέλης, ΗΘ. Νικ. 1102A5-Ο Χριστιανισμός εισάγει την αξία της αγάπης προς το Θεό και προς τον πλησίον. Η Γαλλική επανάσταση καθιερώνει τις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφοσύνης (αλληλεγγύης). Για τον Max Weber, αξία είναι η προτεσταντική ηθική. Στις σύγχρονες κοινωνίες τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (ά. 4-25 Ελληνικού Συντάγματος) και ιδίως το δικαίωμα στο σεβασμό της αξίας του ανθρώπου (ά. 2 Σ.) αποτελούν υπέρτατες αξίες, όπως αναφέρεται από την Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη, Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα: Τρεις αφηγήσεις, στο Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστωρα Κουράκη Έγκλημα και Ποινική Καταστόλη σε Εποχή κρίσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016, σελ. 4-5.

⁴⁶ ο.π., σελ. 4.

Αναφορικά με την κρίση την οικονομική, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει, αν δεν έχει προπορευθεί και εγκατασταθεί η ηθική κρίση σε μια κοινωνία. Καθώς, αν όλα υπακούν στους κανόνες τους ηθικούς που είναι αποδεκτοί συλλογικά και συμπορεύονται με τον κοινό συλλογικό αξιακό κώδικα, τότε και οι κανόνες της αγοράς θα παραμείνουν πιστοί σε αυτόν. Όταν όμως οι κοινές σταθερές αξίες καταβαρυνώνονται, τότε δεν μπορούν να αποτελέσουν εξαίρεση και οι μέχρι τότε υφιστάμενοι κοινοί κανόνες της αγοράς, της οικονομίας. Νέοι κανόνες, όχι δημιουργημένοι από την κοινωνία των ανθρώπων συλλογικά, αλλά από ελάχιστους που διαχειρίζονται την τύχη της οικονομίας πανανθρώπινα, εφαρμόζονται. Μπαίνει στο προσκήνιο το ανεξάντλητο κέρδος και καταποντίζεται η έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή λειτουργεί κατά το δοκούν κάθε φορά. Προβάλλεται δυσθεώρητο παντού το Δημόσιο Συμφέρον, ενάντια στη σε σμίκρυνση πλέον, δυνατότητα επιβίωσης του ανθρώπου.

Όμως, ακόμα και αυτό το ως άνω περιγραφόμενο Δημόσιο Συμφέρον, παύει να είναι εθνικό και να συντονίζεται με την ιδιοσυγκρασία και τις ανάγκες του λαού ενός κράτους, αλλά πρέπει να εναρμονίζεται καταναγκαστικά με τους κανόνες των αποκαλούμενων παγκόσμιων διοικητών, των αποκαλούμενων Μηχανισμών. Μηχανισμών που όπως η ίδια η λέξη προδίδει, μηχανεύονται τα πάντα, χρησιμοποιούν κάθε μέσο για να επιτευχθεί ο σκοπός τους και εκπληρωθεί ο στόχος τους, ο οποίος και δε συμβαδίζει με πανανθρώπινες ανθρωποκεντρικές αξίες αλλά συμπορεύονται με κερδοσκοπικά, αριθμητικά συμφέροντα των από Μηχανής Σωτήρων των Μηχανισμών.

Στην οικονομική κρίση, επίκεντρο όλων, το εγχείρημα της ώθησης σε οικονομική ανάκαμψη, μέσω της εγκαθίδρυσης πολιτικών λιτότητας που υποκαθιστούν τους ανθρώπους από οντότητες σε απλούς λογιστικούς υπολογισμούς αριθμών και εξαυλώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Γ) Κοινωνικά Προβλήματα

Βέβαια, πάντα οι πόλεις εξαιτίας των ιδίων των χαρακτηριστικών τους παρουσίαζαν καταστάσεις που προσομοίαζαν στις παραπάνω, άλλοτε είχαν περιστασιακό, άλλοτε είχαν μακρόπνοο χαρακτήρα.

Όμως, το μέγεθος των προβλημάτων και η έντασή τους στη σημερινή εποχή έρχεται σε πλήρη επιβεβαίωση της θεώρησης του Ferri για το έγκλημα που παρουσιάστηκε τον 19ο αιώνα. Σύμφωνα με αυτή, στη φύση υπάρχουν δύο νόμοι, αυτός του Κορεσμού και εκείνος του

Υπερκορεσμού που επεξηγείται η λειτουργία τους στο εγκληματικό φαινόμενο, δια μέσου θετικιστικού⁴⁷ παραδείγματος, το οποίο έχει ως ακολούθως:

Σε μία δεδομένη ποσότητα υγρού, σε ένα ποτήρι νερό, σε συγκεκριμένη και σταθερή πίεση και θερμοκρασία είναι ικανή να διαλυθεί δεδομένη ποσότητα στέρεας ουσίας και συγκεκριμένα άλατος και να δημιουργηθεί το φαινόμενο του κορεσμού. Αυστηρά όμως, ορισμένη ποσότητα υγρού, χωρίς ούτε ένα απειροελάχιστο μόριο παραπάνω και χωρίς αύξηση θερμοκρασίας, γιατί τότε δημιουργείται υπερκορεσμός. Με τον παραλληλισμό αυτό, ο Γάλλος εγκληματολόγος οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η εγκληματικότητα είναι σταθερή σε μια κοινωνία υπό σταθερές συνθήκες αλλά θα αυξηθεί σε περιόδους κρίσεων και αναταραχών.

Με άλλα λόγια, χρησιμοποιώντας και εμείς αυτήν την εγκληματολογική θεωρία, δυνάμεθα να κατανοήσουμε ότι ακόμα και σε μια κοινωνία υγιά, πάντα υπάρχουν συνθήκες που δημιουργούν προβληματικές καταστάσεις, καθώς άνθρωποι πανομοιότυποι δεν υφίστανται. Οι καταστάσεις αυτές όμως παίρνουν επιδημική μορφή, σε περιόδους που θερμαίνεται υπέρμετρα η κοινωνική ατμόσφαιρα ως απόρροια της κρίσης των ηθών, των αξιών, των θεσμών, των οικονομικών συνθηκών, του ίδιου του υφιστάμενου Πολιτισμού.

⁴⁷ William Henry Άγγλος χημικός, γεννήθηκε στο Manchester την 12.12.1775 και απεβίωσε την 02.09.1836 στο Pendlebury και διατύπωσε τον επονομαζόμενο νόμο του Henry, ότι δηλαδή σε σταθερή θερμοκρασία, η ποσότητα ενός αερίου που διαχέεται σε ένα υγρό είναι σχεδόν ανάλογη ως προς τη μερική πίεση του αερίου. Η διαλυτότητα ενός αερίου είναι αντιστρόφως ανάλογη ως προς την θερμοκρασία, δηλαδή, όσο αυξάνει η θερμοκρασία τόσο μειώνεται η διαλυτότητα ενός αερίου μέσα σε ένα υγρό. Άλλος ένας παράγοντας ο οποίος εμποδίζει την διαλυτότητα των αερίων στα υγρά, είναι τα διάφορα στερεά σωματίδια τα οποία βρίσκονται διαλυμένα μέσα στο υγρό, π.χ. το αλάτι στο θαλασσινό νερό, αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το θαλασσινό νερό περιέχει μικρότερη ποσότητα οξυγόνου από ότι το γλυκό νερό ενός ποταμού ή μιας λίμνης. Στο σημείο επαφής ανάμεσα σε ένα αέριο και ένα υγρό δημιουργείται διάχυση (Diffusion) δηλαδή μετακίνηση μορίων ανάμεσα στο αέριο και το υγρό, επομένως η επιφάνεια είναι καθοριστικός παράγοντας για την ταχύτητα διάχυσης ενός αερίου σε ένα υγρό εφόσον δεν αλλάξει η περιβαλλοντική πίεση και η θερμοκρασία του υγρού. Το ανοιχτό δοχείο έχει μεγάλη επιφάνεια επαφής, αντίστοιχα θα κορεστεί πολύ πιο γρήγορα από ότι η φιάλη με πολύ μικρό σημείο επαφής. Δυναμική ισορροπία (κορεσμός): Η εισχώρηση των μορίων ενός αερίου σε ένα υγρό είναι αναλογική ως προς τη μερική πίεση του αερίου, η έξοδος του είναι αναλογική ως προς τη συσσώρευση-συγκέντρωση (Konzentration) του αερίου στο υγρό. Υπάρχει μια συνεχόμενη κίνηση μορίων αερίου τα οποία διαχέονται (εισχωρούν) μέσα στο υγρό. Ταυτόχρονα όμως συμβαίνει και το αντίστροφο, μόρια αερίου απελευθερώνονται από το υγρό προς το περιβάλλον έως ότου μετά από ένα χρονικό διάστημα επανέλθει η δυναμική ισορροπία, δηλαδή η ποσότητα των μορίων τα οποία απορροφούνται από το υγρό να είναι ίδια με την ποσότητα των μορίων τα οποία απελευθερώνονται.

Η ποσότητα των μορίων η οποία είναι διαλυμένη μέσα στο υγρό παραμένει σταθερή παρ' ότι συνεχίζει να υπάρχει απορρόφηση και ταυτόχρονα απελευθέρωση μορίων. Το υγρό παραμένει σε κατάσταση κορεσμού για όσο διάστημα δεν αλλάξει η πίεση περιβάλλοντος και η θερμοκρασία του υγρού. Υπερκορεσμός (κρίσιμο σημείο ανοχής): Όταν μειωθεί η πίεση περιβάλλοντος η οποία δρα στην επιφάνεια ενός υγρού το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση κορεσμού, τότε διαταράσσεται η δυναμική ισορροπία μεταξύ αερίου και υγρού, δηλαδή υπάρχει περισσότερο διαλυμένο αέριο μέσα στο υγρό από ότι ανέχεται (από ότι μπορεί να δεσμεύσει) βάσει το νόμο του Henry. Σε αυτή την κατάσταση όπως περιγράφεται πιο πάνω, δημιουργείτε υπερκορεσμός, αυτό σημαίνει, ότι από την επιφάνεια του υγρού απελευθερώνεται μεγαλύτερη ποσότητα μορίων αερίου από ότι μπορεί να απορροφήσει, χρειάζεται πάλι κάποιο χρονικό διάστημα μέχρι να επανέλθει ξανά δυναμική ισορροπία ανάμεσα τους. Αν ο υπερκορεσμός υπερβεί το κρίσιμο σημείο ανοχής (όριο ανοχής αζώτου στους ιστούς), τότε οι υπάρχουσες μικροφυσαλίδες πριν προλάβουν να απελευθερωθούν φυσιολογικά από τα τριχοειδή των πνευμόνων διαστέλλονται μέσα στους ιστούς ή στο αίμα, εξελίσσονται σε σταθερές φυσαλίδες και στην συνέχεια σε φυσαλίδες νόσου.

Με αυτά στο νου και με την παραδοχή ότι ο αιώνας που διανύουμε διακρίνεται από την παγκοσμιοποίηση και συνεπώς τη διάσημη πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών, δηλαδή την ανομοιογένεια, που χαρακτηρίζει αυτές, γίνεται αντιληπτή η μεταξύ των, της πόλης ειδικότερα, ανθρώπων, υιοθέτηση όχι του κοινού αξιακού συστήματος αλλά εντελώς διαφοροποιημένου συστήματος αξιών, αρχών, πεποιθήσεων, τρόπου «φέρεσθαι» και ζην⁴⁸. Σε μια εξαθλιωμένη από την κρίση, υπό τις συνθήκες που προγράφησαν παραπάνω κοινωνία είναι αναμενόμενο να παρατηρείται, ενδεικτικά και όχι περιοριστικά, τεράστια ανεργία, επαιτεία, πενία, πείνα, πορνεία άστεγοι, έλλειψη κοινωνικής περίθαλψης και αστυνόμευσης, αναξιοκρατία, διαφθορά, και όξυνση της εγκληματικότητας ανεξάρτητα των διακηρύξεων για τα αντίθετα των εκάστοτε κυβερνόντων. Όλα αυτά αυξάνουν τη θερμοκρασία της κοινωνίας και δημιουργούν υπερκορεσμό σε ασφυκτικά συναισθήματα, που ψάχνουν διέξοδο ακόμα και σε παραβατικές και βίαιες συμπεριφορές.

Οι επικρατούσες συνθήκες αυτές, αν και δεν εξάγονται από κάποια πρόσφατη έρευνα, ωστόσο προκύπτουν και επιβεβαιώνονται από την παρατηρητική ματιά κάθε εκάστου κάτοικου της πόλης της Αθήνας του σήμερα. Τα γεγονότα αυτά, τα συναντά κάποιος παντού, σε όλες τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, όλες τις ώρες και ημέρες του χρόνου, στο μεγαλύτερο μέρος περιοχών κεντρικών, της πόλης αλλά όχι μόνο έξω στην πόλη αλλά και σε χώρους δημοσίων υπηρεσιών, αναφορικά με την παροχή υπηρεσιών και αποτελούν εμπειρία, βίωμα της καθημερινότητάς.

Ταυτόχρονα, ουσιώδη ρόλο, στη δημιουργία των κοινωνικών προβλημάτων της σύγχρονης πόλης, διαδραματίζει και η περιοχή της κατοικίας των κοινωνών, τα χαρακτηριστικά αυτής και η ποιότητα ζωής που απολαμβάνουν ή μη, σε αυτή.

Στις περιοχές αυτές, με τη μεγάλη ανομοιογένεια των κατοίκων, όπου όχι σπάνια, προέρχονται από κόσμους διαφορετικών πολιτισμών και όπου συχνότατα σφραγίζονται αλλοδαποί, πρόσφυγες, μετανάστες, νόμιμοι και παράτυποι, σε συνδυασμό με τους νεοερχόμενους και συνεχώς μετακινούμενους κατοίκους, όπου εξυψώνουν την επικρατούσα ανωνυμία και τη χαμηλή κοινωνική συνοχή, οδηγούνται αυτές οι κοινωνίες σε περαιτέρω μείωση ανάπτυξης κοινωνικών δεσμών και σχέσεων. Συνέπεια τούτου είναι και η αποδυνάμωση, αν όχι εξαφάνιση, της επιτήρησης, της προστασίας και του ελέγχου που θα μπορούσαν να προσφέρουν οι σύνοικοι, οι γείτονες. Αυξάνεται κατά αυτόν τον τρόπο η

⁴⁸ Ι. Φαρσεδάκης, «Εγκληματολογική προσέγγιση του φαινομένου της σύγχρονης εγκληματικότητας στην Αθήνα», στα Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης. που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 59-63, επιμέλεια, Χρ. Ζαραφωνίτου, εκδόσεις, ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2013.

αδιαφορία του κάθε πολίτη που βλέπει καθημερινά, τον περαστικό που συναντά, αφού δεν τον γνωρίζει και είναι ενδεχόμενο να είναι ο οποιοσδήποτε και να βρίσκεται εκεί για οποιουσδήποτε λόγους που δε συνάδουν με τη νομιμότητα.

Όλα τα ανωτέρω μαζί με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, υπό την έννοια της «περιβαλλοντικής αταξίας⁴⁹» (*physical disorder*) ή «σημάδια αντικοινωνικότητας» είναι λόγοι που υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής των κοινωνιών⁵⁰. Εδώ, εμπερικλείονται φαινόμενα όπως τα σπασμένα τζάμια, η έλλειψη φωτισμού, οι σπασμένες λάμπες, οι βρώμικοι δρόμοι και τα πεζοδρόμια, τα παντού διασκορπισμένα σκουπίδια και απορρίμματα, οι βανδαλισμοί, τα γκράφιτι, τα εγκαταλελειμμένα ή υπό κατάληψη οικήματα, η διαχείριση στην ουσία του χώρου των δημόσιων οικημάτων και δη των χώρων της ανώτατης εκπαιδευτικής βαθμίδας, από κέντρα παραεμπορίου που το νήμα της διακλάδωσής τους είναι άγνωστο πού καταλήγει, η επαιτεία, η πορνεία και η χρήση και πώληση τοξικών ουσιών σε δημόσια θέα, μπροστά στα μάτια των κατοίκων, ενηλίκων, ανηλίκων και υπερηλίκων, τα περιστατικά βίας μεταξύ ομάδων διαφορετικής καταγωγής και πολιτιστικής προέλευσης, οι άστεγοι και ο υπερπληθυσμός των μεταναστών σε συγκεκριμένες συνοικίες και γειτονίες που δεν απέχουν από το να γκετοποιηθούν ολόκληρες περιοχές.

Υπό αυτές τις συνθήκες διαβίωσης, ο άνθρωπος δεν αισθάνεται ασφαλής στον τόπο, στο χώρο της κατοικίας του, γεγονός που αποδεικνύουν και τα πορίσματα ερευνών⁵¹

Δ) Περιβαλλοντικοί Παράγοντες

Ο Εγκληματολόγος Pinatel, παρατήρησε ότι η αστυφιλία απομονώνει τον άνθρωπο εντός του αστικού χώρου και τον ωθεί σε εγωκεντρική και ασταθή συμπεριφορά, σε επιθετικότητα και σε συναισθηματική αδιαφορία. Ειδικότερα, για την επιθετικότητα πρέσβευε ότι, είναι το αποτέλεσμα της κοινωνικής διάψευσης από τις συνθήκες της σύγχρονης ζωής.

Ο Ε. Durkheim, υποστήριζε ότι το να προσπαθεί κάποιος να πετύχει ένα στόχο ουσιαστικά μη εφικτό, εμπεριέχεται σε μια κατάσταση συνεχούς δυσaréσκειας. Με την έννοια

⁴⁹ Wilson J. Q. and Kelling G., "The Police and Neighborhood Safety: Broken Windows", Atlantic Monthly, vol. 127, 1982 - Skogan W., Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Cities. New York: Free Press, 1990.

⁵⁰ Αμερικάνικης προέλευσης θεωρητικό σχήμα «δειγμάτων αντικοινωνικότητας» (signs of incivility) W. Skogan & M. Maxfield, Coping with crime: Individual and neighbourhood reactions, B. Hills, Sage Publ., 1981, - D. A. Lewis & G. Salem, Fear of crime: Incivility and the production of a social problem, New Brunswick, Transactions, 1986, καθώς και A. Reiss, "Why are communities important in understanding crime?", στο A. Reiss & M. Tonry (eds.), Communities and crime, Univ. of Chicago Press, 1986, σελ. 1-33, όπως αναφέρονται από την Χρ. Ζαραφωνίτου στο Όψεις και διαστάσεις του κοινωνικού φαινομένου της ανασφάλειας, (ΑΝ)ΑΣΦΑΛΕΙΑ, ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, επιμέλεια Χ.Μ. ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ANT N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ 2007, σελ.15-33.

⁵¹ Όπως αναλυτικά παραθέτονται στο κεφάλαιο 3 και μεταξύ των υπολοίπων αναφέρονται από Χρ. Ζαραφωνίτου, στο "Υπάρχουν "ghettos" στο κέντρο της Αθήνας; Εγκληματολογική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων και αναπαραστάσεων", Εγκληματολογικές Μελέτες, τεύχος 1.

της ανομίας, όρο ελληνικής προέλευσης και καταγωγής που χρησιμοποίησε για να απεικονίσει την κοινωνική κατάσταση που εμφανιζόταν στις ευρωπαϊκές κοινωνίες της δύσης, αιτιολόγησε τον παράγοντα εκείνο εξαιτίας του οποίου ο άνθρωπος δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος.

Με την ένταση της αστυφιλίας στις μέρες μας να έχει αγγίξει τον ύψιστο βαθμό και με επικρατούσες συνθήκες ζωής στις πόλεις τέτοιες που η έντονη ετερογένεια και ανωνυμία των κατοικούντων, οι διάχυτες εικόνες των αντικοινωνικοτήτων εντός του ιστού της και ειδικότερα εντός συγκεκριμένων ζωνών και περιοχών της, η όξυνση η προοδευτική των κοινωνικών προβλημάτων, η απουσία κοινωνικής συνοχής και κοινωνικού ελέγχου τείνουν να απομακρύνουν κάθε μέρα και πιο πολύ τα όρια του ορισμού της ποιότητας ζωής από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων⁵². Υπό αυτές τις συνθήκες ο άνθρωπος της πόλης δεν μπορεί να ευτυχισμένος. Αντίθετα, ζει υπό καθεστώς φόβου και ανασφάλειας, ειδικά στις υποβαθμισμένες και στιγματισμένες ως επικίνδυνές γειτονίες του, καθώς είναι σίγουρος ότι θα λάβουν χώρα εγκλήματα εκεί και κανείς δε θα ενδιαφερθεί ή δε θα βρεθεί να προστρέξει προς βοήθεια⁵³.

Όλα αυτά καθιστούν πλήρως αντιληπτό γιατί οι θεωρίες που ακολουθούν έχουν ολοκληρωτική απήχηση στην εποχή μας αν και πρωτοδιατυπώθηκαν τους περασμένους αιώνες.

Η ανομία, είναι εμφανέστατη στις μέρες μας, τόσο, όπως αυτή προβάλλεται να αποσυνθέτει το συναινετικό κοινωνικό μοντέλο του ιδίου του E. Durkheim, όπου ο άνθρωπος εντάσσεται με τρόπο φυσιολογικό στον κοινωνικό ιστό μέσα από τη συλλογική συνείδηση⁵⁴, όσο και στο δομικό μοντέλο του R. K Merton, στηριζόμενο στη βάση των θεωριών της ώθησης, όπου ο άνθρωπος ως ένα ηθικό ζώο, έχει έμφυτο να συμμορφώνεται και αν αποτύχει να συμμορφωθεί αυτό θα οφείλεται σε κάποια πίεση ή ώθηση. Εδώ, οι παραδεδεγμένοι κανόνες συγκρούονται με την κοινωνική πραγματικότητα και επικρατεί, μια κοινωνική κατάσταση που την απεικονίζει η έλλειψη ή εξασθένηση των κανόνων και η δημιουργία σημαντικής απόστασης και ένταση μεταξύ θεμιτών μέσων και στόχων προς επίτευξη⁵⁵. Η διαφορά μεταξύ του ιδεατά αναμενόμενου και του ρεαλιστικά εφικτού είναι χαοτική.

⁵² Χρ. Ζαραφωνίτου «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας» στα Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 23 επ, επιμέλεια, Χρ. Ζαραφωνίτου, εκδόσεις, ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2013.

⁵³ Ομοίως.

⁵⁴ Ι.Φαρσεδάκης, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ 95.

⁵⁵ ο. π, 2005, σελ. 101.

Ακόμα, η θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης⁵⁶ των W. Thomas & F. Znaniecki, σύμφωνα με την οποία μια κοινωνία θεωρείται οργανωμένη, εφόσον τα μέλη της, δια της συνοχής, έχουν αναπτύξει κάποια συναίνεση αναφορικά με τις βασικές αξίες και τους κανόνες και ακολούθως ως προς τους στόχους που πρέπει να επιδιώκονται και που όταν αυτά διαταράσσονται η κοινωνική αποδιοργάνωση έρχεται, οφθαλμοφανώς έχει και αυτή έρρισμα μεγάλο στον κόσμο του σήμερα.

Ειδικά, αφού λάβουμε υπόψιν ότι βασική θέση, της θεωρίας της αποδιοργάνωσης είναι ότι η σύγκρουση και η κοινωνική αποδιοργάνωση, είναι πολύ πιθανόν να ενταθούν σε περιόδους που διαταράσσεται η κοινωνική ισορροπία και επέρχονται ραγδαίως κοινωνικές αλλαγές, όπως αυτές που ζούμε σήμερα, που πλέον δεν υπάρχουν σταθερές αξίες, αρχές, ήθη, έθιμα, δεδομένα, αφού όλα τίθενται υπό αμφισβήτηση και ανατροπή.

Επιπρόσθετα, το πολιτιστικό συγκρουσιακό μοντέλο του Thorsten Sellin, όπου υποστηρίζει ότι το έγκλημα γεννιέται από τη σύγκρουση διαφορετικών κανόνων συμπεριφοράς⁵⁷, καθώς και αυτών των υποπολιτισμών⁵⁸, ανταποκρίνεται πλήρως στην εποχή μας. Ο A. Cohen⁵⁹ συνάμα, υποστηρίζει ότι από διάφορες ομάδες δημιουργούνται συστήματα αξιών διαφορετικά από τα κρατούντα, που έρχονται σε σύγκρουση με τη θεσμοθετημένη έννομη τάξη. Από την ανομική αυτή κατάσταση που επικρατεί και κυρίως απ' τις πολιτισμικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των κατώτερων και μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων, δημιουργείται η «εγκληματική υποκοουλτούρα»⁶⁰.

Ανάλογες εικόνες και συνθήκες παρατηρούνται και στις μέρες μας, καθώς είναι φανερές οι μεταναστευτικές ροές και οι εισροές καινοφανών ηθών, αξιών, εθίμων, πεποιθήσεων που όχι μόνο δε συνάδουν αλλά έρχονται και σε αντίθεση με το υφιστάμενο στις χώρες υποδοχής αξιακό σύστημα και πολιτιστικό περιβάλλον. Ακόμη η ύπαρξη ακραίων θρησκευτικών δογμάτων και ιδεολογικών πεποιθήσεων που γίνεται έκδηλη σαφώς σχεδόν καθημερινά στην καθημερινή

⁵⁶Α. Χάϊδου, Θετικιστική Εγκληματολογία, Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 1996, σελ 146, σελ. 131.

⁵⁷ ο. π., «Ο όρος "culture" περιγράφει το σύνολο των αντιλήψεων σχετικά με τις αξίες, όπως εδραιώθηκαν σε μία ορισμένη κοινωνία, στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης περιοχής και με συγκεκριμένα ιστορικά δεδομένα.. κουλτούρα είναι τρόπος ζωής, τρόπος σκέψης, αισθήματος και συμπεριφοράς που αποτυπώνονται στον τρόπο διατροφής, στα ήθη, τα έθιμα, στη θρησκεία και τη γλώσσα, μαθαίνεται και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά.» σελ.160.

⁵⁸ «Η λέξη υποκοουλτούρα προέρχεται από την αγγλική λέξη *subculture*. Ετυμολογικά προέρχεται από την πρόθεση υπό και την λέξη κουλτούρα, δηλώνοντας την υποκατηγορία μιας γενικότερης κουλτούρας», σελ 161.

⁵⁹ ο. π., σελ.163.

⁶⁰ ο.π., Υπό την έννοια εδώ, ότι οι στόχοι της μεσαίας τάξης δεν είναι εφικτοί για τους νέους της εργατικής τάξης και στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων αυτών δημιουργείται μια ανομική σχέση, όπου οι νέοι της εργατικής τάξης μπορεί να αντιδράσουν με διαφορετικούς τρόπους, σελ.163. Ομάδες που ζουν σε αυτές τις υποκοουλτούρες μοιράζονται στοιχεία της υπερκείμενης αυτής κουλτούρας, διατηρούν όμως και ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς και αντιλήψεις αξιών που διαφέρουν από το γενικότερο σύστημα.

κοινότητα ζωή των ανθρώπων, με ακραίες και γεμάτο φανατισμό πράξεις στις οποίες μπορεί να συμμετάσχει ακόμα και ο γείτονας της διπλανής πόρτας που όμως παραμένει μη οικείος, είτε γιατί μετοίκησε πρόσφατα εκεί και για λίγο, είτε γιατί είναι ένας από τους πολλούς γνωστούς φυσιογνωμικά άλλα αγνώστους ουσιαστικά ανώνυμους, δημιουργούν συγκρουσιακά πολιτιστικά μοντέλα, καλλιεργούν συνθήκες υποπολιτισμών και γενούν εγκληματικές υποκουλτούρες. Συνθήκες γόνιμες δηλαδή για να προαχθεί η ανησυχία, ο φόβος, η ανασφάλεια.

Αυτές, οι ανομικές καταστάσεις που έχουν ως εφελκυστικό περιόδοι μετάβασης από μια μορφή κοινωνίας σε μια άλλη, ήταν αναμενόμενο και λογικό να λάβουν χώρα στην εποχή μας αφού, η περίοδος που διανύουμε είναι της επονομαζόμενης κρίσης, τόσο της κοινωνικής-οικονομικής, όσο και των αξιών, ως ήδη μνημονεύθηκε.

Τα στοιχεία αυτά συμβάλουν στο να αντιλαμβάνονται και να εμπεδώνουν οι πολίτες το φαινόμενο της κοινωνικής κρίσης και μέσα από την ανασφάλεια που βιώνουν όπου σύμφωνα και με τον Ferri, που ως άνω αναφέρθηκε, αυξάνει την ένταση της κοινωνίας, της θερμότητά της και εξαιτίας όλων των φαινομένων που εμφανίζονται στην κοινωνία, την εποχή της κρίσης της, συνδυαστικά με την οικονομική κρίση, αυξάνει και το δείκτη της εγκληματικότητας.

III. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ας περάσουμε στο σημείο αυτό, όμως να δούμε, ιστορικά ποιοι ήταν οι πρωτοπόροι που εξέτασαν τη συνάρτηση των συνθηκών διαβίωσης με το έγκλημα και πως επέδρασαν στους συνεχιστές τους.

A) Η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή

Η πρώτη που εισήγαγε την σκέψη της επίδρασης του γεωγραφικού/περιβαλλοντικού παράγοντα στο έγκλημα, ήταν η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή⁶¹. Ενσωματώνοντας, ακολούθως στους κόλπους της, τη «Σχολή της Λυών», η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή συνετέλεσε στη δημιουργία της «Σχολής του Κοινωνικού περιβάλλοντος⁶²» ή «Γαλλική

⁶¹ Ιδρυτές της Γαλλοβελγικής Χαρτογραφικής Σχολής ήταν ο γαλλόφωνος Βέλγος A. Quételet (1796-1874) και ο Γάλλος A.M. Guerry (1802-1866).

⁶² I. Φαρσεδάκης, Η εγκληματολογική σκέψη. Απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Τ.Α', Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σελ.103.

Κοινωνιολογική Σχολή⁶³» στην οποία συγκαταλέγονται ο E. Durkheim, G. Tarde, Manouvrier και Lacassagne.

Βασισμένοι στην πρώτη εγκληματολογική στατιστική που ξεκίνησε να δημοσιεύεται από το 1825, μελετώντας τις γεωγραφικές κατανομές της εγκληματικότητας, προέβησαν στη χαρτογράφηση αυτής, εξετάζοντας τις γεωγραφικές διακυμάνσεις της σε συνάρτηση με μια σειρά κοινωνικο-οικονομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες.

Ειδικότερα, ο A. Quételet, κάτω από την επίδραση της εργασίας, του Γάλλου μαθηματικού, αστρονόμου και φιλοσόφου Laplace για τη θεωρία των πιθανοτήτων, επιδίωξε να ανακαλύψει τους κανόνες που διέπουν τη «φυσική» της κοινωνίας, ώστε να γίνει εφικτή η πρόβλεψη τάσεων της εγκληματικότητας. Διατύπωσε τη θέση του αυτή αναφορικά με τον «προϋπολογισμό του εγκλήματος»⁶⁴ κάθε χώρας. Επιχείρησε να εξηγήσει τη σταθερότητα της εγκληματικότητας και την έλλειψη ουσιαστικών διακυμάνσεων από το ένα έτος στο άλλο. Αφού αυτές είναι σταθερές, μεταξύ ενός ανώτατου και ενός κατώτατου ορίου, σε σημείο που μπορεί να προβλεφθεί η εξέλιξή της⁶⁵.

Στις περιόδους όμως των κρίσεων και της κοινωνικής και οικονομικής αποδιοργάνωσης παρατηρήθηκε ότι όλα ανατρέπονται παντού και αυτή η διακύμανση διαγράφει τεράστιες μεταβολές. Βέβαια υποστήριζε ότι ακόμα και τότε, ο άνθρωπος, με την ελεύθερη βούλησή του, έχει τη διαχείριση της μοίρας του, εφόσον αντιπαραβάλλει στις φυσικές δυνάμεις, τις ηθικές δυνάμεις που αποτελούν την τροχοπέδη του ντεντερμινισμού του.

Εξυπακούεται όμως, ότι οι κρίσεις οι κοινωνικές και η αναχαίτηση αυτών μέσω των επιδράσεων των ηθικών δυνάμεων δεν είναι δυνατόν να παρατηρηθούν αδιαμφισβήτητά εντός μικρού χρονικού διαγράμματος και δεν επιδρούν σημαντικά στη συνολική σταθερότητα του φαινομένου, καθόσον απαιτείται μεγάλο χρονικό διάστημα, ώστε να γίνουν εμφανείς τόσο οι κρίσεις, όσο και να φθάσουν σε σημείο οι ατομικές βουλήσεις να επηρεάσουν τη συνολική τους κατάσταση⁶⁶.

Ο Lacassagne από την άλλη διατεινόταν ότι «κάθε κοινωνία έχει τους εγκληματίες και τα εγκλήματα που της αξίζουν», που πηγάζουν δηλαδή στις πολιτισμικές, ηθικές κοινωνικές, θρησκευτικές και οικονομικές συνθήκες που κυριαρχούν.

⁶³ Α. Χαΐδου Θετικιστική Εγκληματολογία, Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 1996, σελ 121.

⁶⁴ Βλάχου Βίκυ Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19ο αιώνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012. σελ. 98.

⁶⁵ Ι. Φαρσεδάκης, Στοιχεία Εγκληματολογίας, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.

⁶⁶ Ι. Φαρσεδάκης, όπ. παρ., 1990, σελ.104 επ.

Ο Tarde και ο Maunier υποστήριζαν ότι στη γέννηση του εγκλήματος οι παράγοντες που διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο, είναι οι κοινωνικοί και μεταξύ αυτών τοποθετούσαν τις οικονομικές συνθήκες, τη φτώχεια και τον αλκοολισμό.

Για τους θεωρητικούς της Λυών, η οικονομική εξαθλίωση είναι ο πρωταρχικός παράγοντας του εγκλήματος. Ακόμα και οι παρατηρούμενες ψυχικές παθολογίες, είναι το επιστέγασμα των δυσμενών κοινωνικών όρων διαβίωσης.

Ο E. Durkheim, αναφορικά πάλι με τις περιόδους κρίσεις, κοινωνικής και οικονομικής αποδιοργάνωσης και ανομίας υποστήριζε ότι η ατομικότητα αποσυνδέεται από τη συλλογική συνείδηση και πλέον δεν έχει τη δυναμική εκείνη να ρυθμίσει τις ροπές των μελών της κοινωνίας, που υπακούουν πια σε συνιστώσες παντελώς αντίρροπες και τότε είναι που το έγκλημα λαμβάνει επιδημικό χαρακτήρα και είναι επικίνδυνο. Γιατί σε συνθήκες συνεκτικές κοινωνικές και σταθερές, το έγκλημα ως φαινόμενο δεν πρέπει να θεωρείται ως κάτι το παθολογικό αλλά ως ένα ομαλό κοινωνικό φαινόμενο, αναπόσπαστο στοιχείο μιας υγιούς κοινωνίας, καθώς δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία απαλλαγμένη από αυτό, δεδομένου ότι η κοινωνία αποτελείται από μη όμοιους ανθρώπους.

Επανερχόμενοι στη γεωγραφική παρατήρηση της εγκληματικότητας, ο A. Quételet, μεταξύ πόλης και υπαίθρου, εντόπισε αισθητές διαφοροποιήσεις, αναφορικά με το είδος των εγκλημάτων. Η πόλη συγκέντρωνε ποσοστό εγκλημάτων πολύ μεγαλύτερο από την ύπαιθρο και ειδικότερα των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας και τις αυτοκτονίες, ενώ τα εγκλήματα βίας ήταν αναλογικά περισσότερα στην ύπαιθρο. Διατύπωσε, επιπλέον, το λεγόμενο «θερμικό νόμο» της εγκληματικότητας, σύμφωνα με τον οποίο, στο βορρά της Γαλλίας το χειμώνα, τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας είναι σημαντικά περισσότερα ενώ στο νότο αυτής, το καλοκαίρι, είναι περισσότερα τα εγκλήματα κατά των προσώπων. Αιτιολόγησε μάλιστα αυτήν την κατανομή, στην αύξηση των βιοτικών αναγκών το χειμώνα και στην ένταση των παθών το καλοκαίρι.

Και ο Guerry προέβη σε αντίστοιχες γεωγραφικές μελέτες. Τις καταδικαστικές αποφάσεις το διάστημα 1825-1830⁶⁷ μελέτησε και οδηγήθηκε στη διαπίστωση ότι ανάλογα με τη γεωγραφική θέση, η συχνότητα των εγκλημάτων κατά προσώπων και κατά ιδιοκτησίας διαφοροποιείται. Διαπίστωσε ότι στον αστικοποιημένο Βορρά⁶⁸, τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας υπερέχουν σαφώς, ενώ στο Νότο που είναι κυρίως αγροτικός, τα εγκλήματα κατά προσώπων είναι διπλάσια από οπουδήποτε αλλού. Στη Δύση και στο Κέντρο, παρατήρησε τα

⁶⁷ Κατένειμε την εγκληματικότητα στις πέντε μεγάλες διοικητικές περιφέρειες, σε πέντε γεωγραφικές περιοχές (B,N,A,Δ και το Κέντρο) η κάθε μία εκ των οποίων περιελάμβανε 17 διαμερίσματα.

⁶⁸ –ο οποίος ήταν ο πλέον πυκνοκατοικημένος και εκβιομηχανισμένος και ο οποίος περιελάμβανε και το Παρίσι.

μικρότερα ποσοστά εγκληματικότητας ενώ Ανατολικά τα εγκλήματα που απαριθμήθηκαν ήταν ανάλογα του πληθυσμού.

Τα συμπεράσματά του, χαρτογραφήθηκαν και συνδέθηκαν με τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά της κάθε εκάστης περιοχής. Συνάρτησε τοιουτοτρόπως, τη βιομηχανική, εμπορική και οικονομική ανάπτυξη με τις ευκαιρίες διάπραξης εγκλημάτων, καθώς και την οικονομική ανισότητα ως κίνητρο διάπραξης αυτών.

Έλαβε υπ' όψιν του το μορφωτικό επίπεδο των δραστών, το οποίο όταν ήταν χαμηλό συσχετίστηκε με τα εγκλήματα κατά των προσώπων, ενώ η κτητική εγκληματικότητα συσχετίστηκε περισσότερο με το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο⁶⁹.

Διατυπώθηκε και στην μελέτη αυτή το συμπέρασμα ότι η εγκληματικότητα είναι σταθερή όταν η κοινωνία δε βρίσκεται σε κρίση.

B) Η Σχολή του Σικάγου

Η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή και η προσέγγισή της εγκληματικότητας, αποτέλεσε και τη θεμέλιο λίθο, για την «ίδρυση» της οικολογικής σχολής του Σικάγου, στις αρχές του 20ού αιώνα.

Σύμφωνα με τους R.E Park, E. Burgess, R. Mackenzie, με τα άρθρα τους, που εκδόθηκαν ως συλλογή με γενικό τίτλο The City, από το πανεπιστήμιο του Σικάγου το 1925, υπάρχουν για τη ζωή των ανθρώπων «φυσικές περιοχές» αντίστοιχες με εκείνες των ζώων ή των φυτών⁷⁰. Πρόκειται για ένα οικοσύστημα, υπό αυτή την οπτική, η πόλη, παράγωγο της ανθρώπινης φύσης και ως οργανικό σύνολο αποτελεί τη «φυσική κατοικία» των ανθρώπων⁷¹.

Στο μοντέλο τους, των πέντε ομόκεντρων κύκλων που δημιουργεί πέντε ομόκεντρες ζώνες, χωρίζεται η πόλη ως ακολούθως:

α) ο κεντρικός τομέας που περιλαμβάνει επιχειρήσεις και εμπορικές δραστηριότητες, αποτελεί την πρώτη ζώνη,

β) η μεταβατική ζώνη που οι κατοικίες σταδιακά υποχωρούν και τη θέση τους την παίρνουν οι βιομηχανίες ή επιχειρήσεις, όπου η ποιότητα ζωής είναι η πιο υποβαθμισμένη, αποτελεί τη δεύτερη ζώνη

γ) η εργατική ζώνη που κατοικείται από όσους εργάτες της βιομηχανίας κατάφεραν να φύγουν από τη δεύτερη ζώνη, αποτελεί την τρίτη ζώνη

⁶⁹ Κάτι ανάλογο συμβαίνει και σήμερα με τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου που εντοπίζονται σε ανθρώπους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και κοινωνική θέση, συνήθως συνδυαστικά.

⁷⁰ Χρ. Ζαραφωνίτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, όπ. παρ., 2004, σελ. 138.

⁷¹ Ομοίως.

δ) η των ακριβών κατοικιών ζώνη, αντιπροσωπεύει την περιοχή των ακριβών κατοικιών και αποτελεί την τέταρτη ζώνη

ε) η των προαστίων ζώνη, είναι η αποκαλούμενη πόλη δορυφόρος και μπορεί να στεγάσει μεγάλο αριθμό κατοίκων πέμπτη ζώνη

Εν συνεχεία, οι Clifford Shaw και Henry McKay, στηριζόμενοι στο ως άνω θεωρητικό πρότυπο του διαχωρισμού της πόλης, διεξήγαγαν έρευνά τους που είναι γνωστή ως ‘Juvenile delinquency in urban areas’⁷².

Τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής ήταν ότι μέσα στην πόλη, στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές της, αποτελεί είδος «κοινωνικής παράδοσης», ταυτισμένη με τη ζωή της τοπικής κοινωνίας, η εγκληματικότητα που παρουσιάζεται.

Οι αξίες με τις οποίες γαλουχούνται οι ανήλικοι στις περιοχές αυτές έρχονται σε σύγκρουση με τις επικρατούσες. Η κοινωνικοποίηση των παιδιών αυτών υπό αυτές τις συνθήκες τα οδηγεί στην ανάπτυξη της «εγκληματικής σταδιοδρομίας»

Από την προπεριγραφόμενη μελέτη, εξάχθηκε το πόρισμα ότι η μεταβατική ζώνη, παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό εγκληματικότητας και αυτό σήμαινε ότι σε περιοχές που παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά της δεύτερης ζώνης από άποψη λειτουργιών της πόλης, παρατηρείται πληθυσμιακή πυκνότητα, υψηλό ποσοστό αλλοδαπών, υποβαθμισμένη κατοικία, χαμηλό οικογενειακό εισόδημα και ποσοστά ιδιοκτησίας επίσης χαμηλά, υφίσταται αποτυχία της κοινοτικής κοινωνικοποίησης.

Ως ανάχωμα της ομαλής κοινωνικοποίησης των ανηλίκων, της ζώνης της περιβαλλοντικής και κοινωνικής υποβάθμισης, χαρακτηρίστηκε η υφιστάμενη σε αυτή κοινωνικής αποδιοργάνωση⁷³ η οποία επιδρούσε και στον αποτελεσματικό έλεγχο τους⁷⁴.

Γ) Σύγχρονες Μελέτες Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, άρχεται η αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής από τους ανθρώπους και ξεκινά η εγκατάσταση μεγάλων πληθυσμών στις πόλεις, οι οποίες όμως δεν είναι ικανές από άποψη υποδομής και γενικότερων συνθηκών να ικανοποιήσουν τις ανάγκες όλων αυτών των ανθρώπων.

⁷² C.Shaw και H.McKay, Juvenile Delinquency and Urban Areas, University of Chicago Press, 1942.

⁷³ Sutherland Ed., Principles of Criminology, Philadelphia, Lippincott Co, 1934, Wirth L., “Urbanism as a way of life”, American Journal of Sociology, 44/1938, 1-24, - Kubrin C. E. and Weitzer D., “New Directions on Social Disorganization Theory”, Journal of Research in Crime and Delinquency, Vol. 40,2003, σελ.374.

⁷⁴ G.Hughes, Understanding Crime Prevention, Social Control, Risk and Late Modernity, Open University Press, Buckingham, Philadelphia, 1998, σελ.45.

Υπό αυτή την συνθήκη, η μελέτη των περιβαλλοντικών παραγόντων και η επίδρασή τους στην εγκληματολογία αποκτά πάλι ενδιαφέρον, μαζί με τη γεωγραφική κατανομή αυτής και τη χαρτογράφησης της.

Ο Bernhard Langer, στην πόλη της Βαλτιμόρης, μελέτησε την παραβατικότητα των ανηλίκων και διαπίστωσε ότι οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες επιδρούν στη διαμορφούμενη κατανομή της εγκληματικότητας.

Ο T. Morris, μελετώντας ανάλογα στοιχεία, στο προάστιο του Λονδίνου, Croydon συνέδεσε την εγκληματικότητα και τη μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα, καθώς και απέκτησε από την έρευνα αυτή στοιχεία ικανά να συναρτήσουν αρνητικά τα μεσαία κοινωνικά στρώματα με την εγκληματικότητα⁷⁵.

Ακόμη ο Schimd, διεξήγαγε έρευνα Seattle των Η.Π.Α., για την ενδοαστική κατανομή του εγκλήματος και κατέληξε σε πορίσματα που συνδυάζουν την εκμετάλλευση των ευκαιριών (opportunity profitableness) που παρέχουν ορισμένες περιοχές σε σχέση με κάποιες άλλες και την ύπαρξη περιοχών προσέλκυσης εγκληματιών (drift hypothesis).

Οι Wilson και Kelling, κατέληξαν μέσα από τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων, (broken windows) ότι στις περιοχές με χωροταξική παραμέληση, επέρχεται περαιτέρω υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και προσέλκυση παρεκκλίνουσας και παραβατικής συμπεριφοράς μεμονωμένων ατόμων ή/και ομάδων, μαζί με την ανάπτυξη εστιών εγκληματικότητας.

Για την διάπραξη ενός εγκλήματος κοινός παρανομαστής, είναι η συνύπαρξη ενός δράστη και ενός θύματος, ταυτόχρονα σε συγκεκριμένο τόπο. Αριθμητής του κλάσματος των πιθανοτήτων διάπραξης του εγκλήματος και καθοριστικός παράγοντας αποτελεί η καταλληλότητα των επικρατουσών συνθηκών. Βασισμένες στην διαπίστωση αυτή βρίσκονται και οι παρακάτω θεωρίες:

α) Η θεωρία των Καθημερινών Δραστηριοτήτων (Routine Activity Theory)

Στην περίπτωση αυτή, οι εγκληματολόγοι L.Cohen και -M Felson, όρισαν ως «καθημερινή δραστηριότητα», *«οποιοσδήποτε επαναλαμβανόμενες και κυρίαρχες δραστηριότητες, οι οποίες καλύπτουν τις βασικές ανάγκες του πληθυσμού και του ατόμου, όποια κι αν είναι η βιολογική ή πολιτισμική τους προέλευση»*⁷⁶ Αναφέρουν ότι για την διάπραξη του

⁷⁵ Χρ. Ζαραφωνίτου Εμπειρική Εγκληματολογία – Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

⁷⁶ Andresen, M.A. The place of environmental criminology within criminological thought. In M.A. Andresen, P.J. Brantingham, & J.B. Kinney (Eds.), Classics in Environmental Criminology. Co-published: Burnaby, BC, SFU Publications and Boca Raton, FL, Taylor & Francis, 5 – 28, 2010.

εγκλήματος, καθοριστικός παράγοντας είναι εκτός από ύπαρξη του δράστη και του στόχου, στον τόπο διάπραξης του να είναι ευνοϊκές οι συνθήκες. Αυτό που παρατήρησαν ήταν ότι οι μεταβολές στην καθημερινή δραστηριότητα των ανθρώπων επεξηγούν και τα εκάστοτε χαρακτηριστικά του εγκλήματος. Η θεωρία αυτή, στηρίχθηκε στο γεγονός ότι μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο που ξεκίνησε η οικονομική ανόρθωση, ανάπτυξη και άνθηση, η εγκληματικότητα κατά της ιδιοκτησίας ειδικά αυξήθηκε. Το γεγονός αυτό οφειλόταν στην αλλαγή των καθημερινών δραστηριοτήτων των ανθρώπων, εκτός πλέον οικίας, δεδομένο που ενίσχυε τη δυνατότητα θυματοποίησης. Όσον αφορά τη σύνδεση του εισοδήματος και της εγκληματικότητας, υποστηρίχτηκε ότι δεν είναι σταθερή αλλά, επηρεάζεται από την καθημερινότητα και τις δραστηριότητες της.

β) Η θεωρία της Ορθολογικής Επιλογής (Rational choice Theory)

Οι Clark και Cornish, διαπιστώνουν ότι προτού ο άνθρωπος προβεί στη διάπραξη οποιασδήποτε εγκληματικής πράξης, σταθμίζει τα δεδομένα του και τα στοιχεία που έχει, καταγράφοντας πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ευκαιριών που του δίνονται. Ελέγχει τις δυνατότητες διάπραξης και τις ποινικές επιπτώσεις. Συνήθως όμως, όπως η πρακτική έχει δείξει, αυτό που θα αποτελέσει καταλυτικό παράγοντα για την επιλογή του είναι το άμεσο κέρδος και όχι οι συνέπειες σε βάθος χρόνου, εκτός αν αξιολογήσει ότι οι κίνδυνοι είναι δυσανάλογοι της ανταμοιβής.

Στην ουσία η θεωρία της ορθολογικής επιλογής έχει τέσσερα κεντρικά σημεία τα οποία είναι ικανά να επηρεάσουν την απόφαση για το αν θα διαπραχθεί ένα έγκλημα.

Τα σημεία αυτά σχηματοποιούνται με ερωτήματα, ως ακολούθως:

- α) Θα διαπράξει κάποιο άτομο, κάποια δεδομένη στιγμή κάποιο έγκλημα ή δεν θα το διαπράξει ποτέ;
- β) Θα επιλέξει κάποιο συγκεκριμένο στόχο ή όχι ;
- γ) Θα εγκληματοί συχνά; και
- δ) Θα αποστασιοποιηθεί κάποτε από το έγκλημα και πότε θα γίνει αυτό;

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η απόφαση αυτή μεταβάλλεται σε σχέση με το είδος του εγκλήματος δηλαδή, δεν είναι ταυτόσημο το ότι θα αποφασίσει κάποιος να σκοτώσει⁷⁷ επειδή θα προβεί σε κλοπή.

⁷⁷ Χρ. Ζαραφωνίτου, Εγκληματολογικές Μελέτες, 2015, τεύχος 1.

γ) Η θεωρία των τυπολογικών επιλογών (Crime Pattern Theory)

Οι P. & P. Brantingham είναι οι εμπνευστές της θεωρίας αυτής. Η θεωρία των τυπολογικών επιλογών Crime Pattern Theory⁷⁸ εμπεριέχει τον όρο pattern, δηλαδή τον όρο μοτίβο και προδιαθέτει για τα μοτίβα, τα σύμβολα που δημιουργούνται μέσα από τις δραστηριότητες τις καθημερινές και τις πληροφορίες που αυτά δίνουν. Τα σύμβολα αυτά υφίστανται σε όλες τις δραστηριότητες, ακόμα και στο έγκλημα. Η συγκεκριμένη θεωρία δηλαδή, διατείνεται ότι, στο δράστη επιδρούν και τον επηρεάζουν οι καθημερινές δραστηριότητες και συνήθειες των στόχων που όμως εντέλει θα δράσουν σε περιοχές και χώρους που τους είναι οικείοι, όσο και αν ψάχνουν για ευνοϊκότερες συνθήκες παντού.

Έρευνα που εστιάστηκε στο Tallahassee στη Φλόριδα το 1975 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν περιοχές έντονης αλλαγής (zones of transition⁷⁸). Ο εντοπισμός των γεγονότων των εγκληματικών, παρατηρήθηκε στις παρυφές των περιοχών αυτών και όχι στο εσωτερικό τους. Περιμετρικά δηλαδή τετραγώνων με ανομοιογενή κοινωνικά και πολεοδομικά χαρακτηριστικά. Εκεί που υπάρχουν χαρακτηριστικά διαφοροποιημένα είναι πιθανή εμφάνιση εγκληματικότητας καθώς, η επισήμανση ενός μη οικείου, «ξένου», στο εσωτερικό μιας ομοιογενούς περιοχής είναι δυνατόν πιο εύκολα να πραγματοποιηθεί από τις παρυφές της. Οι Brantingham & Brantingham παρατήρησαν ότι δημιουργείται ένα πεδίο διάπραξης εγκληματικών πράξεων δηλαδή ορισμένοι εγκληματογόνοι κόμβοι.

Ειδικότερα η θεωρία αυτή έδωσε εμφαντική προσοχή στο χρόνο, στο ποιες ώρες ποιες μέρες της εβδομάδας συμβαίνουν τα περισσότερα εγκλήματα.

Στο σημείο αυτό χρήσιμο είναι να αναφερθεί ότι η εμπειρία των αστυνομικών που υπηρετούν στην ομάδα ΔΙ.ΑΣ στην Αττική έχουν αναφέρει ότι περισσότερες εγκληματικές ενέργειες παρατηρείται να διαπράττονται μεταξύ των ωρών 18:30 με 19:00 όταν γίνεται η αλλαγή της τελευταίας βάρδιας της ομάδας, οπότε και σημαίνει ότι πολύ λιγότερες μηχανές ομάδας ΔΙ.ΑΣ είναι έξω και επιτηρούν το χώρο και ήδη ειδικά το χειμώνα έχει κυριαρχήσει το σκοτάδι.

IV. ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ

Ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά, Ενότητα 11η (Α 1, 1) – αναφέρει ότι η πόλη είναι η τελειότερη μορφή κοινωνίας⁷⁹. Την ορίζει ως την ανώτερη μορφή της κοινωνικής συνύπαρξης,

⁷⁸ Jeffery T. Walker Social, Ecological and Environmental Theories of Crime, 2016.

⁷⁹ Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα

εντός της οποίας εμπεριέχονται όλες οι άλλες και αποβλέπει στο πιο υψηλό αγαθό από όλα, το οποίο είναι η ευδαιμονία⁸⁰ των πολιτών και επιτυγχάνεται με το να επιδιώκεται το συμφέρον πάντων των πολιτών. Εντέλει αναφέρει ότι, η πόλη είναι πολιτική κοινωνία. Δηλαδή πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία με αυτάρκεια, αυτονομία, ελευθερία, θεσμούς και αξίες. Χαρακτηρίζοντας περαιτέρω την ευδαιμονία, Αριστοτελικά, την ορίζουμε ως ακατάπαυστη ενέργεια της ψυχής, που ακολουθεί τους κανόνες της αρετής. Δηλαδή έχει ένα περιεχόμενο ηθικό που απευθύνεται τόσο στον άνθρωπο, ως οντότητα μεμονωμένη αλλά και στην κοινωνία των ανθρώπων ως αυτοσκοπό. Ειδικά στο 7^ο Βιβλίο των Πολιτικών, ολοφάνερα συνδέει την ευδαιμονία της πόλης με την ευδαιμονία του κάθε εκάστου κοινωνού. Όλη η ανωτέρω επιχειρηματολογία, στηρίζεται στην παρατήρηση της αντικειμενικής πραγματικότητας, σε αυτό που απεικονίζεται μπροστά στα μάτια μας. Γιατί ότι αντικατοπτρίζεται μπροστά στα μάτια μας, δεν αποτελεί μια απλή μορφή ύλης αλλά είναι ένα σύμβολο που εσωκλείει ένα σύνολο πληροφοριών. Ένα σύνολο πληροφοριών που αφορούν τον άνθρωπο δημιουργό της κατάστασης της πόλης, όπως και τον άνθρωπο κάτοικο αυτής. Ο χώρος καθρεπτίζει την κοινωνία, αλλά και η κοινωνία καθρεπτίζεται στο χώρο και τα δύο μαζί επιδρούν και διαμορφώνουν την ψυχοσύνθεση του ανθρώπου.

Ο προβληματισμός που εγείρεται όμως είναι τι συμβαίνει όταν δεν έχουμε πλέον τις συνθήκες εκείνες, όπου η κοινωνική συνύπαρξη οδηγεί στην ευδαιμονία των κοινωνών και στην ψυχική γαλήνη κατ' επέκταση. Όπως συμβαίνει, στις πόλεις των ημερών μας, όπου αυτές λαμβάνουν όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής αποδιοργάνωσης και ανομίας και η εικόνα της προβαλλόμενης λαμπερής πόλης είναι μια ουτοπία αφού, εντέλει αυτή ταυτίζεται με την σκοτεινή πραγματικότητα και ακολουθείται από τη σκιά που προκαλεί το ημίφως του φόβου του εγκλήματος και η ανασφάλεια.

Εύλογη, βεβαίως, είναι και η προοπτική του ερωτήματος για το πώς συνδέονται οι κοινωνικοί-περιβαλλοντικοί παράγοντες στην πόλη, με την ανασφάλεια. Το ζήτημα αυτό θα επιχειρηθεί να διευκρινιστεί ως ακολούθως:

δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλασελ. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική

⁸⁰ Στα *Ηθικά Νικομάχεια* του Αριστοτέλη, δόθηκε στον όρο «εὐδαιμονία» η ερμηνεία όπου η ευδαιμονία δεν είναι κατάσταση, αλλά διαρκής ενέργεια της ψυχής με τους κανόνες της τέλει αρετής. Αρχικά, η λέξη «εὐδαιμονία» (< εὖ + δαίμων) όριζε την εὐνοια του θείου, κάτι που δίνεται δηλαδή από τον θεό στον άνθρωπο. Αργότερα, για το περιεχόμενο της ίδιας λέξης μίλησε ο Ηράκλειτος και ο Δημόκριτος. Σύμφωνα με αυτούς, η κατάκτηση της ευδαιμονίας εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο και τις ενέργειές του. Η «εὐδαιμονία» αφορά εν γένει τον ηθικό βίο του ανθρώπου. Για τον Αριστοτέλη, όμως, ο όρος αυτός έχει από τη μια ηθικό περιεχόμενο και αφορά τον άνθρωπο ως άτομο και από την άλλη είναι και ο προσορισμός της πόλης, που αφορά τον άνθρωπο ως πολίτη. Ο άνθρωπος δηλαδή θα κατακτήσει με τις ηθικές ενέργειές του τόσο την ατομική ευδαιμονία όσο και την ευδαιμονία μέσα στο πλαίσιο της πόλης, συνυπάρχοντας αρμονικά με τους άλλους πολίτες και ενεργώντας ως πολίτης

A) Κοινωνική Αποδιοργάνωση

Αυτή η ίδια η μορφολογία του αστικού χώρου, προκαλεί τις συνθήκες εσωτερικά, για την εγκαθίδρυση στον κάτοικο, της ψυχολογίας εκείνης που διακρίνεται από την έλλειψη ηρεμίας και ασφάλειας.

Ειδικά όμως στις περιοχές αυτής που συγκεντρώνονται τεράστιοι αριθμοί ανθρώπων, τόσοι μάλιστα σε μέγεθος που οι υποδομές της πόλης και της πολιτείας δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους και δεν μπορεί στην πλειοψηφία αυτών να παρέχει ούτε τα στοιχειώδη, όπως στέγαση, εργασία, τροφή, περίθαλψη, οι κάτοικοι τους βιώνουν μαζί με την ολοκληρωτική διάψευση των επαγγελιών της καλύτερης ζωής, τεράστια απογοήτευση, έντονα το αίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού, το αίσθημα αποστέρησης. Συναισθήματα, που γεννούν εσωτερικά ένταση, θυμό και εξωτερικεύονται με βίαιο τρόπο, παράγονται. Αυτό το γεγονός μαζί με την έλλειψη γνώσης του γείτονα, έχει ως σημαίνον επακόλουθο την απώλεια του άτυπου κοινωνικού ελέγχου που ασκείται μεταξύ των κοινωνιών και το αίσθημα ότι δεν έχουν τον έλεγχο της περιοχής που κατοικούν.

Η αποξένωση αυτή έφερε στο προσκήνιο επιπλέον προβλήματα, καθώς έχασε το νόημά της, η ύπαρξη της γειτονιάς και η σημασία του γείτονα. Δημιουργήθηκε μια αίσθηση του ξένου, σε οτιδήποτε δεν έχει άμεση, απτή σχέση με τη σφαίρα της ιδιοκτησίας και στο οποίο έχουν πρόσβαση πολλοί και έτσι παύει να έχει σημασία για τον μεμονωμένο κοινωνό. Οπότε, αδιαφορεί για αυτό και για τις συνθήκες που υπερτερούν εκεί και δημιουργείται συνεπώς μια σχέση αμφίδρομη με τον κοινωνικό έλεγχο. Δεν ελέγχεται δηλαδή ο χώρος και ευνοούνται οι συνθήκες παρείσφρησης εκεί, παρεκκλίνουσας, παραβατικής, παράνομης συμπεριφοράς από τη μία και από την άλλη η σώρευση και ο συγχρωτισμός υποκουλτούρων που αυτομάτως καθιστούν το χώρο επικίνδυνο και άνευ δυνατότητας άτυπου ή και τυπικού κοινωνικού ελέγχου.

Χαρακτηριστική επιβεβαίωση αυτού και η κατάσταση που επικρατεί κυρίως στις πλατείες περιοχών του Δήμου της Αθήνας που διακρίνονται από έντονη εγκατάσταση και κινητικότητα μεταναστών.

Πάντα όμως στον άνθρωπο η έλλειψη ελέγχου καταστάσεων και το άγνωστο προκαλούσε άγχος φόβο και ανασφάλεια, πόσο μάλλον όταν η αίσθηση του αγνώστου και η μη δυνατότητα ελέγχου έχει εξαπλωθεί σε έκταση τόσο πολύ, που πλέον στο μεγαλύτερο μέρος της πόλης, έρχεται ο άνθρωπος αντιμέτωπος με εικόνες υποβάθμισης της ποιότητας ζωής και εστιών εγκληματικότητας. Έτσι η βία γίνεται τμήμα της καθημερινής ζωής των κατοίκων με συνέπεια οι κάτοικοι που αναγκαστικά πλαισιώνουν την περιοχή, μη δυνάμενοι είτε,

οικονομικά είτε, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, να μετακινηθούν, κυριαρχούνται από φόβο και ανασφάλεια της θυματοποίησης.

B) Η Μορφή του Σύγχρονου Εγκλήματος

Οι Περιβαλλοντικοί παράγοντες επιδρούν τόσο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, όσο και στη μεταγενέστερη συμπεριφορά του ενήλικα.⁸¹ Οι συνθήκες με τις οποίες έχουν μεγαλώσει και ζήσει οι κοινωνοί μιας πόλης, μιας χώρας φανερώνονται και στην συλλογική εικόνα της εγκληματικότητάς της. Σήμερα παρατηρείται ότι το έγκλημα έχει γίνει πιο «σκληρό», ακόμα πιο βίαιο, ωμό, «αμείλικτο»

Το *modus operandi* αλλά και ο τρόπος δράσης των εγκληματικών ενεργειών, καταδεικνύει ότι πλέον δεν υφίσταται καμία αξία στην ανθρώπινη ζωή και ότι αυτή μπορεί να βρεθεί σε κίνδυνο ανά πάσα ώρα και στιγμή, χωρίς πραγματική αιτία και μάλιστα στους χώρους της καθημερινότητας των πολιτών. Το γεγονός ότι στο κοινό έγκλημα, οι δράστες για την εκτέλεση εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας, φέρουν μαζί τους και χρησιμοποιούν πολεμικά όπλα, τύπου Kalashnikov και μάλιστα δεν σταματούν τις έκνομες ενέργειές τους στη διάπραξη ληστειών, αλλά επεκτείνουν αυτές προχωρώντας και σε πράξεις και αδικήματα κατά της σωματικής ακεραιότητας, της ζωής και της γενετήσιας ελευθερίας, διαπράττοντας, ακολούθως της ληστείας, βασανιστήρια και βιασμό των θυμάτων, αυξάνει το φόβο του εγκλήματος που αισθάνεται ο κάτοικος της πόλης. Προσμετρώντας μάλιστα, ότι όλα τα ανωτέρω διαδραματίζονται σε χώρους όπου ο κοινωνός δραστηριοποιείται καθημερινά, δηλαδή στο σπίτι, στο δρόμο, στο κατάστημα, στο περίπτερο, στην εργασία και όχι σε κάποιο χώρο που έχει κάποιο συμβολισμό, λόγω της εξουσίας ή του πλούτου που το χαρακτηρίζει, ώστε να μην τον αφορά προσωπικά⁸², ο φόβος για το έγκλημα μεγεθύνεται. Ακόμα και η μορφή που έχει λάβει σήμερα η τρομοκρατία, εγχώρια ή εισαγόμενη, αφορά τον καθένα, καθώς το όποιο, ενδεχόμενο χτύπημα λαμβάνει χώρα, σε χώρο, τόπο και χρόνο όπου μαζικά καθημερινά συγκεντρώνονται οι συνήθεις δραστηριότητες των πολιτών, ακόμα ή/και πρωτεύοντας σε χώρους θρησκευτικής λατρείας. Όλα αυτά δημιουργούν και εντείνουν το φόβο για το έγκλημα στους ανθρώπους και την ανασφάλεια τους.

Δεδομένου τούτων, δημιουργείται η εντύπωση απουσίας δημόσιας τάξης και ανικανότητας ελέγχου από το θεσμικό κοινωνικό έλεγχο συνεπώς, οι περιοχές αυτές αποκτούν

⁸¹ Ι. Φαρσεδάκης, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1985.

⁸² Χρ. Ζαραφωνίτου, Βία εγκληματικότητα και φόβος του εγκλήματος σε εποχές «κρίσης» στο Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστωρα Κουράκη Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή κρίσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016, σελ. 40-41.

τον επιθετικό προσδιορισμό «επικίνδυνες», χωρίς να συνάδει ο χαρακτηρισμός αυτός πάντα με τα επίπεδα εγκληματικότητας εκεί, με άμεσο επακόλουθο να οξύνεται η ανασφάλεια των πολιτών και αυτοί με τη σειρά τους να περιορίζουν στα όρια του αναγκαίου τις δραστηριότητές τους και τις μετακινήσεις τους, δίνοντας έτσι σε αυτές τις περιοχές, αυξανόμενες ευκαιρίες εγκληματικής δράσης και επιβεβαίωσης, εκ των υστέρων και εκ συνέπειας, του εκ προοιμίου, στιγματιστικού χαρακτηρισμού τους⁸³, αυτοεκπληρώνοντας την προφητεία.

Γ) M.M.E. & Θυματοποίηση

Τα M.M.E, επικυρώνοντας το χαρακτηρισμό τους ως τέταρτη εξουσία, όντας η κατ' εξοχήν πηγή ενημέρωσης και πληροφόρησης των ανθρώπων και για το έγκλημα και ιδιαίτερα η τηλεόραση έχουν πετύχει, να εντυπώνεται στο νου του τηλεθεατή η είδηση που μεταδίδουν ως θέσφατο, έχουν καταφέρει να προσανατολίζουν το κοινό προς την οπτική που επιδιώκουν.

Έχοντας στόχο τα M.M.E. να προσελκύσουν το κοινό τους και να το αυξήσουν, να αποκτήσουν τα δελτία ειδήσεων και οι ενημερωτικές, καθημερινές εκπομπές μεγαλύτερη τηλεθέαση και ακροαματικότητα ή ακόμα μεγαλύτερες πωλήσεις, όσον αφορά τον έντυπο τύπο, περισσότερα «κλικ» όσον αφορά τον ηλεκτρονικό τύπο, δραματοποιούν την είδηση, τη διογκώνουν, υπερμεγεθύνουν και εντέλει αλλοιώνουν, διαστρεβλώνουν τα γεγονότα. Δημιουργούν και προκαλούν την ανησυχία των πολιτών και της κοινωνίας για το εγκληματικό φαινόμενο, διαχέουν την ανασφάλεια. Μεταδίδουν με στόμφο, παρουσιάζουν συγκεκριμένης κατηγορίας εγκλήματα, δηλαδή εγκλήματα βίας, δημιουργώντας «ηθικό πανικό» που είναι σημαντικός παράγοντας διέγερσης της ευρύτερης κοινωνικής ανησυχίας για το έγκλημα⁸⁴.

Ρίχνοντας μια ματιά στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων ή στους τίτλους των άρθρων στον ηλεκτρονικό τύπο, όπως και ακούγοντας τους τίτλους των ειδήσεων στην τηλεόραση, σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο, παρατηρούμε ότι επαναλαμβάνονται ειδήσεις, αναπαράγονται συνεχώς τα ίδια τα συμβάντα, χρησιμοποιούνται λέξεις που συνειρμικά λειτουργώντας παραπέμπουν σε βιαιότητες, αγριότητες, λέξεις όπως μακελάρης, λήσταρχος, τέρας, φονιάς, αρχιμαφιόζος, λέξεις που η έννοιά τους, από μόνη της και η εικόνα που προκαλεί, δημιουργεί ανησυχία, φόβο, τρόμο, ανασφάλεια.

Προκειμένου να πετύχουν το στόχο της μεγάλης προσέλκυσης κοινού και με το δέλεαρ της δήθεν αποκλειστικότητας, μεταφέρουν ως πραγματικά, ακόμα και ανύπαρκτα περιστατικά.

⁸³ Maurice Cusson Vol. X,XII, No 2/1989, σελ. 95-105.

⁸⁴ Robert Cario, Médias et insécurité: entre droit d'informer et illusions sécuritaires, Recueil Dalloz, 2/2004, σελ. 75-80.

Όταν μεταδίδουν μια είδηση που αναφέρεται σε ένα διαπραχθέν αδίκημα, είτε από άγνοια της δικογραφίας και των πραγματικών περιστατικών και πολλάκις και του περιεχομένου, του γράμματος αλλά και του πνεύματος του νόμου, είτε από εσκεμμένη δραματοποίηση των γεγονότων, με εμφαντικό τρόπο καταλήγουν σε συμπεράσματα που έχουν λογικά και νομικά άλματα, αποφαινόμενοι επί υποθέσεων νομικών που στην ουσία το αποδεικτικό υλικό και τα στοιχεία τους, δεν έχουν ακόμα μελετήσει ούτε οι εκ του νόμου κρίνοντες το δίκαιο.

Τοιουτοτρόπως δεν επιτρέπουν στο φερόμενο ως δράστη να κάνει χρήση ούτε του τεκμηρίου της αθωότητας, πρωταρχικής αρχής της ποινικής διαδικασίας και του ποινικού συστήματος. Το τεκμήριο που κάθε άνθρωπος δικαιούται να απολαμβάνει, θεωρούμενος αθώος μέχρι αποδείξεως του εναντίου, που η Πολιτεία αποκλειστικά και μόνο μέσω των οργάνων της οφείλει να αποδείξει.

Ακόμα και η Δικαιοσύνη, η υπέρτατη εξουσία, ως απόρροια του τεκμηρίου αθωότητας καλείται να εφαρμόζει την αρχή της επιείκειας προς τον κατηγορούμενο και επιβάλλει το δικαστήριο εν αμφιβολία, να αποφανθεί υπέρ του κατηγορουμένου (*in dubio pro reo*).

Τα Μ.Μ.Ε. όμως απέχουν από τέτοιου είδους πρακτικές και για αυτό πολλές φορές δίνουν και λάθος εικόνα για την έκταση του εγκληματικού φαινομένου, αφού ουδέποτε σχεδόν δεν κάνουν μνεία σε δικαστική έκβαση υποθέσεων που είχαν άλλη ετυμηγορία από αυτή που οι ίδιοι προκατέλαβαν. Σχηματίζουν κατά αυτόν τον τρόπο, στη συνείδηση του κοινού μια παραποιημένη εικόνα για το έγκλημα, τους δράστες, το εγκληματικό φαινόμενο. Δίνουν πλασματικές εικόνες για τα πραγματικά ποσοστά της εγκληματικότητας, αφού δεν αποκαθιστούν την εικόνα του φερόμενου δράστη, εάν το Δικαστήριο έχει αποφανθεί διαφορετικά από τη δική τους κρίση.

Επίσης, η μεταφορά υποθέσεων προς επίλυση επί της ουσίας, στην τηλεόραση (τηλεδίκες) προς εξυπηρέτηση τηλεθέασης, όπως και ο σχολιασμός αποφάσεων Δικαστηρίων από τα Μ.Μ.Ε., φαινόμενο συχνό στις μέρες μας και η μεταφορά στο κοινό συμπερασμάτων κατά το δοκούν και τα συμφέροντα που αυτά όχι σπάνια εκπροσωπούν, κλονίζουν την ιδέα και την εικόνα που έχουν οι πολίτες για τη Δικαιοσύνη.

Άλλωστε, κατά τον Parsons, οι σύγχρονες κοινωνίες βασίζονται ολοένα και περισσότερο στη άσκηση της πειθούς⁸⁵

Εκτός όμως αυτών και η επίδραση της άμεσης θυματοποίησης ασκεί σπουδαίο ρόλο στην παρουσία του φόβου του εγκλήματος και της ανασφάλειας. Η ένταση όμως του συναισθήματος αυτού συναρτάται με γνώμονα τα ατομικά χαρακτηριστικά των πολιτών, το

⁸⁵ Λαμπροπούλου Ε., Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου, Κριτική, Αθήνα, 2001, σελ. 30.

φύλο, την ηλικία, το επάγγελμα, την περιοχή κατοικίας, τα είδη των αδικημάτων. Η σχέση αυτή της θυματοποίησης με την ανασφάλεια υφίσταται βέβαια, αλλά δεν είναι σταθερή και ισχυρή. Το γεγονός αυτό διασαφηνίζεται από την «εξουδετέρωση» της συγκίνησης που προκαλεί η θυματοποίηση και κατ' επέκταση η άμβλυνση του σχετικού φόβου⁸⁶ και την απόδραματοποίηση της εγκληματικότητας⁸⁷.

Δ) Αποτελεσματικότητα Αστυνομίας, Δικαιοσύνη και Κοινό περί Δικαίου Αίσθημα

Είναι πολύ σημαντική επίσης παράμετρος, στη δημιουργία και την εκδήλωση του φόβου που προκαλεί το έγκλημα, η εμπιστοσύνη που αισθάνονται οι κάτοικοι των πόλεων απέναντι στο Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης, το οποίο περιλαμβάνει την αστυνομία, την ποινική δικαιοσύνη και το σωφρονιστικό σύστημα.

Από τις πρώτες έρευνες για την εξήγηση του φόβου του εγκλήματος έγινε σαφές ότι πρωτεύουσα σημασία έχει και διαδραματίζει η εικόνα της αστυνομίας, δηλαδή το κατά πόσο αυτή είναι παρούσα, πρόθυμη, αποτελεσματική και αποδεκτή από την κοινωνία.⁸⁸

Κατά κοινή ομολογία η ελλιπής αστυνόμευση και πολλάκις η μη ανταπόκριση αυτής στο κάλεσμα των πολιτών αποτελεί σημαντικό παράγοντα της δημιουργίας του φόβου του εγκλήματος δεδομένου ότι οι άνθρωποι, αισθάνονται εγκαταλελειμμένοι, χωρίς προστασία, στο έλεος όσων παραβιάζουν τη δημόσια ασφάλεια και διαταράσσουν την κοινή, την οικιακή τους ειρήνη, το ίδιο το δικαίωμα της ασφάλειάς τους.

Ειδικότερα στα μεγάλα αστικά κέντρα και στις γειτονιές που χαρακτηρίζονται από χαμηλή ποιότητα ζωής, η εικόνα και ο ρόλος της αστυνομίας αποκτά σημαντική σημασία, καθώς εξαιτίας της ανωνυμίας, της αποδυνάμωσης των κοινωνικών δεσμών της απουσίας του κοινωνικού ελέγχου, οι κάτοικοι επαφίενται εκ των πραγμάτων αποκλειστικά στο θεσμό αυτό, που αποτελεί *«έναν οργανισμό στην υπηρεσία του τοπικού πληθυσμού και η ικανοποίηση ή μη από τις υπηρεσίες της «αποτελεί ένα λογικό κριτήριο αξιολόγησής της»*⁸⁹.

Επιπροσθέτως αυτού όμως, το γεγονός ότι οι πολίτες δεν αισθάνονται να ικανοποιεί η Δικαιοσύνη το κοινό περί Δικαίου αίσθημά τους, ειδικά όταν από τα Μ.Μ.Ε. «μαθαίνουν» ότι ο δράστης αδικήματος βρίσκεται σε άδεια από το σωφρονιστικό κατάστημά κράτησής του, σε καθεστώς υφ' όρων απόλυσης, περιοριστικών όρων ή είχε αθωωθεί για παρεμφερή αδικήματα στο πρόσφατο παρελθόν, συμβάλλει περαιτέρω στην επαύξηση των ποσοστών ανασφάλειας

⁸⁶ St. Box, C. Hale, G. Andrews, Explaining fear of crime, British στο Journal of Criminology, Vol. 28, 1988.

⁸⁷ M. Killias, Précis de criminology, ο.π., 2001, σελ. 400.

⁸⁸ St. Box, C. Hale, G. Andrews, Explaining fear of crime ο.π., 1988, σελ. 353.

⁸⁹ M. Killias, Précis de criminology, ο.π., 2001, σελ. 429.

που απορρέουν στην εγκληματικότητα. Ακόμα η εικόνα που υφίσταται για τη διαφθορά που επικρατεί στους κόλπους αυτών, μειώνει ακόμα πιο πολύ την εμπιστοσύνη τους, στους προαναφερόμενους θεσμούς. Εντείνει το φόβο του εγκλήματος και την ανασφάλεια, καθώς ανασφάλεια σημαίνει εμπιστοσύνη.

Ταυτόχρονα, παράγοντας δημιουργίας της ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος, στην εποχή της κρίσης των αξιών, αποτελεί και η ξαφνική μεταβολή από τους εκπροσώπους του θεσμού της Δικαιοσύνης του Κώδικα του Ποινικού και της Ποινικής Διαδικασίας όταν οι αλλαγές αυτές δεν συμπορεύονται με τις αξίες τις συλλογικές της κοινωνίας. Οπότε και οι κοινωνοί νιώθουν σύγχυση για το ποιο εντέλει είναι το προστατευόμενο αγαθό και ποιο δεν είναι. Αν εντέλει τιμωρείται ο κλέφτης, ο ληστής, ο επιτιθέμενος δράστης ή ο αμέριμνος νοικοκύρης. Αν οι ενέργειες οι έκνομες, χαρακτηρίζουν τη δράση του δράστη και το αδίκημά του ή κάθε φορά αυτό κρίνεται διαφορετικά αφού λαμβάνονται υπ' όψιν και οι άλλες ιδιότητες που φέρει. Νιώθουν έκθετοι απέναντι στο έγκλημα, αφού τόσο οι μειωμένες ποινές που στην ουσία χαρακτηρίζουν ως μικρότερης απαξίας ειδικές πράξεις, όσο και η αποποινικοποίηση άλλων αδικημάτων, που δε συμβαδίζουν με τις αρχές, αξίες, πεποιθήσεις μεγάλης μερίδας της κοινωνίας, αφήνουν ανθρώπους να αισθάνονται απροστάτευτοι.

E) Κρίση στην Κοινωνία και στην Οικονομία

Η συσχέτιση μεταξύ οικονομικής κρίσης με την παραβατικότητά και το εγκληματικό φαινόμενο, ερευνητικά⁹⁰ δεν προκύπτει να είναι άμεση, ωστόσο, οι γενικότερες επικρατούσες συνθήκες σε περιόδους κρίσεων, επιδρούν στη συμπεριφορά των ανθρώπων και στα κυριότερα συναισθήματα που επικρατούν στην ψυχολογία τους.

Απέναντι σε μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται από αποδιοργάνωση και ανομία, που δημιουργούνται συγκρουσιακές καταστάσεις από τις οικονομικές ανισότητες, τις ιδεολογικές χαοτικές αποκλίσεις, τις αδιάλλακτες θρησκευτικές πεποιθήσεις, που οδηγούν σε ανεξέλεγκτη βία, ο φόβος για το έγκλημα γεννάται και είναι καθημερινά παρών, η ανασφάλεια δεσπόζει.

Ειδικά στην περίοδο της έντονης οικονομικής κρίσης, που δεν υπάρχουν ή δε διατίθενται πόροι, ούτε για την εκπλήρωση των στοιχειωδών αναγκών των ανέργων, των αστέγων, των πεινασμένων ανθρώπων, εν γένει των κοινωνικά αποκλεισμένων, είναι υπαρκτός ο φόβος για τις ενέργειες που ενδέχεται να προβεί ο άνθρωπος που στερείται όσα του είναι απαραίτητα να αποκτήσει για να επιζήσει.

⁹⁰ Σχετικά ερευνητικά πορίσματα αναφέρονται στο τρίτο κεφάλαιο.

Επιπλέον, στην περίοδο της οικονομικής ανέχειας, δε διατίθενται πόροι για τη συντήρηση των συνθηκών διαβίωσης της πόλης σε μια ποιότητα. Καμένες λάμπες δεν αντικαθίστανται, οπότε δεν υπάρχει επαρκής φωτισμός και σε πολλές περιοχές επικρατεί σκοτάδι, συνθήκη που ευνοεί την εγκληματικότητα. Κτίρια και δρόμοι αφήνονται στο έλεος της εγκατάλειψης και κατάληψης τους από συμμορίες ή αυτοαποκαλούμενες ομάδες διαφόρων πεποιθήσεων και γίνονται κέντρα εγκληματικότητας και απροσπέλαστες, σχεδόν αυτόνομες, περιοχές της πόλης. Η έλλειψη της καθαριότητας, καθώς δεν υπάρχουν επαρκείς πόροι και προσωπικό προς τούτο, υποβαθμίζει ακόμα πιο έντονα τις συνθήκες διαβίωσης της πόλης και προσελκύει περιθωριακούς πληθυσμούς, όπως τοξικομανείς, εκδιδόμενους ανθρώπους, παραβατικούς, αφού πρώτα έχει απομακρύνει από εκεί όσους κατοίκους είχαν τη δυνατότητα την οικονομική να μετακομίσουν σε άλλες περιοχές και ταυτόχρονα κλείνει στα σπίτια τους από φόβο, όσους κατοίκους παραμένουν ακόμα εκεί.

Ταυτόχρονα με όλα αυτά, η έλλειψη της επαρκούς αστυνόμευσης, καθώς το κονδύλι του κρατικού προϋπολογισμού δεν προβλέπει συντήρηση του εποχούμενου εξοπλισμού της αστυνομίας, όπως ούτε είναι ικανό να προμηθεύσει με τα απαιτούμενα καύσιμα τα οχήματα της, είναι ενδεικτικά της χωρίς θεσμικού κοινωνικού ελέγχου των δραστηριοτήτων των μη νομίμων, εντός του πλαισίου της πόλης και του επακόλουθου φόβου του εγκλήματος των κατοίκων και της ανασφάλειας τους.

Ακόμη και το γεγονός ότι η πρόσβαση στο θεσμό της Δικαιοσύνης, έχει γίνει ακριβή για τον καθημερινό άνθρωπο που διαβιεί σε συνθήκες της οικονομικής κρίσης, αυξάνει την ανασφάλεια και το φόβο για το έγκλημα, αφού γνωρίζει ότι δε θα μπορεί να ανταπεξέλθει οικονομικά, ώστε να απευθυνθεί για προστασία σε αυτή.

Υπό αυτές τις συνθήκες φυσικά δε γίνεται λόγος για τη δημιουργία υποδομών και λήψης μέτρων δημιουργίας αμυνόμενων χώρων (defensible space⁹¹) μέσα από τα οποία να καταστεί δυνατή η οργάνωση προγραμμάτων πρόληψης μέσω περιβαλλοντικού σχεδιασμού (crime prevention road environmental design) γεγονός που σημαίνει ότι όσο, θα παραμένουν οι υφιστάμενες συνθήκες και θα παγιώνονται τόσο, θα παγιώνεται και θα θεριεύει ο φόβος για το έγκλημα και η ανασφάλεια.

⁹¹ Newman O., Defensible Space, N. York, Macmillan, 1972.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Ι. ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Αν και είδαμε τα χαρακτηριστικά της πόλης, επανερχόμαστε στην έννοια αυτή, προκειμένου να αναφέρουμε το συλλογισμό του Max Weber⁹² για το πώς εξ ορισμού συνδέεται η κοινωνική αυτή οντότητα με την οικονομία.

Κοινός παρονομαστής, λοιπόν των ορισμών της πόλης, είναι ότι πρόκειται για μια κλειστή εγκατάσταση, ένα «συνοικισμό», μεγάλο συνοικισμό, με ιδιαίτερη πυκνότητα χτισμένα τα σπίτια, «τοίχο με τοίχο» που όμως από αυτή λείπει η προσωπική γνωριμία των κατοίκων, ακόμα και της ίδιας γειτονιάς.

Πέρα όμως από αυτά τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά, ο ορισμός της πόλης για να είναι πλήρης χρειάζεται να λαμβάνει και οικονομικά χαρακτηριστικά.

Οι κάτοικοι λοιπόν μια πόλης δε ζουν από την αγροτική εργασία αλλά από τον «επιτηδευματικό⁹³» ή «εμπορικό» πορισμό και επιπλέον τούτων, υφίσταται εντός αυτής «πολυσχιδία⁹⁴» ασκούμενων επιτηδευμάτων και συνεχής ανταλλαγή αγαθών, σε τέτοιο βαθμό, που να αποτελεί συστατικό στοιχείο του βιοπορισμού και της κάλυψης των αναγκών των κατοίκων. Με λίγα λόγια θεμελιώδες γνώρισμα μιας πόλης είναι η αγορά της.

Συνάμα με τα παραπάνω, αποκτά και το χαρακτήρα του «αγοραίου κέντρου», οικονομικού κέντρου, στο οποίο οι κάτοικοι της υπαίθρου διοχετεύουν τα προϊόντα τους και από το οποίο καλύπτουν τις ανάγκες τους σε «επιτηδευματικά και εμπορικά προϊόντα». Μαζί με αυτά, η πόλη κατέχει και μια «γαιοδεσποτική⁹⁵ και ηγεμονική έδρα» στην οποία επικεντρώνονται οι οικονομικές και πολιτικές ανάγκες.

Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό ότι ο χώρος της πόλης είναι συνώνυμο της αγοράς και της οικονομίας. Όπως σε άμεση συνάρτηση με την κοινωνία της πόλης είναι και οι υιοθετούμενες στο χώρο αυτό αξίες.

Η μακροχρόνια και διαχρονική ύπαρξη κάποιων αξιών, όπως αυτή της προστασίας ακόμα και ιερότητας της ζωής του ανθρώπου,-σε αντίθεση με άλλες που έχουν παντελώς

⁹² Max Weber, Έννοια και Κατηγορίες της Πόλης – Κοινωνικές Επιστήμες Οικονομία και Κοινωνία, 6^{ος} τόμος, Η Πόλη, Μετάφραση-Εισαγωγή-Επιμέλεια, Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις Σαββάλας, 2008. (σελ3-5)

⁹³ Ομοίως.

⁹⁴ Ομοίως.

⁹⁵ Ομοίως.

παροδικό πέρασμα στο κοινωνικό γίνεσθαι, καθώς εξυπηρετούν αποκλειστικά εφήμερες και συγκεκριμένες ανάγκες μιας κοινωνίας, μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, καταδεικνύει και αποδεικνύει ότι το ανθρώπινο γένος κουβαλάει στην κληρονομία της γνώσης του, το αντικειμενικά και συλλογικά σωστό. Το οποίο είναι ανεξάρτητο από το εκάστοτε κίνητρο συμφέροντος της κάθε πράξης του που πιθανόν διαφοροποιείται από το κοινά αντικειμενικά αποδεκτό και δίκαιο. Άλλωστε σύμφωνα με τον Σταγειρίτη Φιλόσοφο, η συνήθεια, το έθος αναπαράγει το ήθος και το έθος διαιωνίζεται γιατί έχει να προσφέρει κάτι ωφέλιμο στην κοινωνία, κάτι το ουσιώδες και το αξιόλογο⁹⁶.

Στόχος μας είναι να εξετάσουμε ποιες συνέπειες επικρατούν στην πόλη, την εποχή της κρίσης των αξιών και της οικονομικής επίσης κρίσης και πως επηρεάζουν, εφόσον επηρεάζουν την ανασφάλεια των πολιτών.

II. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η οικονομική επιστήμη, ως αυτόνομος επιστημονικός κλάδος, ανατέλλει κατά τον 18ο αιώνα και εστιάζει στη μελέτη των οικονομικών φαινομένων. Οι ιστορικοί παράγοντες που επιδοκιμάζουν τη δημιουργία του κλάδου αυτού απαριθμούνται: α) στην αύξηση και την επέκταση των οικονομικών δραστηριοτήτων, β) στην ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς και γ) στη συρρίκνωση των πολιτικών και θρησκευτικών διευθετήσεων των οικονομικών δραστηριοτήτων. Στο αυτόνομο πεδίο της οικονομίας, οι δυνάμεις της αγοράς, η προσφορά και η ζήτηση, καθορίζουν τις δραστηριότητες της παραγωγής, της διανομής και ανταλλαγής. Η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς σηματοδοτούσε την αποποίηση των αρχών της αμοιβαιότητας και της αναδιανομής, που καθόριζαν τις δραστηριότητες της παραγωγής και του επιμερισμού των αγαθών στα προηγούμενα κοινωνικά συστήματα⁹⁷.

Δυνάμει της αρχής της αμοιβαιότητας, τα αγαθά και οι υπηρεσίες διαμερίζονται μεταξύ των μελών της οικογένειας ή της φυλής χάριν των δεσμών αλληλεγγύης και στηρίζονταν σε αμοιβαίες κοινωνικές υποχρεώσεις. Η αμοιβαιότητα ως αρχή ή ως αξία λειτουργούσε ως κίνητρο της οικονομικής δράσης των ατόμων-μελών της ομάδας και δεν

⁹⁶ Ι. Φαρσεδάκης, Κρίση Αξιών και Εγκληματολογία, Η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εγκληματολογία, 1-2/2013.

⁹⁷ Από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK270/%CE%9C%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%203%CE%BF.pdf> - Δημήτρης Λάλλας, Οικονομική Κοινωνιολογία, Κλασικές και νεοκλασικές οικονομικές προσεγγίσεις και η ανάπτυξη της Οικονομικής Κοινωνιολογίας (16.4.2019).

καθοριζόταν από το προσωπικό ατομικό όφελος και κέρδος, άλλωστε είναι γνωστό ότι στις πρωτόγονες κοινωνίες επικρατούσαν οι ανταλλαγές των αγαθών⁹⁸.

Εν συνεχεία της ως άνω συνθήκης και συνεπεία αυτής, τα προϊόντα της παραγωγής, συλλέγονταν, αποθηκεύονταν και προμηθεύονταν μέσω τελετουργιών⁹⁹. Όσο, όμως αυξάνεται η κλίμακα των οικονομικών δραστηριοτήτων και η μη δυνατότητα ανταπόκρισης των δυνάμεων μιας κοινωνίας στην ικανοποίηση των απαιτήσεων των μελών της, εγκαταλείπεται το σύστημα της ανταλλαγής και αναπληρώνεται με εκείνο της αμοιβής.

Κατά αυτόν τον τρόπο, άρχεται η εγκαθίδρυση του χρήματος. Πλέον η οικονομική δράση των ατόμων υπακούει στους κανόνες που τίθενται από τη θρησκευτικά νομιμοποιούμενη πολιτική εξουσία.

Στην Αγορά εμπορίου οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης ρυθμίζουν τις τιμές προϊόντων και υπηρεσιών, ρυθμίζοντας τοιουτοτρόπως τις δραστηριότητες της παραγωγής και της διανομής. Ήδη από τις αρχές του 17ου αιώνα, το κύμα του μερκαντισμού, ανοίγει τη συζήτηση για την έννοια της Πολιτικής Οικονομίας που αναδεικνύει το συνδετικό κρίκο που υφίσταται μεταξύ της οικονομίας με το έθνος-κράτος, την αδήριτη σχέση δηλαδή της οικονομικής κινητικότητας με τις αποφάσεις της πολιτικής εξουσίας, με την οικονομική πολιτική του εθνικού κράτους.

Οι κλασικοί οικονομολόγοι υποστήριζαν την άποψη ότι, η διαδικασία κατανομής του εισοδήματος ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις ήταν καθοριστική για την οικονομική ανάπτυξη. Ο Thomas Robert Malthus και ο David Ricardo πρέσβευαν ότι η κατοχύρωση της υψηλής κερδοφορίας, ήταν προαπαιτούμενο για την επαύξηση του πλούτου και την εν συνόλω οικονομική ανάπτυξη¹⁰⁰. Ο Adam Smith θεωρούσε ότι το σχετικά χαμηλό ποσοστό κέρδους για τους κεφαλαιοκράτες και οι υψηλές αμοιβές για τους εργάτες εξασφάλιζαν την οικονομική ανάπτυξη, μέσω των, με εντατικούς ρυθμούς, επιχειρηματικών ενεργειών και της αφιέρωσης των εργατών στα εργασιακά τους καθήκοντα. Ο Adam Smith συνέδεσε τις έννοιες οικονομία και κοινωνία ως αλληλένδετες. Σημαντική συνθήκη για την επίτευξη του κοινωνικού συμφέροντος και τη λειτουργία της αγοράς αποτελεί ο ρυθμιστικός ρόλος των θεσμών¹⁰¹. Η κοινωνικοποίηση επέρχεται μέσω των θεσμών και των σχέσεων, οι οποίες είναι ικανές να

⁹⁸ Ομοίως.

⁹⁹ Κατά την ιστορική εμφάνιση των μεγάλων αυτοκρατοριών της αρχαιότητας, αυτός ο τρόπος διανομής των προϊόντων γίνεται κεντρικά από την πολιτική εξουσία. Ο τύπος αυτός οργάνωσης επιτρέπει και τον καταμερισμό της εργασίας σε μια μεγάλη εδαφική επικράτεια

¹⁰⁰ Ο μεν πρώτος κυρίως για τους γαιοκτήμονες, ο δε δεύτερος για τους κεφαλαιοκράτες καπιταλιστές)

¹⁰¹ Στο έργο του Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων 1759, ο Adam Smith υποστήριξε ότι το γενικό-δημόσιο όφελος επιτυγχάνεται όχι μέσω της επιδίωξης του ατομικού συμφέροντος, αλλά μέσω της ατομικής επιδίωξης των κοινωνικά ελεγχόμενων συμφερόντων

εμφυσίσουν στο άτομο την «συμπάθεια», δηλαδή την τάση να ταυτιστεί με τις κοινά παραδεκτές αξίες και τα πρότυπα. Το πλαίσιο των ισχυουσών κανόνων, αξιών και αρχών που συνδράμεται από τυπικές ή άτυπες κυρώσεις, μορφοποιούν τα ατομικά συμφέροντα.

Κατά τον Adam Smith¹⁰², υποχρέωση του κράτους είναι να διασφαλίσει συγχρόνως την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς κεφαλαίου, της αγοράς εργασίας με την προσφορά συλλογικών-δημόσιων υπηρεσιών, όπως της ασφάλειας, της εθνικής άμυνας, της δικαιοσύνης, και της εκπαίδευσης, οι οποίες θα παρέχουν με τη σειρά τους, μια ποιοτική και αρμονική κοινωνική ζωή ταυτόσημη με το επαρκώς καταρτισμένο εργατικό δυναμικό. Η προστασία του ανταγωνιστικού καπιταλισμού, είναι το κλειδί για την οικονομική μεγέθυνση και την ευημερία, αφού έτσι αμβλύνονται οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και η αύξηση των μισθών.

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Περί τα τέλη του 19^{ου}, απαρχές του 20ου αιώνα, η γερμανική Οικονομική Κοινωνιολογία, έθεσε ως αντικείμενο προς μελέτη την αλληλεπίδραση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δρωμένων. Τόσο ο Weber¹⁰³ όσο και ο Sombart¹⁰⁴ επικεντρώθηκαν στην αλληλεξάρτηση των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων.

Ωστόσο, θεμελιώδης χαρακτηρίζεται, την ταυτόσημη περίπου χρονική περίοδο, η συνεισφορά «σε μια θεωρία της οικονομικής, κοινωνικά, προσδιοριζόμενης δράσης» των Ε. Durkheim¹⁰⁵ και T.Veblen¹⁰⁶. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κοινός τόπος της σκέψης τους αποτέλεσε το γεγονός ότι οι εκδοχές τους για το θεσμικό πλαίσιο των κοινωνιών διαποτίζονται από θετικισμό. Ο μεν πρώτος, επιχειρεί να αναδείξει το σύστημα των θεσμών, τους νόμους που διέπουν την κοινωνία και τα θεμέλια της ηθικής συμπεριφοράς των ατόμων, ο δε έτερος,

¹⁰² Στο έργο του Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών, 1776 μελετά «νόμους» για τη λειτουργία της αγοράς, την παραγωγή και τη διανομή των εισοδημάτων. Και σε αυτό το έργο λαμβάνεται υπόψη ο ρόλος των θεσμών, τόσο στην ανάλυση για την στατική όσο και για τη δυναμική ισορροπία της οικονομίας.

¹⁰³ Κάρλο Τριτζίλια, Οικονομική Κοινωνιολογία, Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2004.

¹⁰⁴ Ομοίως.

¹⁰⁵ Γεννήθηκε στη Λωραίνη το 1858 μια περιοχή διεκδικούμενη από Γερμανούς και Γάλλους. Ήταν γιός Ραβίνου και προοριζόταν να ακολουθήσει το δρόμο του πατέρα του, ωστόσο δεν τον ικανοποιούσε η θρησκευτική εκπαίδευση που είχε λάβει και σπούδασε φιλοσοφία –Μετά τις σπουδές του στο Παρίσι, σπούδασε στη Γερμανία, Οικονομικά, Λαογραφία, όπως και μαθήτευσε το πειραματικό εργαστήριο του Βουντ. Το 1889 διορίζεται καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Μπορντώ και το 1906 στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού, όπου διδάσκει Κοινωνιολογία και Παιδαγωγική, με έμφαση στην ηθική διαπαιδαγώγηση. Έζησε στην εποχή της Τρίτης Δημοκρατίας, που χαρακτηριζόταν από ρευστότητα. Τα γεγονότα της εποχής, η ήττα του 1870, η Παρισινή Κομμούνια, η υπόθεση Ντρέιφους, δημιουργούσαν το φόβο του κοινωνικού κατακερματισμού και η κοινωνική συνοχή ήταν το ζητούμενο της εποχής. Έφυγε από τη ζωή το 1917.

¹⁰⁶ Γεννήθηκε το 1857, ήταν Αμερικανός Οικονομολόγος, Νορβηγικής καταγωγής. Έζησε στις ΗΠΑ την εποχή όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες αναδύομενες από τον Εμφύλιο Πόλεμο, χαρακτηρίζονταν από ραγδαίες ανακατατάξεις και έναν οικονομικό ανασχηματισμό που της έδωσαν ηγετικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη.

αντιμετωπίζει ως εργαλείο, το σύστημα των θεσμών για την ανασυγκρότηση των οικονομικών και εγκολπώνεται το νόμο της προσαρμογής, της εξελικτικής θεωρίας, για να αποσαφηνίσει τη θεσμική αλλαγή.

A) T.Veblen

Κεντρικό σημείο της σκέψης του ήταν ότι αυτό που έχει πρωτεύουσα σημασία είναι οι θεσμοί και όχι τα άτομα, καθώς η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι κοινωνικά καθορισμένη, δεδομένου ότι χειραγωγείται από τους κανόνες και τις αξίες που δεσπόζουν στην κοινωνία που είναι μέλη. Η ιστορική αλλαγή σχετίζεται με τη μεταμόρφωση των θεσμών και της ατομικής συμπεριφοράς. Η εξέλιξη των θεσμών πραγματοποιείται προκειμένου να προσαρμοστούν στο περιβάλλον, όμως αυτό δεν ταυτίζεται με την εξέλιξη των πιο αποτελεσματικών αυτών. Αυτή η μη γραμμική εξέλιξη ευθύνεται για τη μη θεσμική σύγκλιση. Οι θεσμοί προήλθαν από την ενσωμάτωση των αντιδράσεων των ανθρώπων στις συνθήκες του περιβάλλοντος που αντιμετώπιζαν και καθορίζουν τη σχέση ανθρώπου κοινωνίας¹⁰⁷. Από τη στιγμή που διαμορφώθηκαν, αποτέλεσαν καθοριστικό παράγοντά στην επιλεγόμενη κάθε φορά συμπεριφορά που θα ήταν ικανή να ανταποκριθεί στα μελλοντικά προβλήματα προσαρμογής¹⁰⁸. Όμως η αλλαγή των συνθηκών, όπως η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, η κατάκτηση γνώσης που διεύρυνε χωρίς όρια τις δυνατότητες εξέλιξης του ανθρώπου, της κοινωνίας, της οικονομίας, με την επακόλουθη ανάπτυξη της τεχνολογίας γεννούσε νέα προβλήματα προσαρμογής. Και αυτό γιατί οι αναμορφώσεις στο χώρο της παραγωγικής εργασίας, εξαιτίας των ως άνω παραμέτρων, λάμβαναν χώρα, χωρίς να έχουν καθιερωθεί νέοι θεσμοί ικανοί να ελέγξουν την οικονομία και να συντείνουν στην υπέρβαση των αντιστάσεων των παλαιότερων.

Κατά τον T.Veblen¹⁰⁹, δεν ήταν εφικτό να υπάρξει ισορροπία στην Αγορά, χωρίς επαρκές θεσμικό σύστημα, καθώς η ανεξέλεγκτη αγορά προκαλεί κυκλικές κρίσεις, ανεργία και κοινωνικές συγκρούσεις. Αναφορικά δε με την κατανάλωση, ήταν της άποψης ότι η κοινωνία διαπνεόταν από το πρότυπο της «επιδεικτικής κατανάλωσης» ή άλλως της

¹⁰⁷ Veblen Th., *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions*, (1899), 1934, New York: Modern Library, μτφρ. Γ. Νταλιάνης, Κάλβος, Αθήνα: 1982.

¹⁰⁸ Ομοίως.

¹⁰⁹ Σε πολιτικό επίπεδο, ο Veblen ταυτίζεται με ακραίες ριζοσπαστικές απόψεις της εποχής του που βλέπουν στον καπιταλισμό ένα σύστημα όπου τα τεχνολογικά επιτεύγματα των ανθρώπων του λαού σπαταλούνται από την αναρχία της αγοράς και τον ανταγωνισμό των πλουσίων για επιδεικτική κατανάλωση. Τέτοιες απόψεις κερδίζουν έδαφος στις Η.Π.Α. των αρχών του 20ού αιώνα. Είναι η εποχή των 'robber barons' (των καπιταλιστών που αποκαλούνται 'ληστρικοί βαρόνοι'). Είναι επίσης η εποχή των ριζοσπαστικών κοινωνικών κινημάτων (όπως η αναρχοσυνδικαλιστική οργάνωση Industrial Workers of the World) και των σοσιαλιστικών ουτοπιών (όπως αυτή του Edward Bellamy)

επιδεικτικής σπατάλης, η οποία είχε την ευθύνη για την απώλεια τη ευημερίας της κοινωνίας συλλογικά, στην καπιταλιστική οικονομία της εποχής του. Θεωρούσε, ότι η υπερκαταναλωτική τάση¹¹⁰ των ατόμων, είχε τις ρίζες της στη μίμηση των άλλων και αλληλοεπιδρούσε μεταξύ των κοινωνιών. Μέσω της υπερκατανάλωσης, στόχευαν να επιδείξουν ότι κατάφεραν να κατακτήσουν υψηλότερη κοινωνική θέση. Η «επιδεικτική κατανάλωση» αποτελούσε σύμβολο της αίγλης, της διάκρισης και της οικονομικής αξίας στη νέα εποχή και διαδεχόταν την ανδρεία ή το θάρρος, εμβλήματα κοινωνικής καταξίωσης προγενέστερων εποχών. Οι φτωχότερες κοινωνικές τάξεις, έχοντας κορέσει πλέον τις βασικές βιοποριστικές τους ανάγκες, δεν είχαν πια ως κίνητρο εργασίας την επιβίωση αλλά ως μέσο επίδειξης την κατανάλωση. Η κοινωνία πλέον διαχειρίζεται τις συνθήκες διαβίωσης ως σύμβολα κοινωνικού γοήτρου και δύναμης, έχοντας μεγαλύτερη διάδοση αυτός ο μηχανισμός στις πόλεις από ότι στην ύπαιθρο¹¹¹.

Επιπροσθέτως, για τον κόσμο των επιχειρήσεων πρέσβευε ότι επιχειρηματίες δεν είναι πια αυτοί που περιέγραψε ο Α. Smith, καθώς επήλθε, διαχωρισμός των χρηματοοικονομικών λειτουργιών από τη διοίκηση και την οργάνωση των επιχειρήσεων. Πλέον την οργάνωση των επιχειρήσεων αναλαμβάνουν οι κάτοχοι τεχνικών, οργανωτικών δεξιοτήτων και γνώσεων, οι μάνατζερ δηλαδή, και εφαρμόζονται νέες μέθοδοι παραγωγής. Τους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων, ενδιαφέρει πιά κυρίως η κερδοφορία από τη διόγκωση της αξίας του κεφαλαίου, οι επενδύσεις και ο έλεγχος με κάθε κόστος, είτε νόμιμο, είτε όχι, της αγοράς κι η εξόντωση των ανταγωνιστών τους. Το σημείο αυτό, είναι και το σημείο αιχμής της διάρρηξης που εδραιώθηκε μεταξύ της συλλογικής ευημερίας και του ατομικού συμφέροντος, που πια αποσυνδέονται και αποσυντονίζονται παντελώς. Οι χρηματιστηριακές συναλλαγές, η εφεύρεση της μετοχοποίησής των επιχειρήσεων, η εύκολη κατά αυτόν τον τρόπο αγοροπωλησία τους, έφερε στο προσκήνιο μείωση θέσεων εργασίας, οδήγησε σε χρεοκοπίες και κλείσιμο επιχειρήσεων. Επέφερε εξ αυτού του γεγονότος πλήγμα, τόσο στην συλλογική οικονομία, όσο και στα οικονομικά κάθε εκάστου μέλους της κοινωνίας.

¹¹⁰ Ομοίως.

¹¹¹ Τριτζιλια Κάρλο Οικονομική Κοινωνιολογία, Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό. - Αθήνα, Παπαζήση, 2004.

B) E. Durkheim

Ο E. Durkheim έχει χαρακτηριστεί "Πατέρας του Λειτουργισμού"¹¹² δεδομένου ότι δημιούργησε τα θεμέλια και τοποθέτησε τις βάσεις του λειτουργισμού θεωρώντας ότι όσο, οι κοινωνίες μετασχηματίζονται σε λειτουργικές, τόσο χαλαρώνει η κοινωνική συνοχή, καθώς οι κοινωνικοί κανόνες εξασθενούν και δεν είναι δυνατοί να εξασφαλίσουν τη συλλογική συνείδηση.

Υποστηρίζει ότι τα κοινωνικά γεγονότα¹¹³ δίνουν τη μορφή σε τρόπους, πράξεις, σκέψεις, αισθήματα και επιτάσσονται εξωτερικά, από την κοινωνία στον άνθρωπο. Αυτά χρειάζονται να μελετώνται, εμπειρικά, ως πράγματα και να αντιλαμβάνονται ότι υπήρχαν ανεξάρτητα από τα άτομα και την ψυχική τους κατάσταση, καθώς δεν πηγάζουν σε αυτά αλλά, έχουν υπόβαθρο την κοινωνία¹¹⁴.

Κύριο ζητούμενό του, αποτέλεσε το θέμα της κοινωνικής τάξης και της κοινωνικής ηθικής θεμελίωσης. Για το λόγο αυτό επίκεντρο της σκέψης του, ήταν οι κοινωνικοί θεσμοί που είναι αποκρυσταλλωμένοι ηθικοί κανόνες, επιταγές και αξίες και για αυτό καθορίζουν τη νοοτροπία των κοινωνιών και ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους.

Συνεπώς, η κοινωνική και η οικονομική δράση δεν λαμβάνει χώρα αφηρημένα, αλλά μέσα στο εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο. Υφίσταται μια διαλεκτική και αμφίδρομη σχέση, μεταξύ θεσμών και δράσης, από την άποψη ότι αφενός, η κοινωνικό-οικονομική δράση διαμορφώνεται από τους θεσμούς και αφετέρου, επενεργεί σε αυτούς.

Σημαντικό ρόλο για τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες απέδωσε στον παράγοντα θρησκεία για αυτό εστίασε στη μελέτη της¹¹⁵, αποπειρώμενος να καταδείξει την κοινωνική προέλευσή της. Η θρησκεία, σε πρωτόγονες κοινωνίες, εκλαμβάνεται ως ένα είδος της συλλογικής συνείδησης, σε αντιδιαστολή με τις σύγχρονες κοινωνίες που περιλαμβάνεται απλώς στις συλλογικές αναπαραστάσεις. Η κοινωνία εξάίρεται σε ύψιστη αξία όταν θρησκεία και κοινωνία αλληλεπικαλύπτονται και τότε είναι που η διατήρηση του κοινωνικού δεσμού συνιστά καθήκον. Όσον αφορά την εκπαίδευση, στα συγγράμματά του, υπογράμμισε ότι από μικρή ηλικία, μέσω της ηθικής διαπαιδαγώγησης, το άτομο, μετριάξει τις επιθυμίες του και εσωτερικεύει τους ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες.

¹¹² Ο Λειτουργισμός στην Κοινωνιολογική προσέγγιση, συνίσταται στο γεγονός ότι η κοινωνία θεωρείται ένα σύστημα τμημάτων διασυνδεδεμένων, όπου καθένα από αυτά λειτουργεί με συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται η ενότητα της κοινωνίας.

¹¹³ E. Durkheim *The Rules of Sociological Method*, 1895.

¹¹⁴ Τα κοινωνικά γεγονότα διακρίνονται σε υλικά γεγονότα και σε μη υλικά γεγονότα, η κοινωνία, η Εκκλησία, το Κράτος, οι τρόποι επικοινωνίας, απαρτίζουν την πρώτη κατηγορία, η ηθικότητα, η συλλογική συνείδηση, οι συλλογικές αναπαραστάσεις, αποτελούν στοιχεία της δεύτερης κατηγορίας.

¹¹⁵ E. Durkheim, *The Elementary Forms of the Religious Life*, 1912.

Στον E. Durkheim, η έννοια της πόλεως, όπως αυτή αποτυπώνεται από τον Αριστοτέλη, έχει ασκήσει επιρροή¹¹⁶, αφού την έννοια αυτή, την ανασυνθέτει, υπό το πρίσμα των παραγόντων που συνέθεσε η νεωτερικότητα, υπό την επίδραση του λειτουργισμού και της αλληλεξάρτησης των μερών. Την περιγράφει ως μια κοινωνία, που κατέχει διακεκριμένη θέση η αλληλεγγύη και κάθε έκαστος μέλος της, έχει διττή ιδιότητα, αυτή του μέσου και του σκοπού. Σε αυτή την κοινωνία, κάθε κοινωνός συμμετέχει και εισφέρει στην ηθική και κοινωνική πρόοδο της και ολοκλήρωσή της. Σε αυτή την κοινωνία, το άτομο είναι που αναδύεται από την κοινωνία και όχι η κοινωνία από το άτομο¹¹⁷.

Εξέχουσα θέση στη σκέψη του έχει η έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης¹¹⁸, ως δεσμός του ατόμου με την κοινωνία και προκειμένου να καταδείξει τη σπουδαιότητα της σχέσης αυτής, θέτει το ερώτημα: *«Πώς συμβαίνει, ενώ το άτομο γίνεται όλο και πιο αυτόνομο, να εξαρτάται όλο και πιο στενά από την κοινωνία;»*¹¹⁹ Η απάντηση δίνεται μέσω του καταμερισμού της εργασίας.

Ο Καταμερισμός της εργασίας, από τη σκοπιά της Οικονομολογίας¹²⁰, είναι αποτέλεσμα της δράσης των ατόμων, που αντιλήφθηκαν ότι ο επιμερισμός των οικονομικό-κοινωνικών λειτουργιών, αυξάνει τα πλεονεκτήματα και συμβάλλει στην οικονομική τους ευημερία. Κατά τον Emile Durkheim πάλι, δεν υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ καταμερισμού εργασίας και κινήτρων και δράσης των ατόμων αλλά είναι εφικτό να απονεμηθούν οι αιτίες του στην κοινωνική μορφολογία, δηλαδή στις διαστάσεις και την κατανομή του πληθυσμού, στην ποσότητα, την ποιότητα και το είδος των κοινωνικών σχέσεων. Ταυτόχρονα, η εκάστοτε κοινωνική μορφολογία σηματοδοτείται από συγκεκριμένους τύπους αλληλεγγύης.

Ο Emile Durkheim, με την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης, επιθυμεί να αποδώσει πληρέστερα την αξία που έχει ο όρος «κοινωνικός δεσμός» στην κοινωνική συνένωση.

Δυο βασικοί τύποι «κοινωνικής αλληλεγγύης» υφίστανται, αυτή που θεμελιώνεται στην ομοιογένεια των κοινωνιών και κατ' επέκταση και των κοινωνιών και εκείνη που αναφύεται από τη διαφοροποίηση των κοινωνιών και την ετερογένεια της κοινωνίας

¹¹⁶ Σπύρος Γάγγας, Ο Εμίλ Ντιρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στη Νεωτερικότητα, στο Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, επιμέλεια Σωκράτη Κονιόρδου, Αθήνα 2010, GUTENBERG

¹¹⁷ Ομοίως.

¹¹⁸ Ως αλληλεγγύη μπορεί να οριστεί το ηθικό καθήκον της αλληλοβοήθειας, της υποχρέωσης που έχουν τα μέλη μιας ομάδας να υποστηρίζονται και να ενισχύονται αμοιβαία και μπορεί να προσεγγισθεί είτε ως ηθική αξία ή επιταγή συνδρομής σε κάποιον που βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης και αφετέρου ως συμβατική υπόσχεση αμοιβαίας συνδρομής, που συνδέει τα μέλη μιας κοινότητας. (A. Laitinen, A. B. Pessi (ed.), Solidarity: Theory and Practice, Lexington 2015, 17E.)

¹¹⁹ Emil Durkheim, *The Division of Labour in Society*, 1893

¹²⁰ Αντωνοπούλου Μ. Οι Κλασικοί της Κοινωνιολογίας, Κοινωνική Θεωρία και Νεώτερη Κοινωνία, Αθήνα, Σαββάλας, 2008.

Οι πρωτόγονες κοινωνίες, οι οποίες σηματοδοτούνται από ομοιομορφία και μικρό σε μέγεθος πληθυσμό, αυτονομία και περιορισμένη επαφή με άλλες κοινωνίες, περιορισμένο βαθμό διαφοροποίησης ή καταμερισμού της εργασίας, εμφανίζουν τη μηχανική αλληλεγγύη.

Σε αυτές τις κοινωνίες, η παράδοση δημιουργεί ισχυρούς συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ των μελών τους, η οικογένεια είναι εκτεταμένη και αυτάρκης, έχει επωμιστεί ακόμη και τη μόρφωση, τον πλήρη έλεγχο των μελών της. Είναι δε τέτοιας εκτάσεως ο συνεκτικός δεσμός που παρατηρείται ταύτιση ατομικής και κοινωνικής συνείδηση μέσα από αυτήν την εσωτερική ομοιογένεια των μελών. Η ατομικότητα δε νοείται διαφορετικά, παρά ως μέλος αναπόσπαστο της συλλογικότητας, καθώς το γεγονός αλλά και η επίγνωση της κοινής καταγωγής, της γλώσσας, της θρησκείας, δημιουργεί πλέγμα αρχών, αξιών, ηθών, ιδανικών που γίνεται κοινά αποδεκτό υποχρεωτικά και δεσμεύει καταπιεστικά, τους τρόπους συμπεριφοράς και τις επιλογές δράσης των ατόμων. Το στοιχείο της επιλογής και της αυτονομίας είναι ασφυκτικά ελεγχόμενο σε αυτές τις κοινωνίες. Ο ισχυρός κοινωνικός έλεγχος της ατομικής συμπεριφοράς, δεν εγκρίνει ιδιαίτερα περιθώρια διαστάσεων από το συλλογικά επιτρεπόμενο. Η απάντηση στην παραβίαση των κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμβίωση είναι τιμωρητική, έχοντας εκδικητικό χαρακτήρα και αποτυπώνεται και στην κατασταλτική απεικόνισή των ποινικών κυρώσεων. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο ποινικός νόμος, επιτάσσει την τιμωρία, τη βλάβη του δράστη μιας πράξης μη αποδεκτής, ώστε να αποκατασταθεί η προσβολή στη συλλογική συνείδηση που έχει διαταραχθεί.

Εν κατακλείδι, εδώ η αλληλεγγύη εμφανίζεται ως *συναισθηματική* και θεμελιώνεται στην κοινή ταυτότητα, και λειτουργεί ως *ηθική επιταγή*, η αρωγή ενός μέλους της κοινότητας που βρίσκεται σε ανάγκη .

Το σημείο αιχμής και η ειδοποιός διαφορά μεταξύ μηχανικής και οργανικής αλληλεγγύης εστιάζεται στο γεγονός ότι η κοινωνική εξέλιξη είναι αλληλοεπιδρώμενη με την ένταση της υλικής πληθυσμιακής δηλαδή ποσότητας και της ηθικής πυκνότητας, της πολλαπλότητα με άλλα λόγια των διαπροσωπικών σχέσεων.

Η οργανική αλληλεγγύη εμφανίζεται με την ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας και αποτελεί ίδιον γνώρισμα των πιο αναπτυγμένων κοινωνιών. Στις κοινωνίες αυτές, παρατηρείται η πυρηνική μορφή οικογένειας όπου το ρόλο της μάλιστα πολλές φορές αντικαθιστούν ειδικοί θεσμοί, γεγονός βέβαια που αποδυνάμωσε το δεσμό ανάμεσα στα μέλη της και συνέβαλε στην ανάπτυξη της εξατομίκευσης. Σε αυτής τη μορφή κοινωνίας, υφίσταται υψηλή υλική πυκνότητα, δηλαδή δημογραφική πυκνότητα, αστεακές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις και υψηλή ηθική πυκνότητα, δηλαδή αύξηση της συχνότητας και της ποσότητας των επαφών και των επικοινωνιών μεταξύ των ατόμων, αλλά και μεταξύ των

ομάδων των κοινωνιών, έντονη επίσης κοινωνική διαφοροποίηση παρατηρείται και πολυσύνθετος και διευρυμένος καταμερισμός της εργασίας.

Η συλλογική συνείδηση έχει υποχωρήσει και για αυτό είναι πιο εύκαμπτη και ανεκτική προς την ατομική συμπεριφορά. Οι επικρατούσες αξίες και οι κανόνες επιτρέπουν την ελευθερία της ατομικής επιλογής και η ετερογένεια της κοινωνίας είναι γεγονός αναγνωρίσιμο, φυσικό και αποδεκτό¹²¹.

Η αποτελεσματική λειτουργία του οργανισμού της κοινωνίας επιτυγχάνεται μέσω της αλληλεγγύης. Ακόμα και οι ενδεχόμενες δυσλειτουργίες επιμέρους οργάνων ή και η απευκταία εμφάνιση ασθενειών που δύνανται να παρουσιάσουν, μπορούν να θεραπευτούν με κατάλληλους χειρισμούς και διορθωτικές παρεμβάσεις. Η οργανική αλληλεγγύη προκύπτει από τη συνείδηση της αμοιβαίας σύνδεσης και εξάρτησης των ανθρώπων μεταξύ τους και της συμπληρωματικότητας των εργασιακών τους ρόλων και καθηκόντων. Κατά αυτόν τον τρόπο, η αλληλεγγύη είναι επί της ουσίας *λειτουργική* και όχι συναισθηματική.

Σε αυτή την περίπτωση, η αλληλεγγύη αποκτά την ιδιότητα μιας λογικής πράξης, με κίνητρό της το *ίδιο συμφέρον, την ιδιοτέλεια* που πηγάζει στο γεγονός της επίγνωσης των μελών της ότι, η πορεία τους εξαρτάται και συνδέεται από τις πράξεις των άλλων που με τη σειρά τους επηρεάζονται από τις δικές τους πράξεις.

Σε αυτήν την κοινωνική συνθήκη, εμφανίζονται οι αξίες του ατομισμού και της προσωπικότητας και το δίκαιο έχει σκοπό επανορθωτικό και όχι τιμωρητικό, εξαντλείται στην αποζημίωση του επιφερόμενου κακού και στη νομική αποκατάσταση της παραβίασης.

Ωστόσο, ο κοινωνικός καταμερισμός, εμφανίζει και αρνητικές κοινωνικές συνέπειες. Η υπέρμετρη εξάπλωση του, επιφέρει επί του πρακτέου συγκρούσεις κοινωνικές και εντάσεις. Δεδομένου ότι τα κοινωνικά γεγονότα, έχουν αιτιατική συνδεσιμότητα μεταξύ τους, απαραίτητο είναι να ελεγχθεί η ποιότητά τους, προκειμένου να χαρακτηριστούν ως οργανικά, συλλογικά, «φυσιολογικά» με λίγα λόγια, ή «παθολογικά». Παθολογικά χαρακτηρίζονται εκείνα τα κοινωνικά φαινόμενα που διασαλεύουν την κοινωνική συνοχή και αποκλίνουν από όσα θεωρούνται αποδεκτά και πρόποντα από τη συλλογική συνείδηση.

Αναφορικά με τον καταμερισμό της εργασίας, ως παρεκκλίνοντα και παθολογικά γεγονότα χρήζονται εκείνα που εξαιτίας του, προξενούσαν κοινωνική αποσταθεροποίηση, δεδομένου ότι συνοδευόταν από την εξασθένηση της αλληλεγγύης.

¹²¹ Χρησιμοποιείται από τον Durkheim, η έννοια του βιολογικού οργανισμού, ώστε να απεικονιστεί η κοινωνία ως ένα σύνολο συντονισμένων λειτουργιών. Όπως το καθένα ξεχωριστά τα όργανα του σώματος, επιτελούν συγκεκριμένες και προδιαγεγραμμένες λειτουργίες, προκειμένου να συντελέσουν στην ορθή λειτουργία του οργανισμού, έτσι και ο καταμερισμός της εργασίας, ωσάν ένα είδος νευρικού συστήματος, ρυθμίζει τις επιμέρους λειτουργίες του κοινωνικού οργανισμού που υφίσταντο μόνο ως μέλη του οργανισμού.

Τέτοια γεγονότα λαμβάνουν χώρα: α) όταν οι θεσμικές ρυθμίσεις δε συμβαδίζουν χρονικά, με τη διαφοροποίηση που έχει ήδη επέλθει στην κοινωνία, αφού αυτή εξελισσόταν πιο γρήγορα από τις θεσμικές ρυθμίσεις, οπότε και εμφανιζόταν μία κατάσταση ανομίας, έλλειψη δηλαδή κανόνων στην κοινωνία όπως και β) όταν οι ισχύοντες κανόνες δεν ήταν επαρκείς, ώστε να ανταπεξέλθουν στα υφιστάμενα προβλήματα οπότε και η κατανομή των καθηκόντων γινόταν με εξαναγκασμό.

Οι παθολογικές αυτές όψεις του κοινωνικού καταμερισμού, εξομοιώθηκαν με τη διάρρηξη των κοινωνικών νόμων που διέπουν την κοινωνία και ονομάστηκαν ανομία¹²². Η ανομία αυτή προκαλούσε, εξαιτίας της υποστολής των συνεκτικών κρίκων ατόμου και κοινωνίας, το φαινόμενο του εγωισμού, τον ωφελιμισμό, τον ατομικισμό, την εγωκεντρικότητα. Τα παθολογικά αυτά φαινόμενα, έχοντας καταλύσει τη συλλογική συνείδηση, αναπτύσσουν στον άνθρωπο εγωιστική συνείδηση και καλλιεργούν τον κοινωνικό ανταγωνισμό, που εξαλείφει, εξοντώνει την κοινωνική τάξη.

Σε περιόδους της ραγδαίας επιτάχυνσης της οικονομικής δραστηριότητας η απουσία ενός ικανού θεσμικού συστήματος να ρυθμίσει τις συναλλαγές, αποτελεί την κύρια πηγή της ανομίας των σύγχρονων κοινωνιών.

Κύριες μορφές εκδήλωσης της ανομίας ήταν εκ του αποτελέσματος η κρίση στις εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες και ο ανταγωνισμός μεταξύ του κεφαλαίου και της εργασίας. Οι οικονομικές κρίσεις, με άλλα λόγια, δημιουργούνταν και εγκαθίσταντο επειδή τις οικονομικές δραστηριότητες τις ρύθμιζε ανεξέλεγκτα ο μηχανισμός της αγοράς. Βέβαια η αγορά, αφ' εαυτού της είχε τη δυνατότητα να αυτορυθμίζεται και να ισοσταθμίζει τις δυνάμεις ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση, όμως οι συνεχόμενες, επαναλαμβανόμενες και παρατεταμένες διεγέρσεις, στις κοινωνικές σχέσεις που προκαλούνταν από τη χρεοκοπία και την ανεργία δεν ωθούσαν προς την κατεύθυνση αυτή.

Τέτοια ανομικά φαινόμενα ήταν έκδηλα στις σχέσεις μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Η ελλιπής νομική ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων της αγοράς της εργοστασιακής απασχόλησης πλέον, είχε ως εύλογο επακόλουθο οι εργάτες να είναι εκτεθειμένοι απέναντι στις απαιτήσεις των εργοδοτών, σε μία εποχή μάλιστα που η πώληση της εργασιακής δύναμης τους στην αγορά, αναδεικνυόταν καθοριστικός παράγοντας βιοτικών ευκαιριών.

Ένα ανάλογο φαινόμενο, που πλησιάζει εννοιολογικά εκείνο της αλλοτρίωσης της θεωρίας του Μαρξ, η συνεχόμενη ομοιομορφία και ρουτίνα της εργασίας έλαβε χώρα στον τομέα της οργάνωσης της επιχείρησης ως αιτιώδης συνάφεια του εξαντλητικού επιμερισμού

¹²² Στην ουσία εισάγεται η έννοια της ανομίας από τον Durkheim στον αντίποδα της κοινωνικής συνοχής

των εργασιών. Απόρροια αυτού η απώλεια της ποιότητας εργασίας και η μετάλλαξη του εργαζομένου, σε «*άψυχο γρανάζι, που μια εξωτερική δύναμη το θέτει σε λειτουργία και τον ωθεί πάντοτε προς την ίδια κατεύθυνση, με τον ίδιο τρόπο*¹²³». Επιγενόμενο και αναπόφευκτο γεγονός οι έριδες και οι συγκρούσεις που εφελτήριο έβρισκαν στη δυσκολία ενσωμάτωσης στην κοινωνία αυτών των μεμονωμένων πλέον, ατόμων. Αυτή η παθολογική μορφή καταμερισμού, ονομάζεται ανομική.

Όμως όπως είναι κατανοητό, η υγιής λειτουργία του κοινωνικού συστήματος δεν άπτεται απλά της ύπαρξης κανόνων. Αυτοί οι κανόνες πρέπει να είναι κατάλληλοι και ικανοί να το περιφρουρήσουν, ρυθμίζοντας ορθά τις σχέσεις που δημιουργούνται στην κοινωνία. Επιπλέον, καταμερισμός της εργασίας δεν είναι ταυτόσημος όρος με την αλληλεγγύη. Χρειάζεται οι επιμέρους εργασίες να μοιραστούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να διαφυλάττεται ο κοινωνικός ρόλος κάθε εκάστου ατόμου και κάθε εκάστης ομάδας. Διαφορετικά, δημιουργούνται, όπως και συν τω χρόνω οξύνονται, ανισότητες ανάμεσα στις δεξιότητες των εργαζομένων και των αποδιδόμενων σε αυτούς καθηκόντων, καθώς και τον διακανονισμό της αμοιβής-αποζημίωσης. Αποτέλεσμα επιπρόσθετο αυτού, να προκαλείται μια κατάσταση επισφάλειας, μια αλληλεγγύη κατ' επίφαση και ένας δεσμός βίαιος να συνδέει τα άτομα με τις λειτουργίες τους, ένας εξαναγκαστικός καταμερισμός.

Η ισχύ κανόνων που πλέον δεν μπορούσαν να ρυθμίσουν τις σύγχρονες βιομηχανικές δραστηριότητες αφού είχαν ξεπεραστεί από την εξέλιξη και επέκταση των ενεργειών αυτών, προκαλούσε κοινωνική αποδιοργάνωση. Κατά αυτόν τον τρόπο, τίποτα δε γινόταν «φυσιολογικά» αφού οι κανόνες επίβλεψης του έργου μπορούσαν να πάρουν το χαρακτήρα ενός καταμερισμού εξαναγκαστικού της εργασίας που δεν ήταν όμως δυνατόν να προστατευθεί από τη δικαιοσύνη.

Ταυτόχρονα με αυτά, όταν στην κοινωνία υφίσταται υπέρμετρος καταμερισμός της εργασίας το αποτέλεσμα της αποδυνάμωσης της συλλογικής συνείδησης, επιφέρει και επιπλέον συνέπειες που σχετίζονται με υπέρμετρες παραχωρήσεις στις ατομικές επιλογές.

Η απόδοση ηθικής αξίας στην τελειοποίηση της προσωπικότητας και στην πραγμάτωση αυτής, ανέδειξε τον ατομικισμό, τη *λατρεία* του ατόμου που διατράνωνέ «*ότι ο καθένας καλείται να ανταποκριθεί στη λειτουργία που επιλέγει με τον καλύτερο δυνατόν τρόπο και με αντίτιμο τη δίκαιη αμοιβή των προσπαθειών του*¹²⁴».

¹²³ Emil Durkheim, *The Division of Labour in Society*, 1893.

¹²⁴ Ομοίως.

Ένα επιπλέον θέμα που υφίσταται, ο ορισμός και η ορθή μέτρηση της αξίας της εργασίας, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε παθολογικές καταστάσεις, αν δεν επιτευχθεί να καθοριστεί δίκαια, ως μετρήσιμη ποσοτική αξία, η ανταλλακτική αξία της εργασίας, να αποσαφηνιστεί δηλαδή σε ποιο βαθμό αυτή ανταποκρίνεται στην κοινωνική αξία που προϋποθέτει. Θεωρούνταν μη δίκαιη οποιαδήποτε ανταλλαγή εφόσον η τιμή κάποιου είδους, συμπεριλαμβανομένης και της εργασίας δεν ήταν σε αναλογική συνάρτηση και αντιστοίχιση με την προσπάθεια που καταβλήθηκε και στις υπηρεσίες που προσφέρθηκαν. Συνεπώς εδραιωνόταν χασματική διαφορά μεταξύ αμοιβής και κοινωνικής χρησιμότητας που αποτελούσε τροχοπέδη στους μηχανισμούς της αγοράς να αποκρυσταλλωθούν ως αποτελεσματικό ισοδύναμο μεταξύ δύο φαινομένων. Συνεπώς, μοναδικό κριτήριο για τις αμοιβές έπρεπε να συνίσταται αποκλειστικά η «κοινωνική αρετή» και δεν πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη άλλοι παράγοντες. Όπως ήταν απαραίτητος και ο περιορισμός του ρόλου της αγοράς, για να αποδώσουν πλήρως οι ενοποιητικές δυνάμεις του καταμερισμού της εργασίας

Ύστερα από όσα αναφέρθηκαν, η έννοια της ανομίας, (την οποία προσεγγίσαμε και στο Α Κεφάλαιο), μπορεί να σκιαγραφηθεί ως ένα είδος αυθαιρεσίας, υπερβολικής ελευθερίας, όπου το άτομο, έχει αρνηθεί τη δέσμευση των κοινωνικών επιρροών, είτε μέσα από το θεσμό της οικογένειας, είτε της θρησκείας, ή και της κοινωνικής θέσης. Μία «κατάσταση όπου οι συλλογικές καταστάσεις έχουν εξασθενήσει και όπου κυριαρχεί ιδεολογικός κατακερματισμός, χάος και ανασφάλεια¹²⁵» που ωθεί το άτομο να ανεξαρτητοποιηθεί παντελώς έχοντας ευρεία και ανενδοίαστη ευχέρεια επιλογών. Ταυτόχρονα όμως το καθιστά αποκομμένο, χωρίς ρίζες, πνευματική και ηθική διαπαιδαγώγηση, χωρίς στηρίγματα, πρότυπα, ιδανικά με την απόταξη της συλλογικής συνείδησης από αυτό και συχνά το οδηγεί σε αυτοκτονία.

Κατά τον Emil Durkheim, όλες οι υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες, όπως και η παραγωγή των γεγονότων, αποτελούν κοινωνικά φαινόμενα που δεν εμφανίζονται τυχαία, αλλά συνδέονται διαδραστικά μεταξύ τους. Για να προσδιορίσουμε το νόμο που τα διέπει χρειάζεται να εφαρμοστεί η μέθοδος των «συνακόλουθων μεταβολών¹²⁶» δηλαδή, να παρατηρήσουμε αν δύο ή περισσότερα κοινωνικά φαινόμενα ή γεγονότα ή κοινωνικές συνθήκες συνυπάρχουν σε περισσότερες από μία περίπτωση περιστάσεις ή μεταβάλλονται παράλληλα¹²⁷, αν όντως συμβαίνει αυτό τότε, έχουμε μπροστά μας ένα κανονικό φαινόμενο, δηλαδή έναν

¹²⁵ Ε. Ντυρκάϊμ, Οι Κανόνες της Κοινωνιολογικής Μεθόδου, μετάφραση, Α.Μ. Μουσούρου, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης & Κοινωνικής Πολιτικής- GUTENBERG, Αθήνα 2000.

¹²⁶ Ομοίως.

¹²⁷ Ομοίως,

νόμο. Υφίσταται ανάμεσα στα γεγονότα αυτά αλληλοσύνδεση και αλληλεπίδραση, δράση και αντίδραση, αφού το ένα εξ αυτών λειτουργεί ως αίτιο και το έτερο ή τα έτερα ως αιτιατό.

Τη μέθοδο αυτή την εφάρμοσε και στη μελέτη του κοινωνικού φαινομένου της αυτοκτονίας¹²⁸ ο Durkheim.

Παρόλο που ο θάνατος ως μεμονωμένο γεγονός εν τοις πράγμασι είναι ένα ψυχρό και αμετάκλητο ατομικό γεγονός, το μετατρέπει σε κοινωνικό γεγονός η συχνότητα με την οποία εμφανίζεται το ατομικό γεγονός της αυτοκτονίας. Εξ αυτού του λόγου παράγει αντικειμενικά δεδομένα και κοινωνικές πραγματικότητες, εντός του πλαισίου μιας κοινότητας ή και της ευρύτερης κοινωνίας¹²⁹.

Διαπίστωσε ότι οι εξεταζόμενες κοινωνίες, εμφανίζουν μία συγκεκριμένη κάθε φορά συχνότητα αυτοκτονιών, γεγονός που σηματοδοτεί ότι η αυτοκτονία ως φαινόμενο, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις ισχύουσες κοινωνικές συνθήκες και το βαθμό συλλογικότητας της κοινωνίας. Υποστήριζε ότι ο δείκτης των αυτοκτονιών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες της εποχής του, ήταν οξυμένος, διότι η κοινωνική συνοχή είχε πάψει να υπάρχει και η διάρρηξη αυτή είχε, όχι περιστασιακό χαρακτήρα. Στην ουσία, ο δείκτης των αυτοκτονιών λειτουργούσε και ως ένα είδος μέτρησης της συλλογικής συνοχής. Αυτός ο δείκτης των αυτοκτονιών, παρουσιάζεται ως σταθερός, όσον αφορά κάποια δεδομένη χρονική στιγμή και ένα συγκεκριμένο πληθυσμό μιας κοινωνίας, όμως μεταβάλλεται, χρονικά και τοπικά, εξαρτώμενος πάντα από τη διαφορετικότητα των επικρατουσών συνθηκών. Ως γενικό συμπέρασμα παράγεται ότι το μέγεθος συνοχής των κοινωνικών ομάδων που απαρτίζουν την ευρύτερη κοινωνία μεταβάλλει αντιστρόφως ανάλογα το ποσοστό των αυτοκτονιών.

Βέβαια, προσδιοριστικοί παράγοντες της κοινωνικής συνοχής θεωρούνται, κατά τον ίδιο, η θρησκευτική πίστη και οι θρησκευτικές δοξασίες, ο βαθμός συνοχής της οικογένειας, η οικογενειακή κατάσταση των ατόμων, η αλτρουιστική ή εγωιστική συμπεριφορά και επειδή υφίστανται πλέον της μίας κοινωνικές αιτίες που οδηγούν στην αυτοκτονία, υπάρχουν και περισσότεροι τύποι αυτοκτονιών. Μεταξύ αυτών¹³⁰ η εγωιστική αυτοκτονία που συντονίζεται

¹²⁸ Στον όρο αυτοκτονία ή άλλως εκούσιο θάνατο συγκαταλέγεται και ο θάνατος από ανδρεία ή αυτοθυσία, ακόμα ο εθιμικός θάνατος, δηλαδή ο θάνατος της συζύγου, μετά το θάνατο του ανδρός της, όπως ίσχυε (και ισχύει ακόμα) σε κάποιες πρωτόγονες κοινωνίες. Στις «κατώτερες κοινωνίες», δηλαδή στις μη αστικές βιομηχανικές κοινωνίες, παρατηρήθηκε ότι ο ακούσιος θάνατος, εκδηλώνεται με συχνότητα και θεωρείται φυσιολογικός. Η εξέταση αυτού του φαινομένου, σε αυτές τις κοινωνίες, είχε ως σκοπό να επαληθεύσει την αυτοκτονία ως κοινωνικό φαινόμενο και να αναδείξει τους κοινωνικούς παράγοντες της αιτιότητάς του και όχι να το αποδώσει σε συνθήκες που συναρτώνται με την κάθε εκάστη ατομική ψυχολογία.

¹²⁹ Την επιχειρηματολογία για την ορθότητα αυτή, της θεωρίας του, την εξάγει χρησιμοποιώντας για τη μελέτη του, τις επίσημες στατιστικές των αυτοκτονιών των κρατών.

¹³⁰ Άλλες μορφές η αλτρουιστική αυτοκτονία, όπου παρατηρείται επί το πλείστον σε κοινωνίες με συρρικνωμένο βαθμό εξατομίκευσης, δεδομένου ότι παρουσιάζουν, υψηλό ποσοστό αφομοίωσης του ατόμου στη συλλογική ζωή. Η συλλογική συνείδηση ταυτίζεται σχεδόν με την ατομική. Στην περίπτωση αυτή και η αλτρουιστική αυτοκτονία

με την ανάπτυξη του εγωισμού και του ατομισμού, συνδέεται με το χαμηλό βαθμό ενσωμάτωσης των ατόμων στην κοινωνία. Εδώ δεν υφίσταται αδιαφοροποίητη συλλογική συνείδηση αλλά η επιδίωξη των ατομικών συμφερόντων.

Όπως προέκυψε από τα στατιστικά στοιχεία των χωρών της Ευρώπης αναφορικά με τη συχνότητα των αυτοκτονιών παρατηρήθηκε ότι ο δείκτης αυτοκτονίας είναι αισθητά μικρότερος σε περιοχές που επικρατεί η καθολική εκκλησία¹³¹ σε σχέση με εκείνες που επικρατεί ο προτεσταντισμός¹³². Η εξήγηση κρύβεται στο γεγονός ότι ο καθολικισμός είναι ένα δόγμα «ολοκληρωτικό» δηλαδή απαιτεί τον έλεγχο της συνείδησης και την πιστή υπακοή, χωρίς έρευνα. Προσδοκά πίστη στην παράδοση και στην ιεραρχία όπως έχει καθιερωθεί στην πορεία των χρόνων. Από την άλλη πλευρά ο προτεσταντισμός, δημιουργήθηκε από την αμφισβήτηση των θεσφάτων του Καθολικισμού¹³³, που πρόβαλαν οι ίδιοι οι πιστοί, συνεπώς εξ ορισμού έχει διαφοροποιηθεί έντονα από την αρχική συλλογική συνείδηση και έχει λιγότερα ποσοστά ενοποίησης μεταξύ των κοινωνιών του. Εισάγεται κατ' αυτόν τον τρόπο σκέψης, ένα είδος θρησκευτικού ατομισμού.

Πηγή ως είπαμε της εγωιστικής αυτοκτονίας είναι ο υπέρμετρος ατομισμός που εκτινάζει την απόσταση του ατόμου από την ομάδα, τον απομακρύνει από την ολοκληρωμένη συλλογικότητα και τον έλκει στην ολοκλήρωση της ατομικής προσωπικότητας.

Γενεσιουργός αιτία του εγωισμού είναι λοιπόν η επικράτηση κοινωνικών συνθηκών που ακολουθούνται από την απορρύθμιση των μηχανισμών ένταξης του ατόμου στον κοινωνικό ιστό. Με τη σειρά του ο εγωισμός είναι δημιουργός της εγωιστικής αυτοκτονίας.

Σημαντικός παράγοντας που συμβάλει στο να απομακρυνθούν τα άτομα από την εγωιστική αυτοκτονία αποτελεί εκτός από το θεσμό της θρησκείας και ο θεσμός της οικογένειας και ο βαθμός συνοχής των μελών της.

Ταυτόχρονα με αυτά, όταν η κοινωνία δεν καταφέρνει να ισοσταθμίσει τις ανάγκες και τις προσδοκίες των κοινωνιών με εκείνες των πραγματικών απολαβών, εγείρεται το θέμα της απορρύθμισης της αγοράς. Το κράτος δεν αποτελεί πια το ρυθμιστή της αγοράς και της

προσιδιάζει σε μιας μορφής υποταγή σε ηθικές δεσμεύσεις και εκπλήρωση καθήκοντος. Συνίσταται στην ουσία σε υπακοή στις προταγές των νόμων της συμπαγούς συνείδησης της κοινωνίας και σε εκπλήρωση ηθικών επιταγών της που ενδεχομένως να πηγάζουν και σε θρησκευτικές προταγές.

¹³¹ Emil Durkheim, *On Suicide*, Penguin Classics, 2006.

¹³² Αναφορικά με τα ποσοστά αυτοκτονιών των Ελλήνων Ορθόδοξων Χριστιανών, αναφέρει ότι αν και είναι πολύ χαμηλότερα από τις άλλες Χριστιανικές κοινότητες, ωστόσο στην ουσία δεν τα προσμετρά, καθώς πιστεύει ότι αυτά δεν οφείλονται στη θρησκεία, δεδομένου ότι ο πολιτισμός τους είναι πολύ διαφορετικός από τα άλλα Ευρωπαϊκά έθνη και σε αυτή την πολιτισμική διαφοροποίηση, ενδεχομένως να οφείλεται η μικρότερη ροπή προς την αυτοκτονία.

¹³³ Αναφορικά με τα ποσοστά αυτοκτονίας στην Ιουδαϊκή θρησκευτική κοινότητα, αυτά είναι ακόμα πιο μειωμένα από εκείνα των καθολικών.

οικονομικής ζωής και αποκύημα αυτού του γεγονότος είναι η δημιουργία κοινωνικών εξεγέρσεων και οικονομικών κρίσεων.

Σε περιόδους οικονομικής κρίσης¹³⁴, μεγάλος αριθμός ανθρώπων εκπίπτει από τις υψηλότερες βαθμίδες κοινωνικής θέσης, όπως κι αν αυτή λογίζεται με βάση τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες και αξίες και υποβιβάζεται σε χαμηλότερης κλίμακας κοινωνικές θέσεις. Αυτή η ανατροπή των κοινωνικών ισορροπιών, η απώλεια του έως τότε κοινωνικού κύρους και των ανέσεων μετά των προνομίων που διέθεταν, μεταλλάσσουν τη ζωή αυτών των ανθρώπων σε αβάστακτη.

Εντός αυτού του πλαισίου των αποτόμων κοινωνικών και πραγματικών αποκαθλώσεων είναι ανύπαρκτος ο χρόνος για την ανασύνταξη της κοινωνικής ηθικής και την εγκαθίδρυση άλλης που να συμπορεύεται με τα νέα δεδομένα. Γεγονός που σημαίνει ότι κατακερματίζεται η έως τότε ισχύουσα κοινωνική τάξη και αποδεσμεύονται ασύστολα, χωρίς μέτρο και όρια, οι ατομικές επιδιώξεις. Δεν υπάρχουν διαχωριστικά πλέγματα μεταξύ του αγαθού και του κακού, του δίκαιου και του άδικου, του επιτρεπτού και του απαράδεκτου, του δυνατού και του αδύνατου. Η νέα κοινωνική συνείδηση που δεν έχει καλά-καλά εμπεδωθεί, δεν είναι εύκολο να αναπροσαρμοστεί και μάλιστα άμεσα, ώστε να συγκρατήσει, ανασυγκροτήσει και να επανεντάξει τα άτομα στις νέες θέσεις του, δυνάμει των νεοεμφανιζόμενων αξιών και των καινούριων κριτηρίων. Υπό αυτές τις συνθήκες δημιουργείται η παραπάνω περιγραφόμενη ανομία και οδηγεί τον άνθρωπο στην ανομική αυτοκτονία¹³⁵. Ο κατεξοχήν χώρος που η ανομική αυτοκτονία εδράζεται και αποκτά χρόνιο χαρακτήρα είναι αυτός της βιομηχανίας και του εμπορίου και υποδηλώνει την άμεση σχέση της οικονομικής δραστηριότητας και κατάστασης με αυτή της κοινωνικής αποδιοργάνωσης και ανομίας.

IV. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ

Στο εγχείρημα εξήγησης του εγκληματικού φαινομένου, η διερεύνηση των οικονομικών συνθηκών λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν ως παράγοντας επίδρασης σε αυτό. Στην προβληματική

¹³⁴ Βέβαια αυτού του είδους οι συνθήκες επικρατούν και όταν επέρχεται αιφνίδια μεταβολή οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών προς το βέλτιστο, όπως απότομη κοινωνική αναγνώριση, ξαφνική αύξηση της δύναμης και του πλούτου. Εδώ επίσης χάνονται οι ισορροπίες και τα έως τότε δεδομένα, υφίσταται αποσυντόνιση, απώλεια των σταθερών και του ελέγχου

¹³⁵ Στον αντίποδα της ανομικής αυτοκτονίας, βρίσκεται η μοιραία (φαταλιστική) αυτοκτονία που λαμβάνει χώρα όταν η κοινωνική ρύθμιση είναι υπερβολική και καταπιεστική. Πρόκειται για σπάνια περίπτωση, που για τον Durkheim παρατηρείται σε πολύ νέους παντρεμένους άντρες, σε άτεκνες παντρεμένες γυναίκες και ιστορικά στους δούλους.

αυτή κεντρικό σημείο διαδραματίζει η κοινωνική τάξη¹³⁶. Οι επιστημονικές προσεγγίσεις που κατά καιρούς έχουν γίνει, είναι φανερά επηρεασμένες από τη μαρξιστική θεώρηση.

A) Karl Marx

Κατά τον Καρλ Μαρξ, η εγκληματικότητα όπως κάθε κοινωνικό φαινόμενο αποτελεί συνέπεια των οικονομικών ανισοτήτων των ατόμων και της πάλης της κοινωνικής των τάξεων που υφίσταται στο καπιταλιστικό σύστημα. Με λίγα λόγια το έγκλημα και η παραβατικότητα χαρακτηριστικά ταξικά φαινόμενα, αποδίδονται στη φτώχεια και όχι σε ηθικούς ή βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες.

Ο D. O. Friedrichs¹³⁷ ανέφερε ότι *"δεν είναι η ανθρώπινη φύση εκείνη που προκαλεί το έγκλημα αλλά ο καπιταλισμός ο οποίος παράγει εγωκεντρισμό απληστία και μία ληστρική ανθρώπινη συμπεριφορά"*

Ο καπιταλισμός ως πηγή κοινωνικών ανισοτήτων παράγει το έγκλημα, καθώς τα εγκλήματα που διαπράττονται από την εργατική τάξη είναι απόρροια της εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης και της υλικής ένδειας των εργαζομένων. Σε αντιδιαστολή με την εργατική τάξη που τιμωρείται σκληρά για όποια πράξη παραβατική, η αστική τάξη για τα ίδια ή και για σοβαρότερα αδικήματα διατελεί σε κατάσταση ασυλίας.

Η πολιτική και οικονομική δομή της κοινωνίας είναι αυτή που διαμορφώνει τη μορφή του εγκλήματος από κοινωνία σε κοινωνία, για αυτό η επανάσταση είναι έκφραση αντί βίας που είναι ηθικά επιβεβλημένη και πραγματική ανάγκη, απέναντι στο κράτος και το νόμο που αποτελούν εργαλείο της κυρίαρχης τάξης και των οικονομικών συμφερόντων εναντίον σε αυτά των οικονομικά ασθενέστερων. Ο Μαρξ αν και δεν αναφέρεται ευθέως στο εγκληματικό φαινόμενο καθαυτό, ωστόσο αγγίζει θέματα που συναρτώνται με αυτό, όπως αυτό της ανεργίας στις βιομηχανικές καπιταλιστικές κοινωνίες που ωθεί τους ανθρώπους στην ηθική κατάπτωση και στην εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

B) F. Engels

Στο βιβλίο του «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία» ερμηνεύεται η εγκληματική συμπεριφορά ως απόρροια της ανηθικότητας που γεννά η εξαθλίωση της εργατικής τάξης και της περιφρόνησης από τη μεριά της τελευταίας, του κοινωνικού συστήματος. Ο νόμος δεν έχει καμία σημασία και επίδραση στον φτωχό, σε εξαθλίωση διατελούμενο εργάτη, αφού ήδη στο περιβάλλον του διαβίει με απαγορεύσεις και σφοδρές

¹³⁶ Χρ. Ζαραφωνίτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, (2004), όπ. παρ.

¹³⁷ Όπως αναφέρεται από Χαϊδου Α. στη Θεωρητική Εγκληματολογία, όπ. παρ. σελ. 233.

πιέσεις για ανηθικότητα. Ειδικότερα ο Engels αναφέρει “...στα πλαίσια της κοινωνικής του τοποθέτησεως και του περιβάλλοντός του υφίσταται τις πιο ισχυρές υποκινήσεις για ανηθικότητα... είναι φτωχός, η ζωή δεν έχει θέλητρα γι’ αυτόν, όλες οι χαρές του είναι απαγορευμένες, οι ποινές που προβλέπονται από το νόμο δεν έχουν πια τίποτα το τρομερό γι’ αυτόν, γιατί λοιπόν να χαλιναγωγήσει τις επιθυμίες του, γιατί να αφήσει τον πλούσιο να χαρεί τα καλά του, αντί να προσεταιρισθεί ένα μέρος; Ποιον λόγο μπορεί να έχει ο προλετάριος για να μην κλέψει; Είναι πολύ ωραίο να λέγεται ότι “η ιδιοκτησία είναι ιερή” κι αυτό ηχεί πολύ ευχάριστα στ’ αυτιά της αστικής τάξης, για εκείνον όμως που δεν έχει την παραμικρή ιδιοκτησία, αυτός ο ιερός χαρακτήρας αυτοεξαφανίζεται ”

Συνεπώς οι δυσμενείς οικονομικές καταστάσεις που αντιμετωπίζει όπως φτώχεια και ανεργία ωθούν τον άνθρωπο των χαμηλών εισοδημάτων, των χαμηλών εισοδηματικών τάξεων, σε εγκληματική συμπεριφορά. Το έγκλημα θεωρείται ως ένας τύπος κοινωνικής διαμαρτυρίας εξέγερσης απέναντι στην αστική τάξη του καπιταλισμού για τις συνθήκες της οικονομικής εξαθλίωσης που υφίσταται.

Γ) W. Bonger

Ο Bonger¹³⁸ αντιμετώπισε το μαζικό¹³⁹ εγκληματικό φαινόμενο υπό το πρίσμα των μαρξιστικών απόψεων, καθώς διαχωρίζει τα συστήματα κοινωνικής οργάνωσης σε σοσιαλιστικά και καπιταλιστικά εξηγώντας το έγκλημα με την ανηθικότητα που παράγει ο καπιταλισμός όμως δεν ταυτίζεται με αυτές γιατί δεν στηρίζεται η θεωρία του, σε πολιτική ιδεολογία.

Θεωρεί ότι υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ εγκληματικότητας, οικονομικών συνθηκών και καπιταλισμού. Ο Καπιταλισμός εξαιτίας της ανταγωνιστικής φύσης του, θεωρεί ο Bonger, εμφυσεί στα άτομα εγωισμό και αποδεκατίζει την ηθική αντίσταση. Σε αυτό το σύστημα ανταλλαγής που επικρατεί, σε συνδυασμό με το πλεόνασμα τροφών και υλικών αγαθών της τεχνολογίας που αναπτύχθηκε, έπνιξε στην απόλαυση της ύλης και του πλούτου τον αλτρουισμό¹⁴⁰ που επικρατούσε στις πρωτόγονες κοινωνίες και ανέδυσσε τον εγωισμό όπως και κατέλυσε την ηθική διαπαιδαγώγηση¹⁴¹ του ανθρώπου. Έκανε τον άνθρωπο ατομιστή, αφού το μόνο που τον νοιάζει πλέον είναι η συγκέντρωση πλούτου και πλεονέκτη σε βάρος της εργατικής τάξης. Η ιδιοτέλεια ήρθε στο προσκήνιο. Πρεσβεύει ότι το καπιταλιστικό σύστημα

¹³⁸ όπ. παρ. σελ 236.

¹³⁹ Ζαραφωνίτου Χρ. Εμπειρική Εγκληματολογία, 2004, όπ. παρ.

¹⁴⁰ Σπινέλλη Κ.Δ., Εγκληματολογία - Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

¹⁴¹ όπ. παρ. Α. Χάϊδου, στη Θετικιστική Εγκληματολογία, σελ.236-237.

που προάγει το έγκλημα, κατασκευάζει και τις πράξεις εκείνες που θεωρούνται αντικοινωνικές και παραβατικές, ώστε βάσει νόμου να μη θέτονται σε κίνδυνο τα συμφέροντα των ισχυρών από τους οικονομικά ασθενέστερους. Βέβαια προσπαθεί να εξηγήσει την εγκληματική συμπεριφορά όλων των ανθρώπων της κοινωνίας και όχι μόνο εκείνων της εργατικής τάξης, αν και πιστεύει ότι για το πραγματικό γεγονός της κλοπής που μπορεί να διαπραχθεί και από ένα φτωχό και από έναν πλούσιο άνθρωπο, χρειάζεται να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην κλοπή που διαπράττεται από το πλούσιο άνθρωπο, καθώς η κλοπή αυτή έχει δύο συνέπειες¹⁴². Η άμεση συνέπεια είναι ότι η πράξη αυτή θα αυξήσει την πίεση που δέχεται ο φτωχός στον αγώνα που κάνει να επιβιώσει μέσα σε μία άνιση κοινωνία και η έμμεση είναι ότι θα εντείνει το αίσθημα αποξένωσης μεταξύ των φτωχών. Άλλωστε σημειώνει πρέπει να έχουμε κατά νου ότι το έγκλημα στους δρόμους είναι συνέπεια των εξαθλιωμένων συνθηκών στις οποίες ζουν οι εργαζόμενοι σε ανταγωνισμό μεταξύ τους.

Αναφορικά με τις ανθρώπινες σχέσεις πίστευε ότι καταστρέφονται από τη φτώχεια στην οποία απορρέει το έγκλημα, όμως η εγκληματικότητα προάγεται και από την υλική ευημερία που πάλι διαφθείρει τις ανθρώπινες σχέσεις.

Θεωρούσε ότι η φτώχεια από μόνη της δεν είναι ικανή να παράγει το έγκλημα, όμως αν συνδυασθεί με τον ατομικισμό, τον υλισμό, τις ψεύτικες ανάγκες, το ρατσισμό και τη βία δημιουργούνται οι πραγματικές βάσεις της εγκληματικότητας¹⁴³.

Πίστευε ότι η εγκληματικότητα θα εξαφανιστεί αν ο ανταγωνιστικός καπιταλισμός μετουσιωθεί, μέσω ενός μονοπωλιακού καπιταλισμού, σε ένα σοσιαλιστικό σύστημα, όπου τα υλικά αγαθά θα διαμοιράζονται με γνώμονα τις ανάγκες του καθενός. Φυσικά δεν απέκλεισε το γεγονός, ότι οι παράνομες ενέργειες σε βάρος άλλων λαμβάνουν χώρα και στο σοσιαλισμό.

V. ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η αλληλεγγύη, η οποία αναλύθηκε ως έννοια, ως φιλοσοφική σκέψη και ως κοινωνιολογική πραγματικότητα των κοινωνιών των προηγούμενων αιώνων, εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση και για τις κοινωνίες της εποχής μας, τουλάχιστον ως γράμμα του νόμου και ως περιεχόμενο διατάξεων, Συμβάσεων και Συνθηκών.

¹⁴² Σπινέλλη Κ.Δ., Εγκληματολογία - Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, όπ. παρ.

¹⁴³ όπ.παρ.

Α) Η Αλληλεγγύη ως έννοια και ως πραγματικότητα σήμερα

Οι κοινωνικές πραγματικότητες της μετακίνησης και εισροής απεριόριστου αριθμού μεταναστών ανά τα κράτη της υφελίου και ειδικότερα προσφύγων εντός των ορίων των ευρωπαϊκών κρατών, η κρίση του χρέους σε παγκόσμια κλίμακα, η φτωχοποίηση των ανθρώπων, η ανεργία, η πείνα και η έλλειψη κρατικής κοινωνικής μέριμνας, ακόμα και για το θεμελιώδες ανθρώπινο αγαθό που αφορά την υγεία, έφερε εμφαντικά στο προσκήνιο τη λέξη αλληλεγγύη. Η λέξη αυτή υφίσταται σε πολλές διατάξεις τόσο εσωτερικού δικαίου των κρατών, μεταξύ αυτών και της Ελλάδος, όσο και σε Ευρωπαϊκές Συμβάσεις και Διακηρύξεις Διεθνών Οργανισμών.

α) Η Αλληλεγγύη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στους Διεθνείς Οργανισμούς

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η αλληλεγγύη είναι *«αυτή που διαφοροποιεί την Ευρωπαϊκή Ένωση από τον υπόλοιπο κόσμο και τους άλλους διεθνείς οργανισμούς»¹⁴⁴*. Ωστόσο η έννοια της αλληλεγγύης, τόσο ως προς την εν τοις πράγμασι ύπαρξή της, άλλα και ως προς το περιεχόμενο και τη φύση της, ειδικά όταν αυτή περιγράφει την οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας, αποτελεί ιδιαίτερα αμφιλεγόμενη έννοια.

Άλλωστε, ουδέποτε οροθετήθηκε η έννοια και το περιεχόμενο που της δίνεται στα διάφορα νομικά κείμενα και στις διατάξεις των κανονισμών. Η σύγχυση ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι αναφορές των Συνθηκών στην αλληλεγγύη ποικίλουν, αφού αλλού μνημονεύεται ως *αρχή της αλληλεγγύης*, αλλού ως *αξία*, αλλού ως *αμοιβαία αλληλεγγύη*, αλλού ως *πνεύμα αλληλεγγύης* και αλλού χωρίς κάποιον ιδιαίτερο προσδιορισμό.

Έχοντας στο νου, όσα διεξοδικώς αναλύθηκαν πιο πάνω και επιχειρώντας να προσεγγίσουμε την έννοια αυτή, με βάση τα χαρακτηριστικά της Ντυρκιανής Αλληλεγγύης, όπως αυτή προβάλλεται στις μέρες μας, θα πρέπει μάλλον να προσανατολιστούμε στην κατεύθυνση της οργανικής αλληλεγγύης, τόσο αναφορικά με τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και με εκείνα που απαρτίζουν μέλη Διεθνών Οργανισμών και συμβαλλόμενα μέρη Συνθηκών. Ο λόγος είναι φανερός, αφού ομοιογένεια και συλλογική συνείδηση δεν υπάρχει, συνεκτική κοινωνία δεν υφίσταται, αλλά ένας επιμερισμός εργασιών και ενεργειών, αν επιτρέπεται ο παραλληλισμός, για την εκπλήρωση ενός καλού, κοινού τουλάχιστον φαινομενικά, νοούμενου συμφέροντος.

Τα μέλη των ανωτέρω νομικών οντοτήτων είναι ετερογενή μεταξύ τους. Δεν στηρίζεται η μεταξύ τους σχέση σε συναισθήματα για να χαρακτηριστεί μηχανική η σύνδεσή τους, αλλά

¹⁴⁴ Hartwig I.- Nicolaides P. Elusive Solidarity in an Enlarged European Union, Eipascope3/2003, σελ. 19-25.

στην ανάγκη συνύπαρξης για την λειτουργία και επίτευξη μιας νομικής κατασκευής. Στην ανάγκη επίτευξης κοινού εγχειρήματος βασίζεται η μεταξύ τους σύζευξη και όχι στις όποιες τυχόν κοινές αξίες και αρχές μπορεί να προϋπήρχαν ή υιοθετήθηκαν για τις ανάγκες εξυπηρέτησης αυτού του σκοπού. Όμως πέρα από τους διεθνείς οργανισμούς και την Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να αναζητηθεί αν εντός των μελών του στενού πλαισίου των ορίων των εθνικών κρατών-μελών των παραπάνω νομικών κατασκευών, υπάρχει αλληλεγγύη, καθώς αν δεν υφίσταται εκεί είναι δύσκολο ως έννοια να εμφυσηθεί και να υπάρξει στις ενώσεις που τα ίδια κράτη αυτά, είναι μέλη συμβαλλόμενα.

β) Η Αλληλεγγύη στην Ελλάδα

Αναφορικά με το Ελληνικό Σύνταγμα¹⁴⁵, στο άρθρο 25¹⁴⁶ αυτού προβλέπεται: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. 2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη. 3. Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται. 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.»

Ο τίτλος¹⁴⁷ του άρθρου αυτού, σύμφωνα με το κείμενο του Συντάγματος της ιστοσελίδας της Βουλής, που προστέθηκε για την καλύτερη κατανόηση των διατάξεων είναι «Αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων».

Για το Κοινωνικό Κράτος, έχουν αναφερθεί πολλές απόψεις, τόσο σε επίπεδο θεωρίας, όσο και σε επίπεδο ορισμών, κυρίως από Συνταγματολόγους.

¹⁴⁵ Η έννοια του κοινωνικού κράτους κατοχυρώθηκε μεταπολεμικά σε πολλά Συντάγματα δυτικών χωρών ενίοτε με διαφορετική διατύπωση όπως «κοινωνική δημοκρατία» ή «κράτος που βασίζεται στην εργασία» κλπ, ενώ σε άλλα Συντάγματα προκύπτει ερμηνευτικά. Στο άρθρο 20 παρ.1 του γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου ορίζεται ότι «η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας είναι δημοκρατικό και κοινωνικό ομοσπονδιακό κράτος» Επιπλέον, η κοινωνική αρχή κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του γαλλικού Συντάγματος του 1958, στο άρθρο 2 του ιταλικού του 1948, όπως επίσης στο ισπανικό του 1948, στο πορτογαλικό του 1976, ενώ προκύπτει ερμηνευτικά στα Συντάγματα της Δανίας, της Ισλανδίας, της Ιρλανδίας και της Σουηδίας.

¹⁴⁶ Αναθεώρησης 6ης Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων.

¹⁴⁷ Το αυθεντικό κείμενο του Συντάγματος δεν έχει τίτλους στα άρθρα του.

Ο Δ. Τσάτσος¹⁴⁸ υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κράτος συνιστά την ιστορική απάντηση στο κράτος δικαίου, λειτουργώντας παρεμβατικά στις υφιστάμενες σχέσεις ιδιοκτησίας μεταξύ ιδιωτών με σκοπό την ανακατανομή των αγαθών και συνακόλουθα την απόδοση κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ο Γ. Κατρούγκαλος¹⁴⁹ θεωρεί ότι το κοινωνικό κράτος είναι εκείνο που αναλαμβάνει θεσμικά υποχρεώσεις σχετικά με την εξασφάλιση βασικών αναγκών των πολιτών.

Ο Δ. Δημητρόπουλος¹⁵⁰ πρεσβεύει ότι το κοινωνικό ανθρωπιστικό κράτος είναι το κράτος εκείνο που συνταγματικά υποχρεούται όχι μόνο να σέβεται αλλά και να προστατεύει και να εξασφαλίζει την ανθρώπινη αξία.

Οι Γ. Κασιμάτης- Κ. Μαυριάς¹⁵¹ υπογραμμίζουν ότι η συγκεκριμένη αρχή δεν σημαίνει μόνο ένα κράτος που επιδιώκει τη σύνδεση με την κοινωνία αλλά αποκτά ευρύτερη σημασία και σηματοδοτεί την αρχή της συνολικής ρυθμιστικής παρέμβασης του κράτους στις κοινωνικές σχέσεις για την εξυπηρέτηση, τη διασφάλιση και την προαγωγή του κοινωνικού συμφέροντος.

Περαιτέρω ο Κ. Χρυσόγονος αναφέρει ότι ως κοινωνικό κράτος κατά την έννοια του άρθρου 25§1Σ., μπορεί να νοηθεί εκείνο που παρεμβαίνει στη λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας, προκειμένου να αμβλύνει τις ανισότητες, αναδιανέμοντας το εθνικό εισόδημα προς όφελος των οικονομικά ασθενέστερων¹⁵². Το κοινωνικό κράτος είναι επιφορτισμένο με την αρμοδιότητα και την ευθύνη μάλλον να φροντίζει για τη διασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης που να ανταποκρίνεται στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Από τα ως άνω διαλαμβανόμενα, το αδιαφιλονίκητο γεγονός είναι ότι το κοινωνικό κράτος σε κάθε έκφασή του, στόχο του, θα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα για όλους, προσβάσεων σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, ειδικότερα δε, να επικουρεί τους ανθρώπους εκείνους που βρίσκονται σε κατάσταση πενίας.

Σε κάθε περίπτωση όμως, το κοινωνικό κράτος, δεν πρέπει να συγχέεται με το κράτος πρόνοιας καθ' ότι το κράτος πρόνοιας αποτελεί έννοια γένους σε σχέση με το κοινωνικό κράτος.

Επιπλέον, το κοινωνικό κράτος δικαίου, σε επίπεδο διατάξεων, έχει ως θεμέλιο λίθο του την έννοια αλληλεγγύη, αλλά και πάλι εδώ αναφερόμαστε σε μια λειτουργική αλληλεγγύη, σε οργανική αλληλεγγύη, καθώς σαφώς, αφενός, το κράτος επιχειρεί τη σύνδεση με την κοινωνία, αφ' ετέρου όμως, αυτή η σύνδεση έχει ευρύτερη σημασία και οδεύει προς τη συνολική

¹⁴⁸ Δ. Τσάτσος, «Συνταγματικό Δίκαιο», τ. Β' Αθήνα, σελ 159.

¹⁴⁹ Γ. Κατρούγκαλος «Το κοινωνικό κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής : θεσμοί παροχικής διοίκησης και κοινωνικά δικαιώματα στο σύγχρονο κόσμο» ,Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.

¹⁵⁰ Δ. Δημητρόπουλος, «Γενική Συνταγματική Θεωρία –Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α΄», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004.

¹⁵¹ Γ. Κασιμάτη –Κ. Μαυριάς, «Ερμηνεία του Συντάγματος», β' έκδ. 2003.

¹⁵² Γ. Χρυσόγονος, «Συνταγματικό Δίκαιο», Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2003, σελ 398.

ρυθμιστική παρέμβαση από πλευράς του στις κοινωνικές σχέσεις, ώστε να προαχθεί και περιφρουρηθεί το κοινωνικό συμφέρον. Το γεγονός αυτό της οργανικής αλληλεγγύης ενισχύεται και από το ότι, το κοινωνικό κράτος εγκρίνει τον κοινωνικό ανταγωνισμό και τη σύγκρουση συλλογικών συμφερόντων, με σκοπό απώτερο την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, μέσω του διαλόγου και της κοινωνικής συναίνεσης.

Από την άλλη, αυτή η αξίωση από τους πολίτες (για) την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης, καταδεικνύει και τις υποχρεώσεις των πολιτών απέναντί στο Κράτος, που κατονομάζονται ως φοροδοτική, στρατολογική, σε άσκηση δικαιώματος ψήφου, δικαίωμα και υποχρέωση αντίστασης στη βίαιη κατάλυση του Συντάγματος, σύμφωνα με εκείνα που προβλέπονται στο άρθρο 4 § 5 και 6, 51 § 5, 120 § 4, αντίστοιχα. Σε αυτές τις υποχρεώσεις που χρίζονται αλληλέγγυες συγκαταλέγεται και η υποχρέωση παροχής πραγμάτων ή προσωπικών υπηρεσιών, εφόσον προηγηθεί η επίταξη τους, κατά τους όρους των άρθρων 18 § 3 και 22 § 4 εδάφιο β¹⁵³. Βέβαια, όταν κάτι απαιτείται, επιβάλλεται και επιτάσσεται, παύει να αποτελεί πράξη αλληλεγγύης.

Το άρθρο 25 § 4 του Συντάγματος μπορεί να θεωρηθεί ότι *συμπυκνώνει ή κωδικοποιεί το ratio επιβολής των υποχρεώσεων αυτών*¹⁵⁴ και στο μέτρο αυτό φυσικά συναποτελεί κριτήριο ερμηνείας τους, όσο το επιτρέπει η διατύπωση των επιμέρους διατάξεων¹⁵⁵.

Με τη Συνταγματική αναθεώρηση του 2001 έλαβε χώρα και η Συνταγματική κατοχύρωση της Αρχής του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου και μάλιστα ως Θεμελιώδης Συνταγματική Αρχή. Συνεπώς η Αρχή του Κοινωνικού Κράτους υπερτερεί έναντι των άλλων Συνταγματικών διατάξεων και ως ιεραρχικά ανώτερη, έναντι των ειδικότερων Συνταγματικών διατάξεων. Ακολούθως τούτου δεν υπάγεται στις αναθεωρητικές διατάξεις του Συντάγματος μιας και εμπίπτει στις, κατά το άρθρο 110Σ, διατάξεις που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος.

Επιπρόσθετα ως Θεμελιώδης Αρχή ταυτολογείται και με την ιδιότητα να αποτελείται ευθέως προς τον εφαρμοστή του δικαίου και προς τον ίδιο τον νομοθέτη αποτελώντας κατευθυντήριο κανόνα τους.

Η Αρχή του Κοινωνικού Κράτους στα πλαίσια του Οικονομικού Συντάγματος¹⁵⁶, νομιμοποιεί την κρατική παρέμβαση μέσα στα όρια του συστήματος της ελεύθερης αγοράς,

¹⁵³ Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωματική, εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα 2002.

¹⁵⁴ Χ. Ανθόπουλος, Το πρόβλημα της Λειτουργικής Δέσμευσης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων 1993, σελ. 314 - 319.

¹⁵⁵ Ομοίως.

¹⁵⁶ Κατρούγκαλος Γ. «Το κοινωνικό κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής : θεσμοί παροχικής διοίκησης και κοινωνικά δικαιώματα στο σύγχρονο κόσμο», Αθήνα-Κομοτηνή, 1998, σελ.456-457.

διασφαλίζει την οικονομική ανάπτυξη αλλά και την εισαγωγή περιορισμών στην οικονομική ελευθερία. Οι Συνταγματικοί αυτοί περιορισμοί που προβλέπονται βάση νόμου, μεριμνούν για το Συνταγματικό Δημόσιο Συμφέρον, όπως εν προκειμένω η κρατική παρέμβαση στην οικονομία¹⁵⁷.

Σε κάθε περίπτωση όμως αυτοί οι περιορισμοί δε νομιμοποιούνται να θίγουν, το Κοινωνικό Σύνταγμα¹⁵⁸, που αποτελεί την ασπίδα προστασίας των απαράγραπτων και θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

γ) Απαράγραπτα Δικαιώματα, σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα

Η κατανόηση της νομικής φύσης των Συνταγματικών δικαιωμάτων καθίσταται ευδιάκριτη, εφόσον τα διακρίνουμε σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά και τα κατηγοριοποιήσουμε σύμφωνα με την παραδοσιακό χαρακτήρα των status¹⁵⁹.

Τα ατομικά δικαιώματα συνιστούν αξιώσεις του ατόμου έναντι του κράτους και απαιτούν την αποχή από παρεμβάσεις στη Συνταγματικά κατοχυρωμένη σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας. Θεμελιώνουν για αυτό, το status negativus¹⁶⁰.

Τα πολιτικά δικαιώματα έχουν ως αντικείμενό τους την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στο σχηματισμό πολιτικής βούλησης και το κράτος υποχρεούται να δέχεται την παρέμβαση των πολιτών στις σημαντικότερες και βασικότερες λειτουργίες του, θεμελιώνοντας έτσι το status activus¹⁶¹.

Τα κοινωνικά δικαιώματα εν αντιθέσει προς τα ατομικά, καθιερώνουν υποχρεώσεις του κράτους για παρέμβαση με θετικές ενέργειες και παροχή αγαθών υπηρεσίες, χωρίς όμως αυτό να συνοδεύεται κατά ανάγκη από αντίστοιχες αξιώσεις συγκεκριμένων δικαιούχων κατά του κράτους. Θεμελιώνουν κατά αυτό τον τρόπο το status positivus¹⁶².

Ύστερη της θεωρίας των status, ήταν αυτή των *θεσμικών εγγυήσεων*, όπου τα δικαιώματων αυτά, απορρέουν από τη θεσμική εγγύηση του κράτους.

Οι θεσμικές εγγυήσεις¹⁶³, αν και προσομοιάζουν με τα κλασσικά ατομικά δικαιώματα εφόσον μπορούν να θεμελιώσουν και αγωγήμες αξιώσεις κατά του κράτους, με αντικείμενο την αποχή του από επεμβάσεις στη συνταγματική κατοχυρωμένη σφαίρα ελευθερίας και

¹⁵⁷ Ομοίως.

¹⁵⁸ Ομοίως, σελ 451-453.

¹⁵⁹ Χρυσόγονος Κ. Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα - Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν Σάκκουλα, 2η έκδοση αναθεωρημένη, 2002, σελ. 32-33.

¹⁶⁰ Ομοίως.

¹⁶¹ Ομοίως.

¹⁶² Ομοίως.

¹⁶³ Ομοίως, σελ. 34-35.

ανεξαρτησίας κάθε εκάστου συγκεκριμένου προσώπου, διαφοροποιούνται μαζί τους, ως προς το ότι σκοπός της παραπάνω Συνταγματικής καταχώρησης δεν είναι η προστασία του φορέα της αξίωσης ως ατόμου, αλλά, η διασφάλιση του θεσμού. Ακολουθώντας αυτό, τα δικαιώματα που εκπηγάζουν στις θεσμικές εγγυήσεις, έχουν συγκεκριμένο, λειτουργικό σκοπό και στόχο.

Αναφορικά τώρα με τη χρονική διακήρυξη των κλασσικών *καταλόγων ατομικών δικαιωμάτων*, παρατηρείται ότι αυτή συμβαδίζει με την ισχυροποίηση της αστικής τάξης σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο και συνεπώς με τη βαθμιαία επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της οικονομίας της αγοράς.

Αυτό βέβαια είναι λογικό, καθόσον για να λειτουργήσει η οικονομία της αγοράς, χρειάζεται αυτοί που μπορούν να εργαστούν να είναι απαλλαγμένοι από τους καταναγκασμούς της κρατικής εξουσίας. Να έχουν τη δυνατότητα ανεμπόδιστα να διαπραγματευτούν την εργατική τους δύναμη στην αγορά, την εκμίσθωση της, στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής. Από την απέναντι μεριά οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής πρέπει να έχουν κατοχυρώσει νομικά την ιδιοκτησία τους. Αμφότερες οι πλευρές δηλαδή να συμμετάσχουν απρόσκοπτα στις διαδικασίες παραγωγής και ανταλλαγής¹⁶⁴.

Ως ήδη ειπώθηκε στο ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα η θεώρηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και ως κανόνων του αντικειμενικού δικαίου μπορεί να βρει έρεισμα κατεξοχήν στο άρθρο 25 § 1.

Η διάταξη αυτή καθιστά σαφές ότι τα δικαιώματα αυτά δεν καθιερώνονται μόνο υπέρ του εγωιστικού ατόμου της κλασσικής φιλελεύθερης αντίληψης, αλλά υπέρ του ανθρώπου στην κοινωνική διάστασή του, ως μέλος του συνολικού κοινωνικού συνόλου. Επίσης ξεκαθαρίζει ότι την τήρηση και τη χρήση των δικαιωμάτων αυτών εγγυάται το ίδιο το κράτος, το οποίο δεν υποχρεούται απλά να απέχει, αλλά απαιτείται να προβαίνει και σε ενέργειες που να υποχρεώνουν όλα τα όργανά του να θωρακίζουν την άσκηση τους.

Δεν επιτρέπεται πλέον το κράτος να αποτελεί τον επιτηρητή μόνο μιας ελεύθερα αυτορρυθμιζόμενης κοινωνίας ιδιωτών, αλλά αποτελεί επιτακτική και ουσιαστική ανάγκη, να μεριμνά ώστε, η ελευθερία την οποία εγγυάται, να μην παραμένει απλώς τυπική ελευθερία και να μη μετατραπεί σε προνόμιο των κοινωνικά ισχυρών.

Φυσικά φορέας ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, μπορεί να τύχει ο καθένας ανεξάρτητα από την εθνικότητα του, με εξαίρεση κάποιους προβλεπόμενους περιορισμούς,

¹⁶⁴ Ομοίως, σελ. 36-37.

όπως επίσης μπορούν να τύχουν τόσο τα φυσικά πρόσωπα, όσο και τα νομικά πρόσωπα, φυσικά όσων δικαιωμάτων προσιδιάζουν στη φύση τους.

Ο θεμέλιος λίθος των Συνταγματικών δικαιωμάτων, κατοχυρώνει το άρθρο 2§1Σ. Πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας αποτελεί ο σεβασμός και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Συναφείς είναι και οι διατάξεις των άρθρων 7§2 και 106§2 που απαγορεύουν την προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την ανάπτυξη της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας σε βάρος της.

Από τη συστηματική θέση του άρθρου 2§1 του Συντάγματος αλλά και από το περιεχόμενο του, προκύπτει ότι ο Συντακτικός νομοθέτης αντιλαμβάνεται την αξία του ανθρώπου ως Θεμελιώδης Αρχή και φανερώνει ότι τα δικαιώματα αυτά κατ' ουσία δεν είναι εργαλειακά για την επίτευξη των σκοπών του κράτους, αλλά αντίθετα αυτοσκοπός.

Χρειάζεται επίσης να αναφερθεί ότι ο *«λαός κατά το Σύνταγμα νοείται ως κοινωνικό σύνολο hic et nunc, με τις διαιρέσεις και τις αντιθέσεις του, αποτελούμενο από συγκεκριμένους ανθρώπους και με τη δική του αξιοπρέπεια και τη δική του προσωπικότητα ο καθένας»¹⁶⁵*.

Το περιεχόμενο της Αρχής, έγκειται κυρίως στην απαίτηση, να μην υποβιβάζεται ο άνθρωπος, ο κάθε συγκεκριμένος άνθρωπος σε αντικείμενο, σε απλό μέσο για την εξυπηρέτηση οποιωνδήποτε σκοπών, σε ανταλλάξιμο τελικά γρανάζι, σε αριθμό.

Ταυτόχρονα η ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου διακηρύσσεται ως γενικός κανόνας, στο άρθρο 4 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Είναι πρόδηλο, ότι ως νόμος νοείται εδώ όχι μόνο ο τυπικός αλλά και ο ουσιαστικός, δηλαδή κάθε κανονιστική πράξη. Όπου εφαρμόζεται το άρθρο 4 παράγραφος 1 του Συντάγματος, η ισότητα εκλαμβάνεται με την ουσιαστική, αναλογική έννοιά επιτάσσει δηλαδή όμοια μεταχείριση των ομοίων και ανομία των ανομιών. Παρόμοιο περιεχόμενο έχει άλλωστε η αρχή της ισότητας και ως μέρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου, απαγορεύεται δηλαδή η ρύθμιση ομοίων καταστάσεων κατά διαφορετικό τρόπο και διαφορετικών καταστάσεων με όμοιο τρόπο εκτός και αν η διάκριση δικαιολογείται αντικειμενικά. Ο νομικός κανόνας αυτός, επιβάλλει την ομοιόμορφη μεταχείριση των προσώπων που βρίσκονται κάτω από τις ίδιες συνθήκες και ο οποίος δεσμεύει τα συντεταγμένα όργανα της Πολιτείας και ειδικότερα, τόσο τον κοινό νομοθέτη, κατά την ενάσκηση της λειτουργίας που αναθέτουν σ' αυτόν οι οικείες συνταγματικές διατάξεις, όσο και την Διοίκηση, όταν προβαίνει σε ρυθμίσεις ή λαμβάνει μέτρα που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα.

¹⁶⁵ P. Haberle, Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, Σ 1982, σελ. 203, 218-2109.

Τα Συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα, έχουν και άλλους χαρακτηρισμούς με τους οποίους εκδηλώνεται η ζωτικής σημασίας σπουδαιότητά τους, για την ύπαρξη με αξιοπρέπεια του ανθρώπου και για την ευημερία της κοινωνίας.

Ορίζονται και ως ανθρώπινα ή πανανθρώπινα καθότι είναι οικουμενικά. Τα δικαιώματα αυτά χαρακτηρίζονται ως, αναπαλλοτρίωτα, απαράγραπτα, αδιαπραγμάτευτα, αναφαίρετα καθώς επίσης και απαραβίαστα.

Αναπαλλοτρίωτα, γιατί υποδηλώνουν τη μη συναλλάξιμη φύση του, υπό οποιουδήποτε τιμήματος. Είναι απαράγραπτα, αφού δεν είναι δυνατόν να διαγραφούν, ούτε να καταργηθούν από τους νόμους ή οποιοσδήποτε άλλες κρατικές πράξεις και αποτελούν τμήμα του ισχύοντος Συνταγματικού Δικαίου. Επιπλέον, ο όρος αδιαπραγμάτευτα σημαίνει ότι η ισχύς των δικαιωμάτων δεν μπορεί να τεθεί σε ψηφοφορία. Αναφαίρετα, καθότι κανείς δεν έχει την ισχύ και το δικαίωμα να τα αποκλείσει από τη ζωή την ανθρωπών. Εν κατακλείδι, θεωρούνται απαραβίαστα λόγω του ότι έχουν όλες τις ως άνω ιδιότητες που τα χαρακτηρίζουν, δεν υφίσταται ούτε η εκ διανοίας νομιμότητα παραβίασής τους.

Η συνοδεία των δικαιωμάτων αυτών με τόσο βαρύτατης σημασίας επιθετικούς προσδιορισμούς, δηλώνει σε κάθε περίπτωση τη σπουδαιότητά τους και εξ αυτού αποκλειστικά του λόγου, τις συνέπειες και τα αποτελέσματα που επιφέρει η ύπαρξη τους ή μη, η τήρησή τους ή μη, για το άτομο και την κοινωνία

Β) Η Οικονομική Κρίση ως κοινωνική πραγματικότητα

Ως επιστέγασμα όσων ήδη αναλύθηκαν, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι το κοινωνικό κράτος είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη κοινωνική αλληλεγγύη, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και αποτελεί ουσιαστική εγγύηση της ελευθερίας. Η παρουσία του ταυτίζεται και συνάδει με την ομαλή λειτουργία του κοινωνικού συνόλου, δεδομένου ότι οι πολίτες εξαρτώνται από τη δράση του κοινωνικού κράτους σε βιοτικό επίπεδο, όχι μόνο για την προστασία της ποιότητας ζωής αλλά και υπαρξιακά.

Ακολουθώντας αυτών, είναι λογικό να αναμένεται να συμπίπτει με την κοινωνική πραγματικότητα, η προσδοκία κάποιου, οι κοινωνίες να έχουν αγγίξει την ανώτατη κλίμακα πολιτισμού, δεδομένου ότι η κατάκτηση τόσων δικαιωμάτων που προβλέπεται, τόσο από το γράμμα του νόμου, όσο και από την ουσία του, το *ratio* του, είναι συμβατή μόνο με την κατάκτηση τέτοιου βαθμού ποιότητας ζωής που ενδεχομένως να μην έχει ξανασυναντήσει η ιστορία του ανθρώπινου γένους.

Εναντίον όμως αυτών, οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων, όσον αφορά το οικονομικό επίπεδο, με την πρόκληση και την εξάπλωση και της οικονομικής σε παγκόσμια εμβέλεια

κρίσης, περιόρισαν τις ροές του χρήματος και πυροδότησαν νομοθετικές μεταβολές, οι οποίες έπληξαν ραγδαίως το κομμάτι των κοινωνικών παροχών, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, που εγείρονται ζητήματα Συνταγματικότητας και θέτουν σε αμφιβολία τη μέχρι τώρα θεωρούμενη ως δεδομένη, εξέλιξη του κοινωνικού κράτους. Επιπλέον, έπληξαν το ατομικό οικονομικό εισόδημα, το επίπεδο διαβίωσης και την ποιότητα ζωής που μέχρι την εμφάνιση και την εξέλιξη της οικονομικής κρίσης, διατηρούσε και απολάμβανε ο κάθε κοινωνός.

Οι οικονομικοί παράγοντας άλλωστε, είτε όταν ως στοιχείο υπό διερεύνηση αποτελεί η γενική οικονομική κατάσταση της κοινωνίας, είτε το ατομικό εισόδημα, είτε η κατάσταση η οικονομική μιας περιοχής, μιας γειτονιάς, μιας πόλης, συσχετίζονται με το εγκληματικό φαινόμενο¹⁶⁶, το οποίο με τη σειρά του επιδρά στις καμπύλες των συναρτήσεων του φόβου του εγκλήματος και της ανασφάλειας.

α) Γενική οικονομική κατάσταση

Το αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης αναφορικά με την πολιτική που ακολουθείται από τις Κυβερνήσεις, συντείνει στη μείωση του Κοινωνικού Κράτους. Εξ αυτού του λόγου, με μια γρήγορη ματιά καθημερινά στον τηλεοπτικό, έντυπο ή ηλεκτρονικό τύπο, παρατηρείται ανά την υφήλιο ένταση και κοινωνικός αναβρασμός. Η απομείωση των κοινωνικών παροχών συνιστά πλήγμα στη διαμόρφωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων και συναρτάται άμεσα, με την ικανότητά τους να ανταπεξέλθουν με αξιοπρέπεια στις ανάγκες της ζωής, συνδυαστικά με το κατά μέσο όρο καθημερινό τους εισόδημα.

Αναφορικά με την κρίση την οικονομική που κατακλύζει την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται ότι η Αρχή του Κρατικού Παρεμβατισμού που επικυρώνεται στο άρθρο 106Σ προκλητικά καταπατείται. Η αξία της Αρχής αυτής, ενυπάρχει ακριβώς στο σκοπό που εξυπηρετεί η ύπαρξη της, εκείνο της εδραίωσης και της εξασφάλισης της κοινωνικής ειρήνης και του γενικού συμφέροντος του Κράτους. Το περιεχόμενο του άρθρου με τον τίτλο, Κράτος και εθνική οικονομία, αναφέρει: *«1. Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια ή υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών. 2. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται*

¹⁶⁶ Χρ. Ζαραφωνίτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, όπ. παρ. σελ. 99.

σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.

3. Με την επιφύλαξη της προστασίας που παρέχεται από το άρθρο 107Σ ως προς την επανεξαγωγή κεφαλαίων εξωτερικού, μπορεί να ρυθμίζονται με νόμο τα σχετικά με την εξαγορά επιχειρήσεων ή την αναγκαστική συμμετοχή σ' αυτές του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων, εφόσον οι επιχειρήσεις αυτές έχουν χαρακτήρα μονοπωλίου ή ζωτική σημασία για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, ή έχουν ως κύριο σκοπό την παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο.

4. Το τίμημα της εξαγοράς ή το αντάλλαγμα της αναγκαστικής συμμετοχής του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων καθορίζεται απαραιτήτως δικαστικώς και πρέπει να είναι πλήρες, ώστε να ανταποκρίνεται στην αξία της επιχείρησης που εξαγοράζεται ή της συμμετοχής σ' αυτή.

5. Μέτοχος, εταίρος ή κύριος επιχείρησης, της οποίας ο έλεγχος περιέρχεται στο Κράτος ή σε φορέα που ελέγχεται απ' αυτό εξαιτίας αναγκαστικής συμμετοχής, κατά την παράγραφο 3, δικαιούται να ζητήσει την εξαγορά της συμμετοχής του στην επιχείρηση, όπως νόμος ορίζει.

6. Νόμος μπορεί να ορίσει τα σχετικά με τη συμμετοχή στη δαπάνη του Δημοσίου αυτών που ωφελούνται από την εκτέλεση έργων κοινής ωφέλειας ή γενικότερης σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας.»

Σε αντίθεση με όσα θα έπρεπε να διασφαλίζονται σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου αυτού, αυτό που επικρατεί στις μέρες μας είναι μια γενικευμένη πώληση των εθνικών πηγών πλούτου, έλλειψη προγραμματισμού, πολλώ δε μάλλον συντονισμού της εθνικής οικονομίας από το κράτος, η οποία επιδεινώνεται καθημερινά από το κλείσιμο επιχειρήσεων και την επαύξηση του βαθμού ανεργίας των ανθρώπων που κατοικούν στην Επικράτεια. Ταυτόχρονα παρατηρείται, τεράστια και δυσανάλογη της γενικής κατάστασης και της οικονομικής δυνατότητας των κοινωνιών, φορολογική πολιτική. Είναι έκδηλη η αναξιοκρατία, η οποία συνοδεύει την παροχολογία θέσεων εργασίας στο Δημόσιο Τομέα, με αποτέλεσμα να γίνεται ακόμα πιο δυσλειτουργικό το κράτος ακόμα και στην παροχή των στοιχειωδών αναγκών των πολιτών και να καθίσταται μη παραγωγικός ο δημόσιος τομέας, που και αυτό προσμετράται σε σπατάλη χρημάτων, την εποχή μάλιστα που οι πόροι είναι το ζητούμενο. Ανυπαρξία της κοινωνικής ασφάλισης και ανεπάρκεια στελέχωσης και εξοπλισμού των δημοσίων νοσηλευτικών ιδρυμάτων, με άμεσο αντίκτυπο τη θέση σε επικινδυνότατο και μη επανορθώσιμο κίνδυνο της υγείας των πολιτών. Απώλεια του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών (όπως διεξοδικώς αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 1), εξαιτίας, μεταξύ των λοιπών, της μη δυνατότητας εξασφάλισης πόρων για την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία της Ελληνικής Αστυνομίας.

Ο συνδυασμός της κατάρρευσης του Κοινωνικού Κράτους και της μη επιτυχίας του Κράτους να περιφρουρήσει το γενικό συμφέρον και την κοινωνική ειρήνη, αμαύρωσε αμετάκλητα το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2Σ), την ισότητα

των πολιτών, μεταξύ των υπολοίπων ως και προς την υποχρέωσή τους, να συνεισφέρουν στα δημόσια βάρη αναλογικά με τις δυνάμεις τους (άρθρο 4Σ), την απαγόρευση της μη δήμευσης εν συνόλω της περιουσίας του, μέσω φοροεπιδρομής νομοκατασκευασμάτων πολλαπλών, ομοούσιων και υπέρμετρων τελών ακίνητης περιουσίας (άρθρο 7§3Σ και 17Σ), το δικαίωμα της απόλαυσης της απόλυτης προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας των, εντός της Ελληνικής Επικράτειας και της ανάπτυξης ελεύθερα της προσωπικότητάς τους, της συμμετοχής τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας (άρθρο 5Σ) και ειδικότερα την προστασία της υγείας τους (άρθρο 5Σ§5,) το δικαίωμα για τη μη βλάβη της υγείας τους και μη άσκησης ψυχολογικής βίας και κάθε άλλης προσβολής της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας (άρθρο 7Σ), τη στέρηση χωρίς τη θέλησή των πολιτών, του φυσικού τους δικαστή (άρθρα 8Σ και 20Σ), μέσω της επιβολής εξοντωτικών δικαστικών εξόδων – παραβόλων που λειτουργούν αποτρεπτικά για την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη και την αργή σε ρυθμούς απόδοση τη, το δικαίωμα του να λαμβάνει έγκαιρα και αιτιολογημένη απάντηση σε αιτήματά του από τη δημόσια διοίκηση-εκτελεστική εξουσία (άρθρο 10Σ). Καταστρατήγησε το δικαίωμα στη δωρεάν παιδεία (16§4Σ), φαλκίδευσε το δικαίωμα για τη μέριμνα της υγείας των πολιτών, με λήψη μέτρων υπέρ της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και της περίθαλψης των απόρων, (άρθρο 21Σ§3), υπονόμευσε την προστασία της εργασίας όλων των πολιτών και τη μέριμνα για δημιουργία συνθηκών εργασίας, με την αντικατάσταση της εργασίας με απασχόληση σε συνθήκες Μεσαιωνικές και απεμπόλησε την κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 22Σ § 5).

Όσα ήδη απαριθμήθηκαν, καταμαρτυρούν, το μέγεθος της κρίσης τόσο στην οικονομική, όσο και στην κοινωνική, Ελληνική σκηνή, όπως και αναδεικνύουν για μια ακόμα φορά, ότι η κρίση σε επίπεδο οικονομίας, είναι στενά συνυφασμένη με την κρίση σε επίπεδο κοινωνίας. Η μία αλληλοεπιδρά στην άλλη και αλληλεξαρτάται από αυτή στενά, βαθαίνοντας έτσι το ανοιγόμενο χάσμα και διευρύνοντας το αδιέξοδο από αυτές τις συνθήκες, στη ζωή του κάθε ένα των κοινωνών.

β) Ατομική Οικονομική Κατάσταση

Το χρήμα, από απλό μέσο ανταλλαγής και μονάδα μέτρησης της αξίας των αγαθών, έχει μεταλλαχθεί σε απόλυτο εργαλείο παρέχει πρόσβαση σε άπειρα μέσα για την πραγματοποίηση των επιμέρους σκοπών των ατόμων¹⁶⁷. Έχει μετεξελιχθεί σε υπεραξία και απόλυτο σκοπό των ανθρώπων.

¹⁶⁷ Σπύρος Γάγγας επιμέλεια Ο Εμίλ Ντιρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στη Νεωτερικότητα -Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, επιμέλεια Κονιόρδος Σωκράτης - Αθήνα : GUTENBERG, 2010 σελ.181.

Ο G. Simmel¹⁶⁸, θεωρεί ότι η *τάση του χρήματος να μετατίθεται στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων στη νεωτερικότητα καλλιεργεί την ανάπτυξη παθολογικών τύπων συνείδησης χαρακτηριστικό των οποίων είναι η αλλοίωση της τελεολογικής σημασίας του χρήματος, έτσι ο φιλάργυρος αντλεί ικανοποίηση από το γεγονός ότι κατέχει χρήμα και όχι από τη δυνητική του αγοραστική ισχύ.*

Ταυτόχρονα, η οικονομική ανάπτυξη που είχε πλασματικά κατακτηθεί σε προγενέστερη περίοδο και για μεγάλο χρονικό διάστημα στο δυτικό κόσμο, ανασκεύασε τον ορισμό της φτώχειας, αφού η κάλυψη του επιπέδου επιβίωσης μέσω της κατανάλωσης συγκεκριμένου αριθμού θερμίδων ημερησίως ή της κάλυψη των βασικών αναγκών επιβίωσης, δεν ανταποκρινόταν πια στις υπάρχουσες συνθήκες διαβίωσης¹⁶⁹.

Συνεπώς, άλλαξε και ο ορισμός της φτώχειας, ο οποίος κατέτεινε πια προς εκείνο της ανισότητας του ατομικού εισοδήματος με εκείνο της κοινωνίας στην οποία το άτομο ζει.

Σε αυτό συνέτεινε και η ανάπτυξη των θεωριών του κοινωνικού αποκλεισμού¹⁷⁰, αφού επιχειρήθηκε να αποδειχθεί ότι η σχετική αποστέρηση συνδέεται και με τη μη, επίτευξη ενός αποδεκτού από την κοινωνία εισοδήματος αλλά και με άλλους παράγοντες, όπως την ποιότητα ζωής, την οποία καθαρίζουν η πρόσβαση στην εργασία, στην επιχειρηματικότητα, σε υπηρεσίες, στην κατανάλωση, στην αποταμίευση, στην εκπαίδευση, στην ιατρική περίθαλψη, στη συμμετοχή σε δράσεις της κοινωνίας των πολιτών, στην άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων, στη δυνατότητα δικαστικής προστασίας.

Η κατάργηση ευκαιριών για συμμετοχή του ατόμου στις θεμελιώδεις κοινωνικές λειτουργίες, η αποστέρηση του δηλαδή, από την απολαβή των ατομικών, πολιτικών, οικονομικό-κοινωνικών δικαιωμάτων, ταυτολογούσε με την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ως είναι αυτονόητο, ο δείκτης φτώχειας παρέχει ουσιαστικές πληροφορίες για το μέγεθος της φτώχειας μιας κοινωνίας. Για τη μέτρηση της όμως υπάρχουν δύο μέθοδοι, η μονοδιάστατη και η πολυδιάστατη.

Η μονοδιάστατη μέτρηση, επικεντρώνεται στο εισόδημα, το οποίο κατολισθαίνοντας φθάνει ένα συγκεκριμένο οριακό σημείο¹⁷¹. Η μέθοδος αυτή, όπως αποκαλύπτει και το όνομά

¹⁶⁸ Ομοίως, σελ. 182.

¹⁶⁹ Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα: Επικάλυψη και Διαφοροποιήσεις, Ε Ανδριοπούλου, Φ Παπαδοπούλου, Π Τσάκογλου Σεπτέμβριος 2013.

¹⁷⁰ Atkinson, A. B. "Social exclusion, poverty and unemployment" 1998.

¹⁷¹ Watts, H. W. "An economic definition of poverty", in Moynihan, D. P. (ed.), On Understanding Poverty, New York: Basic Books, 1968.

της έχει μια μεταβλητή, μόνο το εισόδημα, το οποίο ρυθμίζει και το βαθμό κατανάλωσης του ατόμου.

Στην απέναντι πλευρά βρίσκεται η πολυδιάστατη μέτρηση που ενυπάρχει στο ευρύτερο πλαίσιο της μελέτης του «ευ-ζην¹⁷²» των οικονομικών της ευημερίας. Στα οικονομικά της ευτυχίας¹⁷³, ταυτίζεται η ατομική οικονομική ευτυχία με την ευημερία και αποπειράται να προσδιορισθούν εμπειρικά οι παράγοντες που επιδρούν σε αυτή¹⁷⁴.

Στην Έκθεση του 1996 των Ηνωμένων Εθνών για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη¹⁷⁵ αναφέρεται η έκφραση του Arthur Lewis «ανάπτυξη σημαίνει διεύρυνση των επιλογών του ανθρώπου».

Η θεωρία του Sen¹⁷⁶ για τις δυνατότητες (capabilities) και τις λειτουργίες (functionings), βασίζεται στην ως άνω ρήση και συνίσταται στο ότι *η αποτυχία να έχει το άτομο συγκεκριμένες ελάχιστες δυνατότητες, μειώνει τις ευκαιρίες για υλική ευημερία*.

Τα κριτήρια, βέβαια για τις ελάχιστες δυνατότητες διαφέρουν από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία. Η στέρηση όμως αυτών των ελάχιστων δυνατοτήτων κρίνεται με απόλυτο τρόπο και όχι σε σχέση με τους άλλους.

i) Σχετική Αποστέρηση και Κοινωνικός Αποκλεισμός

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά στη Γαλλία το 1974 από τον René Lenoir, Γενικό Γραμματέα Κοινωνικής Πολιτικής της κυβέρνησης Σιράκ, για να περιγράψει το γεγονός ότι περίπου στο ένα δέκατο του πληθυσμού της Γαλλίας ήταν απαγορευτική η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες οι οποίες παρέχονταν από το κράτος προς τους πολίτες.

Η σχέση κοινωνικού αποκλεισμού και σχετικής αποστέρησης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί παραγωγική, αφού η πρώτη έννοια γεννά τη δεύτερη.

¹⁷² «well-being»

¹⁷³ «economics of happiness and well-being»

¹⁷⁴ Ferrer-i-Carbonell, A. . "Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect", Journal of Public Economics, 89 (5-6), 2005, pp. 997-1019. - Ferrer-i-Carbonell, A. and Frijters, P. "How important is methodology for the estimates, 2004.- Blanchflower, D. G. and Oswald, A. J. "Well-being over time in Britain and the United States", Journal of Public Economics, 88 (7-8), 2004 pp. 1359-1386. - Hopkins, E. "Inequality, happiness and relative concerns: What actually is their relationship?", Journal of Economic Inequality, 6 (4), 2008, pp. 351-372.- Rayo, L. and Becker, G. S. "Habits, peers and happiness: An evolutionary erspective", American Economic Review, 97 (2), 2007, pp. 487-491.

¹⁷⁵ UNDP, "Human Development Report", New York: The United Nations Development Programme, 1996 .

¹⁷⁶ Sen, A. K. ,Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation, Oxford: Oxford University Press. 1981, - Sen, A. K. -"Poor, relatively speaking", Oxford Economic Papers, 35 (2), 1983, pp. 153-169. Sen, A. K.- Commodities and Capabilities, Amsterdam: North-Holland,1985a.- Sen, A. K., -"A sociological approach to the measurement of poverty: A reply to Prof. Peter Townsend", Oxford Economic Papers, 37 (4), (1985b), pp. 669-676. Sen, A. K., The Standard of Living, Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Ο κοινωνικά αποκλεισμένος στερείται πρόσβασης τόσο σε αγαθά, όσο και σε κοινωνικές λειτουργίες που οι συγ-κοινωνοί του, κατέχουν και συμμετέχουν. Συνεπώς, αν και το άτομο αφενός, ενδεχομένως μπορεί να ικανοποιεί βασικές ανάγκες διατροφής, ένδυσης, υπόδησης, πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης, που του επιτρέπουν να επιβιώσει, αφετέρου όμως να στερείται άλλα αγαθά τα οποία οι κοινωνικά όμοιοί του κατέχουν και απολαμβάνουν.

Ο Runciman¹⁷⁷ ο οποίος έδωσε για πρώτη φορά τον ορισμό για τη σχετική αποστέρηση, όρισε αυτήν αναφέροντας: «ένα άτομο θεωρείται πως στερείται το αγαθό *X* αν: α) δεν έχει το *X* την παρούσα χρονική στιγμή, β) βλέπει άλλα άτομα με τα οποία συγκρίνει τον εαυτό του να έχουν το *X* ή είχε και ο ίδιος το *X* παλαιότερα ή προσδοκά ότι θα το έχει στο μέλλον, γ) γενικά θεωρεί ότι θα μπορούσε να κατέχει το αγαθό *X*.» Η απόσταση μεταξύ της τωρινής κατάστασης του ατόμου και της δυνατότητάς του να αποκτήσει το *X* υποδηλώνει και την έκταση της σχετικής αποστέρησης».

Η θεωρία του Townsend¹⁷⁸, πρεσβεύει ότι τα άτομα που βρίσκονται υπό ένα συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος, δεν είναι ικανά να αποκτήσουν τα προς το ζην ή να συμμετέχουν στα κοινωνικά δρώμενα και δεν κατέχουν το επίπεδο διαβίωσης το οποίο «αξιολογείται» ως απαραίτητο από την κοινωνία στην οποία ζουν.

Ο Duesenberry¹⁷⁹, θεωρούσε ότι τα άτομα μιμούνται τις καταναλωτικές συνήθειες όσων έχουν υψηλότερη κοινωνική θέση από τους ίδιους. Εξήγησε, δηλαδή με σύγχρονους όρους, εμμέσως την έννοια της σχετικής αποστέρησης, με τα οικονομικά της συμπεριφοράς¹⁸⁰.

Όπως είναι ευδιάκριτο, το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, είναι ιδιαίτερος σοβαρό, καθώς θεωρείται ότι σε μακροχρόνια βάση το φαινόμενο μπορεί να οδηγήσει σε περιθωριοποίηση, αποδόμηση και κατακερματισμό των κοινωνικών σχέσεων και σε περαιτέρω διάσπαση της κοινωνικής συνοχής.

¹⁷⁷ Runciman, W. G. and Bagley, C. R. "Status consistency, relative deprivation, and attitudes to immigrants", *Sociology*, 1969 pp. 359-375.

¹⁷⁸ Townsend, P. *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Sources and Standards of Living*, Harmondsworth: Penguin, 1979. - Townsend, P. "A sociological approach to the measurement of poverty: A rejoinder to Professor Amartya Sen", *Oxford Economic Papers*, 1985, pp. 659-668.

¹⁷⁹ Duesenberry, J. S. *Income, Saving and The Theory of Consumer Behavior*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1949.

¹⁸⁰ «behavioral economics»

ii) Σχετική Αποστέρηση - Κοινωνικός Αποκλεισμός στη Σύγχρονη Ελλάδα

Στην Ελλάδα του σήμερα και ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις της, με ναυαρχίδα αυτών, την πρωτεύουσα της, έκδηλος είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός μεγάλου αριθμού ανθρώπων και η κατ' επέκταση αποστέρηση αγαθών που αντιμετωπίζουν.

Αυτός ο αποκλεισμός εντοπίζεται και σε στοιχειώδεις ανάγκες των ανθρώπων. Ανάγκες όπως, στέγασης, βιολογικής συντήρησής τους, υγείας, περίθαλψης και εργασίας έχουν παύσει από καιρό να θεωρούνται δεδομένες και δικαιώματα απαράγραπτα. Στοιχειώδεις ανάγκες που μεγάλος πληθυσμός ατόμων δεν μπορεί να έχει πρόσβαση, κάνει τους ανθρώπους που στοιχειωδώς ενδεχομένως να τις καλύπτουν, να φαντάζουν στα μάτια των πρώτων στην καλύτερη περίπτωση τυχεροί.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που η αποστέρηση εκδηλώνεται με έντονο θυμό κοινωνικών ομάδων απέναντι στην κοινωνία που διοχετεύεται όμως απέναντι στο συνάνθρωπο που θεωρείται αντικειμενικά ή υποκειμενικά να μη στερείται αγαθών. Για αυτό ακριβώς το λόγο έχει παρατηρηθεί να εναντιώνονται μεταξύ τους οι επαγγελματικές κατηγορίες και η μια να ρίχνει στην άλλη την ευθύνη και το φταίξιμο για την κατάσταση της κοινωνίας γενικά και ειδικότερα και ενδόμυχα για την κατάσταση την οικονομική, στην οποία βρίσκεται καθένας εξ αυτών ξεχωριστά.

Θυμός ακόμα υπάρχει διότι υπάρχει αναντιστοιχία και ασυμμετρία μεταξύ κοινωνικής χρησιμότητας και αμοιβής εργασίας, μεταξύ αμοιβής εργασίας και κατάρτισης, εδώ με την έννοια του χρόνου, που αντικειμενικά δηλαδή πρέπει να αφιερωθεί για την απόκτηση ολοκληρωμένης κατάρτισης και γνώσης ενός αντικειμένου, ώστε οι παρεχόμενες στο κοινωνικό σύνολο υπηρεσίες να πληρούν τις προδιαγραφές που θέτει μια καλλιεργημένη πνευματικά, ευνομούμενη πολιτεία.

Εδώ εμπίπτει η απαξίωση που πολλές φορές υφίσταται απέναντι σε ανθρώπους που έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στην εκάστοτε επιστήμη και την έρευνα με απώτερο σκοπό το κοινωνικό καλό, σε αντίθεση με την τεράστια προβολή που δίνεται σε ανθρώπους που για κάποιο λόγο που δε συνάδει με την κοινωνική χρησιμότητα, αποκτούν τον χαρακτηρισμό του πολυδιαφημιζόμενου star που έπεται από κοινωνική καταξίωση, μεγάλη οικονομική ευχέρεια, προνόμια. Το γεγονός μάλιστα αυτής της υπέρμετρης προώθησης αυτών των ανθρώπων, δημιουργεί, πέρα από πρότυπα στις νεαρές ηλικίες, προσδοκίες για την απόκτηση μια ανάλογης λαμπερής και εύκολης ζωής. Δεδομένου ότι κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό, καθώς δεν υπάρχουν τα μέσα και οι συνθήκες οι ανάλογες για όλους ή και ακόμα γιατί ο αριθμός που επιθυμούν αυτή τη ζωή είναι δυσανάλογα μεγάλος με το πραγματικό αριθμό που εν τοις πράγμασι «χρειάζονται» οι προβολείς της δημοσιότητας, μεγάλος αριθμός νέων, αισθανόμενος αποκλεισμένος και

ζώντας μια πλασματική αποστέρηση, από νόμιμα μέσα, καταφεύγει σε άλλες μεθόδους, μη συμβατούς με τη νομιμότητα ή την ηθικότητα για την επίτευξη αυτού του ονείρου. Οπότε ακολουθείται γραμμικά το τρίπτυχο, κοινωνικός αποκλεισμός, αποστέρηση, παραβατικότητα.

Η κρίση η οικονομική που βρήκε την Ελλάδα, βρήκε την πλειοψηφία των ανθρώπων να έχουν συνηθίσει να έχουν πρόσβαση σε κάθε είδος ευκολία και απόλαυση. Η οικονομική κρίση συνάντησε τους κατοίκους της ελληνικής επικράτειας και δη των μεγάλων αστικών κέντρων, να είναι βουτηγμένοι στην ύλη, της καταναλωτικής κοινωνίας και στη μίμηση των καταναλωτικών συνηθειών του περίγυρού τους. Οι επιθυμίες δεν είχαν όριο και η εκπλήρωσή τους δεν είχε έλεγχο. Αντίθετα, όχι σπάνια, αυτή η χωρίς μέτρο και περιορισμό επιθυμία, προωθούνταν και από επίσημους οικονομικούς φορείς, οι οποίες στην ουσία διαφήμιζαν ασυστόλως και προωθούσαν πειστικά τη χορήγηση χρημάτων με τη μορφή δανείων.

Η αλλαγή συνθηκών στην οικονομία, έφερε σε δυσχερή θέση τους ανθρώπους, οι οποίοι, έχοντας αποκοπεί από τους συνανθρώπους τους, παραμένοντας δεμένοι στα στενά όρια του ατομισμού τους και έχοντας αφοσιωθεί στο κυνήγι του χρήματος, της ευκολίας, της καταξίωσης, κατέληξαν να μην μπορούν πλέον να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους, να μην αισθάνονται ότι μπορούν να επιβιώσουν, να μην έχουν κανένα να στηριχθούν.

Κατέληξαν να αποκτούν αστείρευτο και αποπνικτικό άγχος, να μην πιστεύουν σε τίποτα, να μην προσδοκούν τίποτα καλύτερο, να απομονώνονται σε βαθμό συρρίκνωσης του είναι τους και από τη μεγέθυνση του εγωισμού τους, να μελαγχολούν, να γίνονται καταθλιπτικοί, να αυτοκτονούν. Προσδίδοντας με αυτόν τον τρόπο στην αυτοκτονία την ιδιότητα του κοινωνικού φαινομένου.

Το κοινωνικό φαινόμενο της αυτοκτονίας στην εποχή μας, μπορεί να εξηγηθεί μέσω των ψυχολογικών θεωριών που ανέπτυξαν ο S. Freud και ο A. Adler.

Ο Freud¹⁸¹, αρχικώς ανέφερε ότι υπάρχουν δύο ένστικτα στον άνθρωπο αυτό της αυτοσυντήρησης και αυτό του σεξουαλικού ενστίκτου. Εν συνέχεια ανασκευάζοντας την αρχική του άποψη, υποστήριξε ότι τα ένστικτα αυτά είναι εκείνο της ζωής (Ερως) και εκείνο του θανάτου (Θάνατος). Το ένστικτο του θανάτου είναι υπεύθυνο για τις ενέργειες που περιορίζουν τη ζωή. Αν το ένστικτο αυτό δεν εξωτερικευθεί από το άτομο, τότε το άτομο αυτό θα εμφανίσει τάσεις αυτοκαταστροφής που θα το παραδώσουν νομοτελειακά πραγματικά στο θάνατο. Σε αντίθεση το ένστικτο της ζωής, ακριβώς επειδή έχει σκοπό του να διατηρήσει τον άνθρωπο στη ζωή, προσανατολίζει το ένστικτο του θανάτου μακριά από τον άνθρωπο.

¹⁸¹ Βλάχου Βίκυ, Η εξέλιξη των εγκληματολογικών θεωριών για τη βία και την επιθετικότητα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 37-40.

Λειτουργεί στην ουσία ως αντίρροπη δύναμή σε εκείνη του θανάτου και διατηρεί σε ισορροπία τον άνθρωπο.

Με αυτό τον τρόπο ο Freud εξήγησε την επιθετικότητα του ανθρώπου, ο οποίος πρέπει να την εξουδετερώσει, εξάγοντάς την από αυτόν, προκειμένου να αποτρέψει την αυτοκαταστροφή του.

Οι δεσμοί αγάπης και κατανόησης που συνδέουν τους ανθρώπους μεταξύ τους ελαττώνουν ευθέως αναλογικά, την επιρροή της βίας και της επιθετικότητας. Σε γενικές γραμμές ο Freud μοιάζει να τοποθετεί τον άνθρωπο σε μία συνεχόμενη επίδραση μιας «*αναπότρεπτης παρόρμησης*¹⁸²» αυτής της καταστροφής είτε, του ίδιου του εαυτού είτε, των συνανθρώπων του. Ο Adler¹⁸³ πάλι, συναρτά την επιθετικότητα με το αίσθημα κατωτερότητας και αδυναμίας που υφίσταται στο παιδί και στην προσπάθεια που συνεχώς καταβάλλει, ώστε να εξαλείψει τα συναισθήματα αυτά, με αποτέλεσμα να εξεγείρεται διαρκώς εναντίον του εαυτού του.

Ακόμη η επιθετικότητα σχετίζεται και με το αίσθημα της αποστέρησης το οποίο γεννά η ανικανοποίητη επιθυμία. Η επιθετικότητα σε αυτή την περίπτωση στρέφεται είτε κατά του επιθυμητού αντικειμένου είτε κατά τρίτου που φαντάζει υπαίτιο για το συναισθημα της στέρησης.

Οι ως άνω ψυχολογικές θεωρίες ερμηνεύουν με απόλυτη ικανοποίηση το φαινόμενο των αυτοκτονιών που έχει λάβει μορφή κοινωνικού προβλήματος στις μέρες μας. Ο άνθρωπος ζώντας στις κοινωνίες των μεγαλουπόλεων, όπου και μόνο η ένταση της πολυκοσμίας και η ηχορύπανση είναι ικανή να τον κάνουν επιθετικό, χωρίς να του επιτρέπουν να διοχετεύσει το θυμό του φορές κάπου, χωρίς να του επιτρέπουν να εξάγει την επιθετικότητά του, γίνεται αυτοκαταστροφικός. Αν προσθέσουμε σε αυτές τις συνιστώσες και τις ραγδαίες οικονομικές εξελίξεις που μετέβαλλαν την οικονομική θέση των κοινωνιών και καθαίρεσαν τον άνθρωπο από την ευμάρεια, υποβιβάζοντάς τον σε συνθήκες φτώχειας¹⁸⁴, αυτή η αυτοκαταστροφή του διάθεση επιτείνεται. Το ένστικτο του θανάτου ισχυροποιείται και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και της ζωής αποδυναμώνεται. Δεν μπορεί να εξουδετερωθεί εύκολα το ένστικτο που σχετίζεται με το θάνατο. Επιπλέον τούτων, οι ανθρώπινες σχέσεις που αποτελούν αντιστάθμισμα της αυτοκαταστροφής και αποτελούν ανάχωμα για κάθε, σε βάρος του ενέργεια και πράξη δεν υφίσταται πλέον στις μεγαλουπόλεις. Αντίθετα σε αυτές επικρατεί

¹⁸² Ομοίως.

¹⁸³ Ομοίως σελ 41.

¹⁸⁴ Βλάχου Β., Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19ο αιώνα. Η γένεση της Εγκληματολογίας, όπ. παρ. σελ. 100.

η αποξένωση, αλλοτρίωση, η έλλειψη εμπιστοσύνης, όπως ο φόβος και η ανασφάλεια. Συνεπώς ο άνθρωπος ζώντας σε δύσκολες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες δεν έχει από τίποτα να κρατηθεί στη ζωή και απελπισμένος, αισθανόμενος κατώτερος των περιστάσεων, αδύναμος και μόνος, στρέφει την επιθετικότητα σε βάρος του, είτε γιατί δεν έχει κάπου αλλού να τη στρέψει, είτε γιατί θεωρεί τον εαυτό του υπαίτιο της κατάστασης που ζει και αυτοκτονεί.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Ι. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ¹⁸⁵

Τα πορίσματα ερευνών σχετικά με τους παράγοντες που προκαλούν την ανασφάλεια διαπιστώνεται ότι επιβεβαιώνουν τα αναφερόμενα στο πρώτο κεφάλαιο.

Η έρευνα του Skogan για τη **θυματοποίηση**¹⁸⁶, διαπίστωσε την ένταση του αισθήματος αυτού μετά από κάθε θυματοποίηση, αν και σε βρετανικές έρευνες θυματοποίησης, η σχέση μεταξύ φόβου του εγκλήματος και θυματοποίησης¹⁸⁷ παρουσιάζεται μάλλον αρνητική. Τα πράγματα όμως και εδώ αλλάζουν όταν η σχέση αυτή εξετάζεται σε περιβάλλον με υψηλό δείκτη «αντικοινωνικών συμπεριφορών» και η σχέση μεταξύ θυματοποίησης και φόβου του εγκλήματος είναι θετική.

Στις ελληνικές έρευνες διαπιστώνεται σταθερή σχέση μεταξύ φόβου του εγκλήματος και εγκλήματος. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2004¹⁸⁸, διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό (72,8%) των θυμάτων που αισθάνονται ανασφάλεια ήταν πολύ μεγαλύτερο από τα μη θύματα (47,5%).

Στην ίδια ερευνά, η πλειονότητα των ερωτηθέντων, αμφισβητούσε την αντικειμενικότητα των Μ.Μ.Ε. και το 63,2% πίστευε ότι η παρουσίαση του εγκληματικού φαινομένου είναι λίγο έως καθόλου αντικειμενικό, όμως το ποσοστό αυτό ήταν μικρότερο σε εκείνους που αισθάνονταν ανασφάλεια (54,7%), δεδομένο που δηλώνει την πιο στενή σύνδεση μεταξύ Μ.Μ.Ε. και φόβου του εγκλήματος. Επιπλέον, η τηλεόραση ανακηρύχθηκε ως η βασική πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα με ποσοστό 50% περίπου.

Η ευρωπαϊκή έρευνα θυματοποίησης του 2005¹⁸⁹, με σχετική ερώτηση που συμπεριέλαβε για να προσεγγίσει την περιβαλλοντική αταξία και να εξετάσει την στάση των κατοίκων των

¹⁸⁵ Όλα τα αναφερόμενα στοιχεία και δεδομένα των ερευνών αυτών έχουν ληφθεί από το βιβλίο (Αν)ασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική & Δικαιώματα του Ανθρώπου, επιμέλεια Χρ. Ζαραφωνίτου, 2007, ο.π σελ. 42-57, το βιβλίο Τιμωρητικότητα της Χρ. Ζαραφωνίτου, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ. 108-113 και από το (Αν)ασφάλεια Τιμωρητικότητα και Αντεγκληματική Πολιτική, επιμέλεια Χρ. Ζαραφωνίτου –Ν. Κουράκης, 2009, ο.π σελ.16-44, όπως και από «(Αν)ασφάλεια καταστηματαρχών Αθηνών και Πειραιώς και νέες μορφές αστυνόμευσης», στο Εγκληματολογία, τ.1/2012, 91-98, Χ. Ζαραφωνίτου, καθώς και από τα Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης. που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, το 2013.

¹⁸⁶ Skogan W.G. The impact of victimization on fear, στο Crime and Delinquency, 33/1987, 135-154.

¹⁸⁷ St. Box, C. Hale, G. Andrews, Explaining fear of crime British Journal of Criminology, Vol. 28, 1998.

¹⁸⁸ Ερευνά με θέμα Ανασφάλεια, φόβος του εγκλήματος και στάσεις των κατοίκων της Αθήνας του Παντείου Πανεπιστημίου, με Επιστημονικά Υπεύθυνη την καθηγήτρια Εγκληματολογίας Χρ. Ζαραφωνίτου.

¹⁸⁹ European Union International Crime Survey (EUICS) Consortium Research papers, 2005, όπως αναφέρεται στο Τιμωρητικότητα της Χρ. Ζαραφωνίτου, 2008, ο.π. σελ. 108-113.

ευρωπαϊκών πρωτευουσών στη βάση ορισμένων χαρακτηριστικών που στοιχειοθετούν την έννοια του «υποβαθμισμένου» περιβάλλοντος, όπως αυτή συναρτάται με την ανασφάλεια, κατατάσσουν τους Αθηναίους στην 1^η θέση της αρνητικής αξιολόγησής με ποσοστό 86%. Οι Έλληνες πολίτες πάλι κατατάσσονται στην πρώτη θέση με ποσοστό 42% μεταξύ των λοιπών ευρωπαίων, καθώς απάντησαν θετικά ότι είδαν ανθρώπους να κάνουν χρήση ή διακίνηση ναρκωτικών ή σύριγγες χρησιμοποιημένες.

Ενώ στην έρευνα θυματοποίησης του 2004 ως τις πιο σημαντικές από τις αιτίες που προκαλούν την ανασφάλεια των πολιτών, τίθενται ιεραρχικά: τα ναρκωτικά 21,25%, οι ληστείες 17,03% και οι διαρρήξεις 12,98% και ακολουθούν με χαμηλότερα ποσοστά οι σεξουαλικές επιθέσεις 10,22%. Στο πλαίσιο αυτό, ανασφαλείς να κυκλοφορήσουν μόνοι τους το βράδυ στην περιοχή όπου κατοικούν αισθάνονται εξ αιτίας της ύπαρξης πολλών αλλοδαπών το 23,7% των ερωτηθέντων, της ανεπαρκούς αστυνόμευσης το 22,9% των ερωτηθέντων, των ερημικών και κακοφωτισμένων περιοχών το 15,2% αυτών, ενώ το 20% των ερωτηθέντων αισθάνονται ανασφαλείς σημειώνοντας την απουσία της κοινωνικής συνοχής ως παράγοντα ανασφάλειας, καθώς υφίσταται αδιαφορία των γειτόνων και των περαστικών σε περίπτωση εγκληματικής επίθεσης.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ποιότητα ζωής, όπως αυτή αποτυπώθηκε στην τελευταία έρευνα ως ικανοποίηση από την παροχή υπηρεσιών στην υγεία, παιδεία, περιβάλλον και άλλα, αναδεικνύεται σε προσδιοριστικό παράγοντα ανασφάλειας, δεδομένου ότι το 76,8% όσων φοβούνται ήταν ανικανοποίητοι από την ποιότητα ζωής στο δήμο τους και στο γενικό δείγμα το 67,9% αυτών.

Αναφορικά με τις στάσεις των πολιτών απέναντι στο Σύστημα της απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης και το συσχετισμό αυτών με την ασφάλεια-ανασφάλεια που αισθάνονται καταγράφονται τα ακόλουθα δεδομένα:

Στην έρευνα του 2004, παρατηρείται ότι αξιολογείται αρνητικά το αστυνομικό έργο, με τα $\frac{3}{4}$ των ερωτηθέντων να το χαρακτηρίζουν ως λίγο ή καθόλου αποτελεσματικό (71,8%), όπου η αξιολόγηση αυτή λαμβάνει ακόμα πιο αρνητικό πρόσημο όταν οι ερωτηθέντες έχουν θυματοποιηθεί, 75,8% ή όταν αισθάνονται ανασφαλείς, 77,6%.

Επιπλέον, έρευνα πραγματοποιήθηκε την άνοιξη και το φθινόπωρο του 2006¹⁹⁰, σε τρεις περιοχές της πρωτεύουσας, την Π1, Π2, ΠΚ. Οι περιοχές αυτές επιλέχθηκαν με κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια, ούτως ώστε στη γεωγραφική τους θέση να αντικατοπτρίζεται και η

¹⁹⁰ Στο πλαίσιο της συνεργασίας του ΠΜΣ Εγκληματολογία του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με Επιστημονικούς υπευθύνους την Χρ. Ζαραφωνίτου και τον Ν. Κουράκη.

διαφοροποίηση στη σύνθεση του πληθυσμού τους και το κριτήριο της ποιότητας ζωής που συσχετίζεται με το επίπεδο των περιβαλλοντικών συνθηκών, όπως και των λοιπών δραστηριοτήτων που υφίστανται στις περιοχές αυτές και χαρακτηρίζουν τη φυσιογνωμία τους¹⁹¹. Για τη διερεύνηση του αισθήματος ανασφάλειας η ερώτηση που έγινε ήταν «*πόσο ασφαλής αισθάνεστε όταν κυκλοφορείτε μόνος/η στην περιοχή του δήμου που κατοικείτε, όταν βραδιάζει.*»

Ποσοστό 56,5% απάντησε ότι αισθάνεται ανασφαλές όταν κυκλοφορεί μόνο το βράδυ στην περιοχή όπου κατοικεί. Τα πορίσματα αυτά συμφωνούν πλήρως με εκείνα της διεθνούς και ευρωπαϊκής έρευνας θυματοποίησης, όπου το 55% των κατοίκων της ελληνικής πρωτεύουσας δήλωνε ανασφαλές να κυκλοφορήσει μόνο του το βράδυ στην περιοχή που κατοικεί. Στην έρευνα αυτή του 2006 παρατηρήθηκε ότι υψηλότερη ανασφάλεια καταγράφεται στην ΠΚ περιοχή με ποσοστό 75,7%, εν συνεχεία στην περιοχή Π1 με ποσοστό 71,3%, ενώ στην Π2 η ανασφάλεια λαμβάνει ποσοστό 23,3%.

Επιπλέον προκειμένου να διερευνηθούν οι παράγοντες γένεσης της ανασφάλειας οι ερωτώντες κλήθηκαν να απαντήσουν για τις εγκληματικές συμπεριφορές που τους προξενούν το αίσθημα της ανασφάλειας. Έτσι καταγράφηκαν ότι οι κλοπές-διαρρήξεις συγκέντρωσαν ποσοστό 27,2%, οι επιθέσεις κατά της σωματικής ακεραιότητάς 20%, οι επιθέσεις κατά της ζωής 13%, οι βιασμοί 12,4% και οι αρπαγές τσαντών 9,6%. Ενώ, ως γενικότερους παράγοντες πρόκλησης του αισθήματος ανασφάλειας οι ερωτώμενοι ανέφεραν την έλλειψη αστυνόμευσης με ποσοστό 27,2%, τους πολλούς αλλοδαπούς το 17,5%, τους κακοφωτισμένους δρόμους το 16,3%, τη διακίνηση ναρκωτικών το 14,2% και την απουσία επαφών με τους γείτονες το 7,5%.

Εν συνεχεία, η διερεύνηση της πρόσληψης της εγκληματικότητας ως γενικότερο κοινωνικό πρόβλημα και η συσχέτισή της με την ανασφάλεια επιχειρήθηκε με την αξιολόγηση από τους ερωτηθέντες της εγκληματικότητας τα τελευταία πέντε χρόνια. Όπου προέκυψε ότι το 76,5% των ερωτηθέντων αποτύπωσαν την άποψη τους περί επιδείνωσης της εγκληματικότητας. Στην περιοχή ΠΚ, με το υψηλότερο ποσοστό ανασφάλειας διαπιστώνεται και το μεγαλύτερο ποσοστό πρόσληψης της επιδείνωσης της εγκληματικότητας 80,3%, ενώ στην περιοχή Π2 τα χαμηλότερα ποσοστά ανασφάλειας δίνουν και τα μικρότερα ποσοστά πρόσληψης της επιδείνωσης της εγκληματικότητας. Γεγονός που οδηγεί σε βάσιμες υποψίες ότι η ανασφάλεια

¹⁹¹ Η Π1, είναι περιοχή της δυτικής Αθήνας, με πληθυσμό επί το πλείστον, μικρο-μεσαίου κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου, με έντονη τα τελευταία χρόνια αστακή ανάπτυξη, ενώ το περιβάλλον αν και δεν είναι υποβαθμισμένο, αν και έχει αρκετές φτωχογειτονιές και βιομηχανική ζώνη. Η Π2 είναι περιοχή της Ανατολικής Αθήνας και έχουν ιδιαίτερα υψηλό οικονομικό επίπεδο οι κάτοικοί της, τις βέλτιστες περιβαλλοντικές συνθήκες με αμιγή φυσιογνωμία ως περιοχή, όπου υφίστανται κατοικίες, πρεσβείες και ιδιωτικά εκπαιδευτήρια. Η τρίτη περιοχή, η ΠΚ αντιπροσωπεύει το υποβαθμισμένο κέντρο της Αθήνας.

οδηγεί τους ανθρώπους σε πεποίθηση επιδείνωσης της εγκληματικότητάς η οποία συχνά μεγαλοποιεί τις πραγματικές της διαστάσεις.

Επίσης, το γεγονός ότι οι πολίτες συνδέουν την ανασφάλεια με διάφορα κοινωνικά θέματα και επισημαίνουν και τη σχέση της με την ποιότητα ζωής τους, κατατάσσοντας την εγκληματικότητα στα σπουδαιότερα κοινωνικά προβλήματα, αναδεικνύεται απαντώντας οι ερωτηθέντες στο ποια θεωρούν τα πιο σημαντικά κοινωνικά προβλήματα, αφενός στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και αφετέρου στην περιοχή της κατοικίας τους. Στις δύο αυτές ερωτήσεις η εγκληματικότητα λαμβάνει τη δεύτερη θέση με 10,5% στην πρώτη περίπτωση και με 232 αναφορές στο σύνολο στη δεύτερη περίπτωση.

Ταυτόχρονα σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι η ανικανοποίητη από την ποιότητα ζωής εκφράστηκε από το 76,8% όσων φοβούνται, καταδεικνύοντας τοιουτοτρόπως ότι η ποιότητα ζωής είναι προσδιοριστικός παράγοντας της ανασφάλειας.

Επίσης, παρατηρήθηκε ότι τα ποσοστά θυματοποίησης στο εσωτερικό κάθε περιοχής είναι ανάλογα με εκείνα των ποσοστών φόβου του εγκλήματος, σημειώνοντας τον ιδιαίτερα σημαντικό της ρόλο, στο αίσθημα της ανασφάλειας των πολιτών.

Επιπροσθέτως, το φαινόμενο το σχετιζόμενο με του εγκλήματος το φόβου¹⁹² ήδη από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980 τα συναρτώμενα με το έγκλημα συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας εκκίνησαν μια πορεία αυτοδύναμης καταγραφής, ως σύνθετα αστεακά προβλήματα.¹⁹³

Αμερικανικές έρευνες αποτύπωσαν τον έντονο προβληματισμό και την ανησυχία των κατοίκων των μεγαλουπόλεων για το έγκλημα, καταγράφοντας ποσοστό 71% έναντι 42% των κατοίκων των ημιαστικών και 32% των κατοίκων αγροτικών περιοχών¹⁹⁴.

Τα συμπεράσματα της γαλλικής έρευνας με τον τίτλο «Απαντήσεις στη βία¹⁹⁵» δεν διαφοροποιήθηκαν. Στην έρευνα αυτή, οι πυκνοκατοικημένες πόλεις (83%), οι κοινωνικές ανισότητες (79%), η πρόκληση του χρήματος (79%) και η ανεργία (72%), σημειώθηκαν ως τους σπουδαιότερους λόγους διεύρυνσης της βίας. Δειγματοληπτικώς, από τα ανωτέρω καθίσταται ευδιάκριτη η σχέση μεταξύ του περιβάλλοντος της πόλης με το φαινόμενο της βίας αρχικώς και εν συνεχεία, με την ανοδική τάση του φόβου και της ανασφάλειας των κατοίκων των πόλεων

¹⁹² Χρ. Ζαραφωνίτου, Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, ελληνικά/αγγλικά.

¹⁹³ Ομοίως.

¹⁹⁴ W. Skogan, «La sécurité dans les grandes villes américaines», *Revue internationale de criminologie et de police technique*, 4/1983, 24-34.

¹⁹⁵ Αποτέλεσε προϊόν μελετών που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο της διϋπουργικής επιτροπής που ορίστηκε για τη μελέτη του φαινομένου.

αυτών. Η ανασφάλεια και ο φόβος επιτείνεται με έμφαση, όταν οι κάτοικοι, έχουν την πεποίθηση ότι «θα συμβούν εγκλήματα στη γειτονιά τους» και ότι «σε περίπτωση εγκληματικής επίθεσης οι γείτονές τους δεν θα καλούσαν την αστυνομία» η οποία έχει επιφορτιστεί, σύμφωνα και με τα στατιστικά στοιχεία, την υποχρέωση για την αντιμετώπιση του εγκλήματος¹⁹⁶. Ακολουθώντας, ο φόβος για το έγκλημα και η ανασφάλεια που γεννά αυτό συνδέεται τόσο με το εγκληματικό φαινόμενο, όπως και με τη μη ορθή λειτουργία του επίσημου και άτυπου κοινωνικού ελέγχου.

Ταυτόχρονα με τα ως άνω, σε έρευνα που διεξάχθηκε την Άνοιξη του 2010¹⁹⁷ στους καταστηματάρχες Αθηνών και Πειραιώς κατέδειξε¹⁹⁸ ότι οι καταστηματάρχες της Κυψέλης αισθάνονται φόβο σε ποσοστό 93,6%, στην περιοχή του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιώς ο φόβος ανέρχεται σε ποσοστό 65,3%, ενώ η ανασφάλεια καταγράφει μειωτικούς ρυθμούς, όσο τα καταστήματα είναι αυξάνουν την απόστασή τους από το Κέντρο των πόλεων. Για αυτό στην Ηλιούπολη, η ανασφάλεια των καταστηματάρχων αγγίζει πιο χαμηλά ποσοστά της τάξεως του 32,1%. Σημαντικά είναι και τα ποσοστά καταγραφής της θυματοποίησης και της συσχέτισή της με την ανασφάλεια, καθώς το 1/3 των ερωτηθέντων στην έρευνα αυτή δήλωσε ότι έχει γίνει θύμα στην περιοχή που βρίσκεται το κατάστημά του, ενώ τα ποσοστά ανασφάλειας ξεπερνούν την αναλογία αυτή. Χαρακτηριστικό της έρευνας αυτής είναι ότι στην περιοχή της Κυψέλης, όπου είναι από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές, κοντά στο Κέντρο, με έντονα στοιχεία ανομοιογένειας πληθυσμού και συγκέντρωση μεγάλου αλλοδαπού ποσοστού, όπως και μη μόνιμου αλλά εναλλασσόμενου πληθυσμού, το ποσοστό θυματοποίησης ξεπερνά το 50% και η πλειοψηφία των θυμάτων έχει θυματοποιηθεί πάνω από τέσσερις φορές.

II. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Αναφορικά με την ανομία, το εγκληματικό φαινόμενο και τη συσχέτιση του με τον παράγοντα οικονομία, τα ερευνητικά πορίσματα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον¹⁹⁹.

¹⁹⁶ S. Boggs, "Formal and informal crime control: An explanatory study of urban, suburban and rural orientations", The Sociological Quarterly, 12/1971, 319-327, όπως αναφέρεται από Ζαραφώνιτου Χρ. στα Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης σελ 27 που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, το 2013.

¹⁹⁷ Χρ. Ζαραφώνιτου, «(Αν)ασφάλεια καταστηματάρχων Αθηνών και Πειραιώς και νέες μορφές αστυνόμευσης», στο Εγκληματολογία, τ.1/2012, 91-98.

¹⁹⁸ Ομοίως.

¹⁹⁹ Όλα τα αναφερόμενα στοιχεία και δεδομένα των ερευνών αυτών έχουν ληφθεί από το βιβλίο Εμπειρική Εγκληματολογία, της Χρ. Ζαραφώνιτου, 2004, ο.π σελ. 59-109, όπως και από την εισήγηση της Χρ. Ζαραφώνιτου στα Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης σελ. 28 που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, το 2013.

Ο Quinney, θέλοντας να διερευνήσει τη σχέση ρυθμού εκβιομηχάνισης και αστικοποίησης με την εγκληματικότητα, μελετώντας τους δείκτες ανθρωποκτονιών, 48 χωρών για το χρονικό διάστημα 1953-1960 τους συνέκρινε με το επίπεδο αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης και διαπίστωσε αρνητική συσχέτιση όπως επίσης αρνητική σχέση διαπιστώθηκε και μεταξύ του αδικήματος αυτού και του παράγοντα πόλη με πληθυσμό άνω των 100.000 κατοίκων ή όπου ο ανδρικός πληθυσμός απασχολείται σε μη αγροτικές εργασίες. Αντίθετα όμως ήταν τα συμπεράσματα, όταν αφορούσαν αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, αφού κατέδειξαν υπέρμετρη αύξηση στις πόλεις στις οποίες αυξήθηκαν αντίστοιχα τα καταναλωτικά αγαθά καθώς και οι ευκαιρίες διάπραξης των αδικημάτων.

Αναφορικά με το ρόλο που διαδραματίζουν οι οικονομικές συνθήκες απέναντι στο έγκλημα, υπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια, που συμπεριλαμβάνει την περίοδο από την πρώτη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929 έως τη σημερινή, αρκετές σημαντικές έρευνες που καταλήγουν όμως σε αντιφατικά στοιχεία.

Σε γενικές γραμμές, αναφορικά με τη γενική οικονομική κατάσταση στην διάρκεια του 19ου αιώνα και μέχρι το τέλος του πρώτου Παγκοσμίου πολέμου παρουσιάζεται μία θετική συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική ύφεση και την αύξηση της εγκληματικότητας. Μετά την οικονομική κρίση του 1929 και μέχρι πρόσφατα, (2004) η σχέση αυτή παρουσιάζεται αντίστροφη, αφού η εγκληματικότητα είναι αυξητική και σε περιόδους οικονομικής άνθησης.

Ας παρουσιάσουμε όμως τις έρευνες με τη χρονική σειρά τους.

Ο Von Mayr, στη Γερμανία για το διάστημα 1835-1861 συσχέτισε τις τιμές της σίκαλης που ήταν αυξημένες και τα ποσοστά των κλοπών και συνάρτησε θετικά τη μεταξύ τους σχέση.

Η συσχέτιση μεταξύ αγοραστικής δυνατότητας και εγκληματικότητας δεν κατέληξε σε θεαματικά αποτελέσματα, σε αντιδιαστολή με τη μέθοδο που χρησιμοποιεί ως δείκτη της γενικής οικονομικής κατάστασης την ανεργία και έχει καταδείξει πιο αξιόπιστα αποτελέσματα.

Η αμερικανική έρευνα του P. Wiers, που εξέταζε τις διακυμάνσεις της νεανικής παραβατικότητας και τις σχέσεις της με τη γενική οικονομική κατάσταση την περίοδο 1921-1943, παρατήρησε ότι κατά τις περιόδους οικονομικής άνθησης υφίσταται αύξηση της εγκληματικότητας. Όμως από άλλη έρευνα²⁰⁰ προκύπτει ότι στη διάρκεια της μεγάλης οικονομικής κρίσης, αυξητικά ποσοστά κατείχαν οι μικροκλοπές και όχι οι κλοπές πραγμάτων μεγάλης αξίας που αντίθετα μειώθηκαν.

²⁰⁰ Hall, J., *Theft, Law and Society*, Indianapolis, Bobbs-Merrill Co, 1935, 1952, όπως αναφέρεται στο βιβλίο Εμπειρική Εγκληματολογία, της Χρ. Ζαραφωνίτου, 2004, σελ 100.

Επίσης οι D. Glasser και K. Rice κατέληξαν στο πόρισμα ότι οι συλλήψεις ανηλίκων αυξάνουν ανάλογα με τα ποσοστά της ανεργίας τους, εν αντιθέσει με τις περιόδους αύξησης των ποσοστών ανεργίας των ενηλίκων που τότε μειώνονται.

Επιπρόσθετα στη Γαλλία κατά την περίοδο 1925-1938²⁰¹ που επισημάνθηκε μεγάλη αύξηση των ανέργων σημειώθηκε σημαντική μείωση των κλοπών στον αντίποδα της αύξησης της αισχροκέρδειας και των απατών. Τα συμπεράσματα είναι όμοια στη Γαλλία και για το διάστημα 1945-1956. Στις ΗΠΑ όμως τα αποτελέσματα ερευνών²⁰² κατέδειξαν διαφορετικά πορίσματα, δεδομένου ότι η αύξηση των αιτήσεων εργασίας από το 1945 έως το 1959 ήταν ανάλογη με την αύξηση των νεοεισερχόμενων στις φυλακές. Χρειάζεται βέβαια να σημειωθεί ότι, ο ρόλος των στερεοτύπων, δυνάμει των οποίων οι άνθρωποι των χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων θεωρούνται ως περισσότερο επιρρεπή σε εγκληματικές συμπεριφορές, όπως και οι άνεργοι διαδραματίζει σπουδαίο παράγοντα στα αποτελέσματα αυτά, καθώς η αντιμετώπιση των ανθρώπων αυτών είναι ανάλογη.

Οι γαλλικές μελέτες μέχρι το 1979, συναρτούν τη γενική οικονομική κατάσταση με την εγκληματικότητα, λαμβάνοντας υπ' όψη τρία κριτήρια: **α)** το δείκτη οικονομικής άνθησης **β)** το δείκτη ετήσιου πληθωρισμού, **γ)** τον ετήσιο αριθμό ανέργων.

Από τα πορίσματα που προέκυψαν, παρατηρείται ότι θετικά μπορεί να συναρτηθεί η οικονομική κρίση μόνο όσον αφορά τις απάτες και την κτητική εγκληματικότητα. Επίσης ανάλογα του δείκτη της ανεργίας είναι και ο δείκτης εγκληματικότητας, όμως ο ρυθμός αύξησης της ανεργίας είναι βραχύτερος της εγκληματικότητας.

Συνάμα με τα παραπάνω, σημαντική κρίνεται και η έρευνα πιλότος του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1985, η οποία διεξάγεται με συγκριτική μελέτη των αναλυτικών οικονομικών και εγκληματικών δεδομένων, τριών ευρωπαϊκών χωρών Αγγλίας Γαλλίας Γερμανίας.

Ως κριτήρια αξιολόγησης της συσχέτισης της οικονομικής κρίσης και της εγκληματικότητας επιλέχθηκαν οι οικονομικές συνθήκες, η εγκληματικότητα και το σύστημα της Ποινικής Δικαιοσύνης. Η διερεύνηση της εγκληματικότητας διεξήχθη δια των αστυνομικών στατιστικών και αφορούσε τη μελέτη τριών διαφορετικών τρόπων που πλήττεται το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, δηλαδή κλοπές αυτοκινήτων, διαρρήξεις κατοικιών και επαγγελματικών χώρων και δύο αδικημάτων κατά των προσώπων, δηλαδή βιαιοπραγίες και σωματικές βλάβες.

²⁰¹ Στη Γαλλία η οικονομική κρίση έγινε αισθητή μετά το 1931.

²⁰²Greenberg D. "The Dynamics of Oscillatory Punishment Process" στο JOURNAL OF Criminal Law and Criminology 1977 όπως αναφέρεται στο βιβλίο Εμπειρική Εγκληματολογία, της Χρ. Ζαραφωνίτου, 2004, σελ 101.

Τα συμπεράσματα της έρευνας ήταν όμοια και για τις τρεις χώρες, καθώς παρατηρήθηκε αξιοσημείωτη αύξηση της εγκληματικότητας. Ο δείκτης της συνολικής εγκληματικότητας ήταν αντίστοιχα της αυξήσεως των διακοσίων 250% 450% και 260%. Παρόλα αυτά δε σημειώθηκε κάποια ιδιαίτερη συσχέτιση μεταξύ της αύξησης αυτής και της οικονομικής κατάστασης, όπως και του κοινωνικού ελέγχου. Η μόνη σταθερή συσχέτιση είναι ότι αυξήθηκαν οι κλοπές αυτοκινήτων και τα ποσοστά ανεργίας και ότι οι κλοπές μειώθηκαν όταν ενισχύθηκε το αστυνομικό δυναμικό.

Στις Η.Π.Α. διεξήχθησαν κάποιες έρευνες από τους P. Eberts και K. Schwirian που αφορούσαν τη γεωγραφική κατανομή της εγκληματικότητας, σε σχέση με το οικονομικό επίπεδο των διοικητικών υποδιαίρεσεων. Τα συμπεράσματα ήταν ότι τα ποσοστά εγκληματικότητας είναι υψηλότερα σε πόλεις όπου υπάρχουν μεγάλες εισοδηματικές διαφορές και κοινωνικές αντιθέσεις μεταξύ πλουσίων και φτωχών.

Το ίδιο κατέδειξαν και οι έρευνες των R. Beasley και G. Autunes που έγιναν στην πόλη του Χιούστον το 1970 και εξέτασαν την εγκληματικότητα κατά συνοικίες. Διαπιστώθηκε δηλαδή ότι όσο αυξάνεται το μέσο εισόδημα τόσο μειώνεται η εγκληματικότητα. Επίσης προέκυψε ότι το χαμηλό οικονομικό εισόδημα συναρτάται πιο πολύ με τα εγκλήματα κατά των προσώπων παρά, με τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας.

Επίσης η έρευνα του Ellermann το 1983, σε 11 γερμανικές πόλεις με πληθυσμό μεγαλύτερο των 100.000 κατοίκων κατέληξε στο ότι υπάρχει μία ισχυρή σχέση μεταξύ του δείκτη εγκληματικότητας και της ευημερίας, όπως και των κοινωνικών ανισοτήτων. Σε όλες σχεδόν τις πόλεις διαπιστώθηκε ότι η αύξησή της οικονομικής ευμάρειας συνοδευόταν από αύξηση των κοινωνικών αντιθέσεων και της εγκληματικότητας.

Αναφορικά τώρα με τη συσχέτιση της ατομικής οικονομικής κατάστασης και της εγκληματικότητας, οι Glueck, παρακολουθώντας τη ζωή και την εξέλιξη 500 παραβατών και 500 μη παραβατών ηλικίας από 6-35 με μόνο κριτήριο διαφοροποίησης τους το γεγονός της οικονομικής κατάστασης των οικογενειών τους, που ήταν είτε πολύ φτωχές, και εξαρτώνταν από την αρωγή κοινωνικών υπηρεσιών, είτε διαβιούσαν στο όριο της οικονομικής εξάρτησης, είτε ήταν οικονομικά ανεξάρτητες, αφού απολάμβαναν την ύπαρξη οικονομικών διαθέσιμων ικανών για να περάσει η οικογένεια τέσσερις μήνες χωρίς εξωτερική συμπαράσταση. Στην τελευταία κατηγορία αυτή εμπεριέχονταν περισσότερες οικογένειες μη παραβατών ενώ στην κατηγορία των οικογενειών που ήταν οικονομικά εξαρτημένες τα ποσοστά των παραβατών ήταν μεγαλύτερα.

Η πλειοψηφία όμως και των δύο κατηγοριών συμπίπτει με τη μεσαία κατάσταση, των οριακά εξαρτημένων οικονομικά οικογενειών.

Το πόρισμα που εξήχθη από την έρευνα αυτή συνίσταται στο ότι η οικονομική ανέχεια δημιουργεί ένα πλαίσιο ανασφάλειας το οποίο επηρεάζει το ψυχισμό του παιδιού και τη συμπεριφορά του.

Ακόμη οι έρευνες των Vaucresson και του Centre national d' études de recherche penitentiaries που έγιναν εξετάζοντας το εισόδημα το οικογενειακό, και τις συνθήκες κατοικίας των καταδικασθέντων, κατέδειξαν ότι οι μισοί περίπου από τους 500 νεαρούς καταδικασθέντες προέρχονται από λαϊκές συνοικίες (40,6%) ένα ποσοστό 7% από βιομηχανικές και το 11,8% από τα εργατικά προάστια και το 4,6% από τις εργατικές πόλεις που είχαν κτιστεί γύρω από μία βιομηχανία ή κάποιο εργοστάσιο. Τα ποσοστά εκείνων οι οποίοι κατοικούσαν σε κάποιο αστικό προάστιο ήταν πολύ μικρό, μόλις 12,2% οι συνθήκες κατοίκησης επίσης ήταν πολύ μειονεκτικές. Αντίστοιχα ήταν και τα πορίσματα και της δεύτερης έρευνας η οποία αφορούσε τη μελέτη 656 ενηλίκων υποτροπών στο Στρασβούργο, αφού διαπιστώθηκε ότι οι μισοί περίπου από αυτούς διέμεναν σε κατοικίες που δεν πληρούσαν το ελάχιστο απαραίτητο των οικογενειακών αναγκών. Διαπιστώθηκε επίσης, ότι έζησαν την παιδική ή εφηβική τους ηλικία σε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες περισσότερο υποβαθμισμένες από το γενικό πληθυσμό, όπως και το ότι, το οικογενειακό εισόδημα ήταν επίσης ανεπαρκές στο 42,4% των 344 από τους παραπάνω υπότροπους και το 21.25% των υπολοίπων.

Ο Chamboredom ανάλογα συμπεράσματα εξήγαγε με τη μελέτη ενός δείγματος ανήλικων παραβατών στο Παρίσι αφού εντόπισε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος προερχόταν από την εργατική τάξη ενώ, ο δείκτης εγκληματικότητας ήταν μεγαλύτερος στους ανέργους 20,8%, επίσης επισήμανε ότι, τα χαρακτηριστικά αυτά λειτουργούν ως παράγοντας γενεσιουργός ή ενισχυτικός του φαινομένου της εγκληματικότητας.

Ταυτόχρονα με τα παραπάνω στοιχεία, διαπιστώθηκε ότι τις τελευταίες δεκαετίες, συμπεριλαμβανομένου και της τρέχουσας, ήδη δεκαετίας της Οικονομικής Κρίσης, στα αυξημένα ποσοστά της εγκληματικότητας, παρατηρείται αύξηση της χρήσης βίας, όπως και ταυτόχρονα εντόνως αυξητικά ποσοστά παρατηρήθηκαν σε αδικήματα όπως η πλαστογραφία, η απάτη, η ληστεία, η κλοπή- διάρρηξη, αδικήματα που σχετίζονται με τα όπλα, οι ανθρωποκτονίες, και η επαιτεία. Αναφορικά με το αδίκημα του βιασμού που δείχνει να παρουσιάζει μείωση, χρειάζεται να ληφθεί υπόψιν όμως ότι ανήκει στην κατηγορία των

αδικημάτων της προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας και ο σκοτεινός αριθμός του είναι μεγάλος²⁰³.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1-ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ²⁰⁴

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ	1991	2011	ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ %
ΑΝΡΩΠΟΚΤΟΝΙΕΣ	231	366	58,5%
ΛΗΣΤΕΙΕΣ	1207	6925	473,7%
ΒΙΑΣΜΟΙ	243	233	-4,1%
ΚΛΟΠΕΣ-ΔΙΑΡΡΗΞΕΙΣ	42938	101970	137,5%
ΕΚΒΙΑΣΕΙΣ	124	255	105,6%
ΑΠΑΤΕΣ	587	2527	330,5%
ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΑ	397	3487	778,3%
ΟΠΛΑ	1057	3702	250,2%
ΕΠΑΙΤΕΙΑ	138	1118	710,1%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1Α-ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΜΕ ΤΟ ΕΤΟΣ 1991²⁰⁵

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ	2018	ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ %
ΑΝΡΩΠΟΚΤΟΝΙΕΣ	218	-5.63%
ΛΗΣΤΕΙΕΣ	4654	285,6%
ΒΙΑΣΜΟΙ	220	-9,4%
ΚΛΟΠΕΣ-ΔΙΑΡΡΗΞΕΙΣ	78.886	83,7%
ΕΚΒΙΑΣΕΙΣ	207	67%
ΑΠΑΤΕΣ	3431	484,5%
ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΑ	4275	976,7%
ΟΠΛΑ	4627	337,7%
ΕΠΑΙΤΕΙΑ	2256	1534,8%

Επιπλέον τούτων σημειώνεται ότι σε αυτή την αύξηση της εγκληματικότητας, κρίσιμος παράγοντας είναι η συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών.

²⁰³http://astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=81&Itemid=73&lang=, όπως αναφέρεται στην εισήγηση της κα. Ζαραφωνίτου Χρ., Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης, που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, το 2013.

²⁰⁴ όπ. παρ. σελ 28.

²⁰⁵Από την ηλεκτρονική σελίδα:
http://astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=81&Itemid=73&lang=,

**ΠΙΝΑΚΑΣ 2-ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟΥΣ
ΦΕΡΟΜΕΝΟΥΣ ΩΣ ΔΡΑΣΤΕΣ²⁰⁶**

ΔΡΑΣΤΕΣ	1991			2011		
	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔ	ΑΛΛΟΔ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔ	ΑΛΛΟΔ
ΑΝΡΩΠΟΚΤΟΝΙΕΣ	229	204	25 (10,9%)	366	255	180 (41,4%)
ΛΗΣΤΕΙΕΣ	602	543	59 (9,8%)	2473 11	1136	1337 (54,1%)
ΒΙΑΣΜΟΙ	236	207	29 (12,3%)	233	113	98 (46,4%)
ΚΛΟΠΕΣ-ΔΙΑΡΡΗΞΕΙΣ	7247	----	-----	101970	9397	7310(43,8%)
ΕΚΒΙΑΣΕΙΣ	150	148	2 (1,3%)	255	251	111 (30,7%)
ΑΠΑΤΕΣ	422	408	14 (3,3%)	2527	771	147 (16%)
ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΑ	498	426	72 (14,5%)	3487	366	3737(91,1%)
ΟΠΛΑ	1174	----	-----	3702	2667	1042(28,1%)
ΕΠΑΙΤΕΙΑ	148	129	19 (12,8%)	1118	150	1092(87,9%)

**ΠΙΝΑΚΑΣ 2-ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟΥΣ
ΦΕΡΟΜΕΝΟΥΣ ΩΣ ΔΡΑΣΤΕΣ ΜΕ ΤΟ ΕΤΟΣ 1991²⁰⁷**

ΔΡΑΣΤΕΣ	2018		
	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔ	ΑΛΛΟΔ
ΑΝΡΩΠΟΚΤΟΝΙΕΣ	281	168	113 (40,2%)
ΛΗΣΤΕΙΕΣ	1631	985	646 (39,61%)
ΒΙΑΣΜΟΙ	227	108	119(52,42%)
ΚΛΟΠΕΣ-ΔΙΑΡΡΗΞΕΙΣ	14632	9687	4945(33,8%)
ΕΚΒΙΑΣΕΙΣ	192	109	83(17,2%)
ΑΠΑΤΕΣ	1189	1040	149(12,4%)
ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΑ	5391	282	5109(94,77 %)
ΟΠΛΑ	4570	981	3589 (78,52%)
ΕΠΑΙΤΕΙΑ	2297	1219	1078(46,92%)

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό από τα ανωτέρω στοιχεία ότι σε περιόδους οικονομικής κρίσης, δεν σχετίζεται και επηρεάζεται ευθέως το εγκληματικό φαινόμενο από την επικρατούσα φτώχεια αλλά η φτωχοποίηση σε συνδυασμό με τους παράγοντες ανεργία, απώλεια της ποιότητας ζωής, κοινωνική υποβάθμιση, αδυναμία πρόσβασης σε αξίες και αγαθά που είναι απαραίτητα για την εξασφάλιση μέσου επιπέδου ζωής για τον άνθρωπο στην εποχή που ζει²⁰⁸ ακολουθείται από αντικοινωνική συμπεριφορά και έγκλημα. Το μείγμα αποστέρηση,

²⁰⁶http://astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=81&Itemid=73&lang=, όπως αναφέρεται στην εισήγηση της κα. Ζαραφωνίτου Χρ., Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης, που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, το 2013.

²⁰⁷ Από την ηλεκτρονική σελίδα:
http://astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=81&Itemid=73&lang=, (21.5.2019)

²⁰⁸ Πανούσης Γ., Το έγκλημα του Φτωχού & η Φτώχεια ως «Έγκλημα» (σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης), Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002, σελ.29.

ανέχεια, ανισότητα, έλλειψη κοινωνικού ελέγχου προκαλεί «ανομικό χάσμα²⁰⁹» δημιουργεί και διατηρεί ανομία. Στην ανομία αυτή οι αποστερημένοι των ανωτέρω συστατικών του μείγματος, μέσω του διαφορικού συγχρωτισμού στην προσπάθεια τους να επιβιώσουν και να αποκτήσουν όσα δεν καταφέρνουν με τις ευκαιρίες που τους αποδίδονται με νόμιμά μέσα, αποκλίνουν και περνούν στην προβατική ζωή.

Επιπλέον παρατηρήθηκε αύξηση των απατών σε σχέση με τα λοιπά εγκλήματα, καθώς σε εποχές κρίσης, μέσω του δόλου επιχειρείται να επιτευχθεί η οικονομική ευχέρεια τόσο, των σε στέρηση αγαθών διατελούντων, όσο και, να αυξηθεί ή διατηρηθεί η οικονομική επιφάνεια των κατεχόντων τα μέσα, ενδυομένων με «λευκά κολλάρα» ανθρώπων. Ο δόλος, για το δέλεαρ του εύκολου χρήματος, κορυφώνεται ως τακτική την περίοδο της κρίσης. Το πνεύμα της όλης ανομικής κατάστασης που επικρατεί, καταδεικνύει την έλλειψη ελέγχων που θα απέτρεπαν τις απάτες αυτές, όπως και το όλο κλίμα διαφθοράς που υφίσταται, ανοίγει το δρόμο των ευκαιριών για τη διάπραξη των απατών.

III. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ, ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ²¹⁰

Συνάμα με τα παραπάνω, μελέτη του ΟΗΕ του 2011²¹¹, που αφορούσε 15²¹² κράτη-μέλη,²¹³ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παγκόσμια δημοσιονομική κρίση είναι ενδεχόμενο να επιδράσει αυξητικά στην εγκληματικότητα.

Η συνάρτηση δημοσιονομικής κρίσης και εγκληματικότητας, όπως προκύπτει από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας καταδεικνύει τριών ειδών σχετικές μελέτες: Οι μελέτες με *περιστασιακές προσεγγίσεις* της εγκληματικότητας σε περιόδους δημοσιονομικής κρίσης, οι *μελέτες με έμμεσες προσεγγίσεις* και τέλος εκείνες με *άμεσες*.

²⁰⁹ Καρύδης Β., Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα, Παπαζήση, 1996, σελ. 173.

²¹⁰ Όλα τα αναφερόμενα στοιχεία και δεδομένα των ερευνών αυτών έχουν ληφθεί από το άρθρο της Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη με τίτλο Οικονομική Κρίση και Εγκληματικότητα, Τρεις αφηγήσεις, που βρίσκεται στον Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Νέστωρα Κουράκη με τίτλο, «Έγκλημα και Ποινική Καταστολή, σε Εποχή Κρίσης, σελ 3-23.

²¹¹ UNODC report "Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime, σε: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf

²¹² Η Ελλάδα, δεν περιλαμβανόταν σε αυτά.

²¹³ Τα κράτη αυτά ήταν :Αργεντινή, Βραζιλία, Καναδάς, Κόστα Ρίκα, Ελ Σαλβαντόρ, Ιταλία, Τζαμάϊκα, Λετονία, Αγ. Μαυρίκιος, Μεξικό, Φιλιππίνες, Πολωνία, Ταϊλάνδη, Τρινιντάντ και Τομπάγκο, και Ουρουγουάη και παρείχαν επί 20 χρόνια κάθε μήνα στοιχεία για την εγκληματικότητα και την οικονομία. Τα έτη 2008 και 2009 καλύφθηκαν στην ανάλυση των δεδομένων του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC) .

A) Μελέτες με Περιστασιακές Προσεγγίσεις της Εγκληματικότητας σε Περιόδους Δημοσιονομικής Κρίσης

Οι έρευνες αυτές είναι επιδημιολογικού ή ψυχιατρικού χαρακτήρα, όπου εμβόλιμα γίνεται αναφορά στην εγκληματική δραστηριότητα κατά την επίδικη περίοδο της κρίσης. Σε αυτές συγκαταλέγεται και του ερευνητή του Πανεπιστημίου του Λονδίνου και της Οξφόρδης David Stuckler και των συνεργατών του η οποία αφορά 26 Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεμελιώδες ερώτημά της είναι: *«εάν η παρούσα κρίση θα επιδράσει αρνητικά στη δημόσια υγεία.»*

Τα υπό εξέταση στοιχεία εξάγονται από τα έτη 1970 –2007 και προέρχονται από τα στοιχεία θανάτων του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και τα στοιχεία ανεργίας της eurostat.

Διαπιστώθηκε, ότι για κατά την αύξηση 1% της ανεργίας επαυξάνεται από 0 έως 79% το ποσοστό αυτοκτονιών των ατόμων κάτω του 65ου έτους, ενώ η αύξηση της ανεργίας κατά 3% επιφέρει μεγαλύτερη αύξηση αυτοκτονιών, θανάτων από αλκοόλ και άλλες εξαρτησιογόνες ουσίες (28%-0%) και πρόωρων θανάτων από εγκλήματα βίας. Ωστόσο, διαπιστώνεται μια μείωση των θανάτων από τροχαία (1%-39%)²¹⁴.

B) Μελέτες με Έμμεσες Προσεγγίσεις της Εγκληματικότητας σε Περιόδους Δημοσιονομικής Κρίσης

Στις μελέτες αυτές γίνεται έμμεση αναφορά στην εγκληματικότητα και σε αυτές εντάσσονται οι έρευνες που χωρίς να επικεντρώνονται στη δημοσιονομική κρίση προβαίνουν σε ανάλυση των επιπτώσεων της κρίσης στην εγκληματικότητα, επιδρούν δηλαδή σε παράγοντες όπως η ύφεση, η ανεργία, η φτώχεια, η οικονομική ανισότητα. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένα σχετικά στοιχεία:

Ως προς τις επιπτώσεις της δημοσιονομικής κρίσης στην ανεργία²¹⁵, έχει γίνει δεκτό ότι η ανεργία από μόνη της δεν οδηγεί στο έγκλημα²¹⁶, για να οδηγήσει στο έγκλημα χρειάζονται και άλλοι παράγοντες όπως η φτώχεια.

²¹⁴ D. Stuckler, et al., The public health effect of economic crises and alternative policy responses in European empirical analysis, Lancet, 2009; 374:315-323 και του ιδίου: Effects of the 2008 recession on health: a first look at European data, Lancet, 2011, 378:124-125.

²¹⁵ Ο δείκτης της ανεργίας, επειδή τηρείται και επειδή είναι απλός και συγκρίσιμος δείκτης, χρησιμοποιείται ευρύτατα στη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ οικονομικής δυσπραγίας και εγκληματικής δραστηριότητας- Levitt, S.D., Understanding why crime fell in the 1990s: Four factors that explain the decline and six that do not, σε: The Journal of Economic Perspectives, vol. 18, no. 1, 2004.

²¹⁶ D.L. Cantor-Land, K.C., Unemployment and crime rates in the post-World War II United States: A theoretical and empirical analysis, American Sociological Review, vol. 50, no.3 (1985), σελ. 317-332.

Η κρίση πάντως σε συνδυασμό με την ανεργία συντελούν στην αύξηση των αυτοκτονιών²¹⁷, παραμέληση της υγείας λόγω φτώχειας και της χρήσης ουσιών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3					
Ανικανοποίητες ιατρικές ανάγκες (άτομα 16 και άνω) 2009-2013					
	2009	2010	2011	2012	2013
ΕΕ 28	4,2	4,1	4,8	4,5	4,9
Ελλάς	7,4	7,8	10,1	11,0	13,9

Πηγή: eurostat

ΠΙΝΑΚΑΣ 4						
Επιλεγμένα, τετελεσμένα (όχι απόπειρες) εγκλήματα Επικράτεια 2009-2014						
Εγκλήματα	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ναρκωτικά	–	8715	10203	10249	10120	10675

Πηγή: Ελληνική Αστυνομία

Υφίσταται επίσης σχέση της ανεργίας και του ρατσισμού. Η συνύπαρξη των δύο αυτών στοιχείων μπορεί, βιβλιογραφικά, να κατευθύνουν στην παραγωγή κωδίκων του δρόμου που διαδίδουν τη βία. Η συνύπαρξη αυτή τείνει να δημιουργήσει, καταρχάς συναισθήματα απελπισίας και αποξένωσης στους κατοίκους ιδίως των αστικών κέντρων και συγχρόνως έναν υποπολιτισμό εξέγερσης και βίας, από τον οποίο τα άτομα που βιώνουν την ανεργία και τον ρατσισμό αναζητούν την να αυτό-εκτίμηση τους και την αυτό-επιβεβαίωσή τους. Επακόλουθο αυτού λογικό είναι τα άτομα να μην αισθάνονται ασφαλή.

Αναφορικά με τις συναρτήσεις, δημοσιονομικής κρίσης και φτώχειας, οι έρευνες έχουν τεκμηριώσει, ότι οι δείκτες της εγκληματικότητας δεν επηρεάζονται συστηματικά ούτε προς τα πάνω, ούτε προς τα κάτω. Βέβαια υπάρχουν ενδείξεις ότι η φτώχεια επιδρά στα εγκλήματα βίας. Όμως, πιο κοντά στην πραγματικότητα μοιάζει το συμπέρασμα ότι η φτώχεια αποκλειστικά και μόνο, δεν κατασκευάζει εγκληματίες. Για να αυξηθεί η εγκληματικότητα πρέπει να συνδράμουν και άλλοι παράγοντες, όπως η διαβίωση σε μια οικογένεια με παθολογένειες, η εγκατάσταση και κατοίκηση σε μια αποδιοργανωμένη γειτονιά, ο συγχρωτισμός όπως προκύπτει από τα αμερικανικά δεδομένα²¹⁸. Άλλωστε είναι κοινώς αποδεκτό πόρισμα όλων των σχετικών ερευνών ότι ο ρόλος της οικογένειας διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη συσχέτιση της με την παραβατικότητα των ανηλίκων²¹⁹, όπως και ο

²¹⁷ Μ. :Economou / Madianos M. / Theleritis, C./ Peppou L., E., Stefanis, C.N. increased suicidality amid economic crisis in Greece, Lancet 2011; 378:1459, και γενικότερα: Paul K. / Moser K. Unemployment impairs mental health meta-analyses, in Journal of Vocational Behavior 2009;74:264-282 και Theodossiou I., The effects of low-pay and unemployment on psychological well-being: a logistic regression approach, in: Journal of Health Economics 1998;17:85-104.

²¹⁸ Ν. Ε. Κουράκη, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα/ Κομοτηνή, 2004, σελ. 121 επ.

²¹⁹ Ι. Φαρσεδάκης, Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη 1985, Αθήνα, σελ.54-68.

συγχρωτισμός αυτών με περιβάλλοντα αποκλινόντων αξιών και κανόνων, η συναναστροφή τους δηλαδή με υποπολιτισμικές ομάδες²²⁰.

Ωστόσο, έχει αναφερθεί ότι διατελούντες σε ψυχική ένταση προκαλούν και εγκλήματα βίας. Ακόμα τα άτομα που βρίσκονται σε ανεργία, λόγω κρίσης, είναι εφικτό να μεταβληθούν σε ευερέθιστα και επιθετικά, ειδικότερα εντός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος.

Συνάμα με αυτά και η βία σε βάρος αγνώστων, είναι δυνατό να επαυξηθεί, στις περιπτώσεις εκείνες που οι άνθρωποι αισθάνονται να έχουν χάσει κάθε ελπίδα και προοπτική για το μέλλον, οπότε και απελπισμένοι δύνανται να προβούν σε έκνομες ενέργειες με ένταση και βία στην προσπάθεια τους να αποκτήσουν τα επιθυμητά υλικά αγαθά. Πάντως, στην Έκθεση γίνεται επίκληση της σχετικής βιβλιογραφίας, η οποία δε δίνει σταθερές συσχετίσεις μεταξύ ανεργίας και εγκληματικότητας, ιδίως αναφορικά με τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας.

Γ) Μελέτες με Άμεσες Προσεγγίσεις της Εγκληματικότητας σε Περιόδους Δημοσιονομικής Κρίσης

Σε αυτές τις έρευνες, διερευνάται άμεσα το ζήτημα των σχέσεων κρίσης και εγκληματικότητας. Ανάμεσα στις άλλες βιβλιογραφικές αναφορές θα σταθούμε στην έρευνα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα που περιέχεται στην Έκθεση “Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime”(2012). Από αυτή τη μελέτη προκύπτει ότι σε 11 χώρες από τις 15 που παρείχαν μηνιαία στοιχεία σχετικά με οικονομικούς δείκτες και ταυτόχρονα παρείχαν εγκληματολογικές στατιστικές της Αστυνομίας για ανθρωποκτονίες, ληστείες και κλοπές τροχοφόρων, παρατηρήθηκαν σημαντικές μεταβολές στα ποσοστά των αδικημάτων αυτών, οι οποίες από τους συντάκτες της Έκθεσης συναρτώνται με την οικονομική κρίση της περιόδου 2008-2009.

Ταυτόχρονα σε 8 από αυτές τις 11 χώρες, οι μεταβολές στους οικονομικούς δείκτες συνδέονταν με μεταβολές στην εγκληματικότητα και μάλιστα παρατηρούνταν αισθητά υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας κατά την περίοδο της κρίσης.

Μάλιστα παρατηρήθηκε ότι τα εγκλήματα βίας, όπως ληστείες, αυξήθηκαν περισσότερο κατά τη διάρκεια της κρίσης, σε ποσοστό τέτοιο που σε κάποιες περιπτώσεις που σχετίζονται με τον τοπικό παράγοντα παρουσιάστηκε διπλασιασμός αυτών. Η Ιταλία είναι το μόνο Ευρωπαϊκό κράτος που παρέσχε στοιχεία στον ΟΗΕ, ότι η δημοσιονομική κρίση σε αυτή

²²⁰ Sutherland Edwin H. Ο Επαγγελματίας Κλέφτης» (The Professional Thief) 1937.

τη χώρα, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, επέδρασε αυξητικά στις ληστείες, τις κλοπές και κλοπές τροχοφόρων -όχι όμως και στις ανθρωποκτονίες

Επίσης, αναφέρεται, ότι οι αυξήσεις εγκληματικότητας δεν είναι εθνικού αλλά μάλλον τοπικού επιπέδου που εντοπίζονται στις αστικές περιοχές. Εξάλλου, σε άλλα περιβάλλοντα παρατηρήθηκαν αυξήσεις στις ανθρωποκτονίες και στις κλοπές τροχοφόρων.

Ειδικότερα η Έκθεση αναφέρει: «Ορισμένες εξηγήσεις μπορεί να προωθηθούν για αυτήν τη συσχέτιση. Είναι πιθανό οι συνδέσεις μεταξύ της ανθρωποκτονίας και της ανεργίας των ανδρών στο Μεξικό να είναι πολύπλευρες και ιδιαίτερα τοπικές. Τα στοιχεία από την κυβέρνηση του Μεξικού δείχνουν ότι περίπου 8 δήμοι ήταν υπεύθυνοι για πάνω από το 40% των ανθρωποκτονιών που σχετίζονται με το οργανωμένο έγκλημα σε εθνικό επίπεδο κατά το πρώτο εξάμηνο του 2010. Οι ανθρωποκτονίες που σχετίζονται με το οργανωμένο έγκλημα, αντιπροσώπευαν το 70% περίπου των συνολικών ανθρωποκτονιών κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου. Το μέσο ποσοστό ανεργίας στα κράτη που περιείχαν αυτούς τους δήμους ήταν κατά 20% υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο κατά τη διάρκεια του 2009. Οι οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στις περιοχές αυτές μπορεί να είναι ένας λόγος για τον οποίο νέοι άνδρες εντάσσονται σε ομάδες που εμπλέκονται στη διακίνηση ναρκωτικών. Μπορεί επίσης να αποτελέσει τον οδηγό της αναδιάρθρωσης εντός των εγκληματικών ομάδων και των επακόλουθων συγκρούσεων μεταξύ εδαφών και ναρκωτικών διαδρομών, καθώς τα άτομα ξεφεύγουν σε μια προσπάθεια να κερδίσουν περισσότερα κέρδη. Ίσως είναι σχεδόν εξίσου πιθανό ότι τα ακραία επίπεδα βίας στα ναρκωτικά σε αυτά τα ιδιαίτερα χωριά είναι τα ίδια υπεύθυνα για μειωμένες τοπικές επενδύσεις, κλείσιμο καταστημάτων και επιχειρήσεων και, στη συνέχεια, υψηλότερα επίπεδα ανεργίας. Σε εθνικό επίπεδο, οι ανθρωποκτονίες που δεν συνδέονται με το οργανωμένο έγκλημα ή δραστηριότητα των ναρκωτικών (περίπου το 30% των συνολικών ανθρωποκτονιών) μπορεί να συνδέονται με υψηλότερη ανεργία, εφόσον το οικονομικό άγχος μπορεί να αυξήσει τα επίπεδα έντασης και συγκρούσεων στην κοινωνία γενικά. Ως εκ τούτου, η σχέση που εντοπίστηκε μέσω στατιστικής μοντελοποίησης μπορεί να αντιπροσωπεύει μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρωποκτονίας και ανεργίας στο Μεξικό, όπου ούτε ένας παράγοντας είναι ξεκάθαρα η εξαρτημένη ή ανεξάρτητη μεταβλητή.²²¹»

Σύμφωνα με την Έκθεση, τα ευρήματα αυτά συμβαδίζουν με τις θεωρίες εγκληματικών κινήτρων, (motivational theories) -συμπεριλαμβανομένων και εκείνης της έντασης- γεγονός που υποδηλώνει ότι το οικονομικό άγχος μπορεί να αυξήσει το κίνητρο για τα άτομα να εμπλέκονται σε παράνομες συμπεριφορές. Σε καμία περίπτωση, όπου δεν ήταν δύσκολο να διακρίνει κανείς την αιχμή του εγκλήματος, παρατηρήθηκε οποιαδήποτε μείωση της εγκληματικότητας. Ως εκ τούτου, τα διαθέσιμα δεδομένα δεν υποστηρίζουν τη θεωρία της εγκληματικής ευκαιρίας με το σκεπτικό ότι τα μειωμένα επίπεδα παραγωγής και κατανάλωσης

²²¹ Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime” 2012, σελ 33.

ενδέχεται να μειώσουν ορισμένους τύπους εγκλημάτων, όπως το έγκλημα ιδιοκτησίας, μέσω της δημιουργίας λιγότερων πιθανών στόχων για εγκλήματα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως προκύπτει από όσα ανωτέρω επεξηγήθηκαν, αποδεικνύεται ότι οι ίδιες οι διαμορφωθείσες συνθήκες ζωής στην πόλη είναι σε άμεση συνάρτηση και ακολουθία με τις δημιουργηθείσες κοινωνικές συνθήκες και συσχετίζονται με την παραγωγή παρεκκλινουσών, παραβατικών, αντικοινωνικών εν γένει, συμπεριφορών και πυροδότηση εγκληματικής δράσης.

Επεξηγήθηκε επίσης, ότι οι παραβατικές συμπεριφορές έχουν αιτιατή σχέση, σε σημαντικό βαθμό, με τις ματαιώσεις που πηγάζουν στην υφιστάμενη απόσταση ανάμεσα στις επιδιώξεις και τις προσδοκίες, με την πραγματικότητα. Οι ματαιώσεις αυτές προέρχονται, ειδικά σε περιόδους κρίσης οικονομικής, από την απροσδόκητη και ριζική συρρίκνωση του εισοδήματος μεγάλου τμήματος του πληθυσμού που σχετίζεται με την καθοδική πορεία της οικονομίας αφενός, και αφετέρου, την επαύξηση της ανεργίας.

Αυτή η κατάσταση όταν παρατείνεται είναι ικανή να επιδράσει ανοδικά, στον αριθμό των ατόμων που είναι επιρρεπή και διαθέτουν ευκαιρίες και στιβαρά κίνητρα, να ακολουθήσουν είτε μια εγκληματική σταδιοδρομία, είτε να καταφύγουν σε μη νόμιμες ενέργειες, για τη διευθέτηση των άμεσων και συνεχόμενων οικονομικών προβλημάτων τους.

Οι έρευνες πιστοποίησαν ότι δεν υπάρχει άμεση συσχέτιση μεταξύ οικονομικής κρίσης με την παραβατικότητά και το εγκληματικό φαινόμενο, ωστόσο οι γενικότερες επικρατούσες συνθήκες σε περιόδους κρίσεων και η διάχυτη ανομία ευνοούν την εξέλιξή του.

Η αποστέρηση τόσο, υλικών αγαθών αλλά και ποιότητας ζωής που συνίσταται στον αποκλεισμό, ενδεικτικά, από την παροχή υπηρεσιών υγείας, περίθαλψης, ευκαιριών εργασίας, ήρεμης και χωρίς φόβο θυματοποίησης ζωής και διαβίωσης σε συνθήκες τάξης, μακριά από αντικοινωνικότητες και αταξία²²², ως κατάσταση και μάλιστα παρατεταμένη, δημιουργεί ανασφάλεια. Επιβεβαιώνεται έτσι, η θεώρηση του Μ. Killias, ότι το αίσθημα ανασφάλειας εστιάζεται στην εντύπωση ότι το έγκλημα αποτελεί μια απειλή πραγματική και δεόντως σοβαρή, ώστε να επηρεάζει τη διαχείριση της καθημερινότητας σε ατομικό επίπεδο²²³ επεκτεινόμενο όμως και στο πεδίο δράσης των πολιτών και τις ανασφάλειες τους συλλογικά,

²²² Χρ. Ζαραφωνίτου, Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των «αντικοινωνικοτήτων» και της «αταξίας», Ποινολόγος 4/2004.

²²³ Μ. Killias, Précis de criminologie, Staempfli Editions SA Bern, 201, σελ.339, όπως αναφέρεται στο άρθρο της καθηγήτριας Χρ. Ζαραφωνίτου, Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας 2, ΠοινΔικ 8-9, 2006, σελ.1032.

όπου είναι συναρτώμενες με παράγοντες όπως η ποιότητα ζωής, οι πραγματικοί κίνδυνοι, η έλλειψη εμπιστοσύνης στο ίδιο το κράτος και τους φορείς για επί της ουσίας προστασία.²²⁴ Έτσι εξηγείται ότι ενώ από τη μια μεριά, στις έρευνες καταδεικνύεται ότι η ανασφάλεια δεν απορρέει μόνο στην εγκληματικότητα²²⁵, από την άλλη η ένταση της ανασφάλειας διαπιστώνεται να έχει μια μη λογική εξομοίωση με την εγκληματικότητα²²⁶.

Η ανασφάλεια βέβαια, ειδικά στη σύγχρονη εποχή μας, όπου έχουν εκλείψει οι παράγοντες που καθορίζουν την κοινωνική συνοχή, ήτοι η θρησκεία, η οικογένεια, η διαπαιδαγώγηση με κοινές αξίες και αρχές, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση και τις ματαιώσεις, που αισθάνεται ο κάτοικος ο αποξενωμένος, των μεγαλουπόλεων, όταν δεν μπορεί να ανταπέξελθε στην καθημερινότητά του και να καλύψει τις βιοτικές του ανάγκες στερούμενος μια ποιοτική ζωή, βρίσκει διέξοδο στο αδιέξοδο της αυτοκτονίας.

Επακόλουθο αυτής της συνθήκης είναι να σημειώνεται η κοινωνική πραγματικότητα των αυτοκτονιών, επιβεβαιώνοντας τα όσα είχε προδρομικά καταγράψει η σκέψη και η παρατήρηση του E. Durkheim.

Και αναφερόμενοι στον Durkheim, παρατηρούμε ότι μολονότι η σύγχρονη κοινωνία από την άποψη της αλληλεγγύης, λειτουργεί οργανικά, ωστόσο, διατήρησε το χαρακτήρα της τιμωρίας των πρώτων κοινωνιών, της μηχανικής αλληλεγγύης, από πλευράς ποινικού κατασταλτικού συστήματος.

²²⁴ Forum européen pour la sécurité urbaine, Outils pour l' action 1996.

²²⁵ Χρ. Ζαραφωνίτου, Ο Φόβος του Εγκλήματος 2002 ο.π.

²²⁶ Χρ. Ζαραφωνίτου, Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό "παράδοξο" 2009, Ποινικό Δίκαιο και Εγκληματολογία 1/2009.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Online]. - 3 1, 2019. - <https://gallery.gr/el/artwork/kraugi-no-5>.

[Online]. - 9 10, 2018. -

https://mandoulides.edu.gr/wpcontent/uploads/2016/07/Lexiko_Evang_Madoulidi.pdf .

[Online]. - 10 9, 2018. -

<https://smerdaleos.wordpress.com/2015/10/30/%CE%B7%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B1-gweyh3-%CE%B6%CF%89/>.

[Online]. - 5 1, 2019. - <https://en.oxforddictionaries.com/definition/economy>.

[Online]. - 02 28, 2019. - <http://www.politismospolitis.org/archives/19464> .

[Online]. - 4 16, 2019. -

<https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK270/%CE%9C%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%203%CE%BF.pdf>. (Δημήτρης Λάλας Οικονομική Κοινωνιολογία, Κλασικές και νεοκλασικές οικονομικές προσεγγίσεις και η ανάπτυξη της Οικονομικής Κοινωνιολογίας)

[Online]. - http://astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=81&Itemid=73&lang=, .

Forum européen pour la sécurité urbaine, Outils pour l' action [Conference]. - Paris : [s.n.], 1996.

“Social exclusion in Britain, European Commission (1992 [Conference].

Andresen M. A. “The place of environmental criminology within criminological thought”, [Book]. - 2010.

Atkinson A. B., . “Social exclusion, poverty and unemployment [Book]. - 1998.

Blanchflower D. G. and Oswald, A. J. “Well-being over time in Britain and the United States”, [Article] // Journal of Public Economics,. - 2004. - 7-8 : Vol. 88.

Box, St., C. Hale, G. Andrews Explaining fear of crime, [Article] // The British στο Journal of Criminology. - 1988. - Vol. Vol. 28.

Cantor D.L .-Land, K.C Unemployment and crime rates in the post-World War II United States: A theoretical and empirical analysis [Article] // American Sociological Review,, vol. 50, no.3 (1985),.

Cario. Robert, Médias et insécurité: entre droit d’informer et illusions sécuritaires [Book]. - [s.l.] : Recueil Dalloz,, 2004. - Vol. 2.

CH. M.Killias & Clerici Different measures of vulnerability, in the relation to different dimensions of fear of crime, [Journal] // British Journal of Criminology. - 2000.

Cusson M. Les zones urbaines criminelles [Journal] // Criminologie. - p. Vol. XXII.

Duesenberry J. S. Income, Saving and The Theory of Consumer Behavior, [Book]. - [s.l.] : Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1949.

Durkheim E The Division of Labour in Society, [Book]. - 1893.

- Durkheim E.** On Suicide , , [Book]. - [s.l.] : Penguin Classics.
- Durkheim E.** The division of labor in society, [Book]. - New York : The Free Press,, 2005.
- Durkheim E.** The Elementary Forms of the Religious Life [Book]. - 1912.
- Durkheim E.** The Rules of Sociological Method [Book]. - (1895).
- Durkheim E.** Οι Κανόνες της Κοινωνιολογικής Μεθόδου [Book]. - Αθήνα : GUTENBERG, μετάφραση, Λ.Μ. Μουσούρου, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης & Κοινωνικής Πολιτικής-, 2000.
- Economou M. : / Madianos M. / Theleritis, C./ Peppo** increased suicidality amid economic crisis in Greece, [Article] // The Lancet. - 2011. - 1459 : Vol. 378.
- Etienne J.-. Noreck J P- Roux J. P. Valeurs Vo;** Dictionnaire de la Sociologie, [Book]. - Paris : [s.n.]. - Vol. 1995.
- European Commission** «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, [Report]. - Brussels. : Tab. Graph. Bibliogr, 2009.
- Ferrer-i-Carbonell A. and Frijters, P.** “How important is methodology for the estimates of the determinants of Happiness? [Article] // The Economic Journal. - 2004. - 497 : Vol. 114.
- Ferrer-i-Carbonell, A.** “Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect”, [Article] // Journal of Public Economics, 89 (5-6). - 2005.
- Gaisford Thomas** lexicis scholiastis et grammaticis: Anonymi cuiusdam opera: Concinnatum, [Book]. - [s.l.] : Thomas Gaisford S.T.P.
- Greenberg D.** “The Dynamics of Oscillatory Punishment Process” [Article] // JOURNAL OF Criminal Law and Criminology. - 1977.
- Haberle P.** Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, [Article]. - 1982.
- Hall J.,** Theft, Law and Society, [Book]. - Indianapolis : Bobbs-Merrill Co., 1952.
- Hartwig I., Nicolaides P.,** Elusive Solidarity in an Enlarged European Union, [Article]. - [s.l.] : Eipascope 3/2003.
- Harvey D.** Capital and Class Struggle around the Built Environment in Advanced Capitalist Societies. Politics and Society [Book]. - 1977.
- Hopkins E.** “Inequality, happiness and relative concerns: What actually is their relationship?”, [Article] // Journal of Economic Inequality. - 2008. - (4), : Vol. 6.
- Hughes, G.** Understanding Crime Prevention, Social Control, Risk and Late Modernity, [Book]. - Philadelphia, : Open University Press, Buckingham,, 1998.
- Killias M.** Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime, [Journal] // Violence and victim. - 1990.
- Killias, M** Précis de criminologie [Book]. - Bern : Staempfli Editions SA, 2001.
- Kubrin C. E. and Weitzer D.** “, New Directions on Social Disorganization Theory” [Article] // Journal of Research in Crime and Delinquency,. - Vols. Vol. 40,2003.

- Laitinen A. - Pessi B. (ed.),** Solidarity: Theory and Practice, Lexington Books [Book]. - 2015.
- Léauté J.** Criminologie-science-pénitentiaire- [Book]. - Paris : Presses Universitaires de France, 1972.
- Levitt S.D** Understanding why crime fell in the 1990s: Four factors that explain the decline and six that do not, [Article] // The Journal of Economic Perspectives,. - 2004. - no. 1 : Vols. vol. 18,.
- Lewis D. A. and Salem G. ,** Fear of Crime. [Book]. - New Brunswick, NJ: : Transaction Books., 1986.
- Lupton D Tulloch J.** Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition. [Journal] // British Journal of Criminology, . - 1990.
- Maxfield W. Skogan & M.** Coping with crime: Individual and neighbourhood reactions, [Book Section]. - [s.l.] : B. Hills, Sage Publ, 1981.
- Montanari. Franco** Σύγχρονο Λεξικό της αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας [Book]. - [s.l.] : Δημ. Ν. Παπαδήμα, 2013.
- Moser K.** Unemployment impairs mental health meta-analyses, [Article] // Journal of Vocational Behavior. - 2009;. - Vol. 74.
- Muncie E. McLaughlin and J.** The Sage dictionary of Criminology [Book]. - [s.l.] : Sage, 2006, 2nd. - 2.
- Newman O.** Defensible Space, [Book]. - N. York, : Macmillan, 1972.
- O' Brien M. & Yar M. ,** The Key Concepts, . [Article] // Criminology:. - USA: Routledge : [s.n.], 2008.
- Programme UNDP The United Nations Development** "Human Development Report", New York: [Conference]. - 1996.
- Rayo L. and Becker, G. S.** "Habits, peers and happiness: An evolutionary erspective", [Article] // American Economic Review. - 2007. - (2), : Vol. 97.
- Reiss, A.** "Why are communities important in understanding crime?", [Article] // Communities and crime, Univ. of Chicago Press, 1986. - [s.l.] : A. Reiss & M. Tonry, 1986.
- Robert Ph.** Le citoyen, le crimeet l' Etat [Book]. - -Genève, Paris : DROZ,, 1999.
- Runciman W. G. and Bagley, C. R. , .** "Status consistency, relative deprivation, and attitudes to immigrants", Sociology, [Conference]. - 1996.
- Sen A. K. ,** Commodities and Capabilities [Book]. - Amsterdam: North-Holland. : [s.n.], 1985.
- Sen A. K.** -"A sociological approach to the measurement of poverty: A reply to Prof. Peter Townsend" [Article] // Oxford Economic Papers,. - 1985b. - (4), : Vol. 37.
- Sen A. K.** Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation, [Book]. - Oxford: : Oxford University Press, 1981.
- Sen A. K.** The Standard of Living, [Book]. - Cambridge : Cambridge University Press, 1987.
- Sen, A. K.** "Poor, relatively speaking", [Article] // Oxford Economic Papers,. - 1983. - (2), : Vol. 35.
- Shaw C. - McKay H** Juvenile delinquency and urban areas. [Book]. - Chicago, IL : US: University of Chicago Press, 1942.
- Skogan W.** «La sécurité dans les grandes villes américaines», [Article] // Revue internationale de criminologie et de police technique,. - 1983. - Vol. 4.

- Skogan W. G., & Maxfield, M. G.** Coping With Crime: Individual and Neighborhood Reactions. [Book]. - Newbury Park, CA : Sage Publications. - Vol. 1981.
- Skogan W.G.** The impact of victimization on fear, [Article] // Crime and Delinquency. - 1987. - Vol. 33.
- Stuckler D.** Effects of the 2008 recession on health: a first look at European data, [Article] // The Lancet. - 2011.
- Stuckler D. et al.,** The public health effect of economic crises and alternative policy responses in European empirical analysis, [Article] // The Lancet. - 2009. - 9686 : Vols. 374 .
- Sutherland Edwin** Principles of Criminology, [Book]. - Philadelphia, : Lippincott Co, 1934.
- Sutherland Edwin** Ο Επαγγελματίας Κλέφτης» (The Professional Thief) [Book]. - 1937.
- Theodossiou I.** The effects of low-pay and unemployment on psychological well-being:“a logistic regression approach, [Article] // Journal of Health Economics. - 1998. - Vol. 17.
- Townsend P.** Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Sources and Standards of Living, . [Book]. - [s.l.] : Harmondsworth: Penguin, 1979.
- Townsend P.** “A sociological approach to the measurement of poverty: A rejoinder to Professor Amartya Sen”, [Book]. - [s.l.] : Oxford Economic Paper, 1985.
- UNODC** report “Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime [Report].
- Veblen T.** The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions, [Book]. - New York: Modern Library : [s.n.], (1899), 1934,.
- Veblen Th.** The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions, [Book]. - New York : Modern Library, (1899), 1934,.- μτφρ.Γ.Νταλιάνης,Κάλβος,Αθήνα:1982.
- Walker JefferyT.** Social, Ecological and Environmental Theories of Crime [Book]. - University of Arkansas : Routledge, 2016.
- Watts, H. W.** “An economic definition of poverty” On Understanding Poverty [Book] / ed. DP Moynihan. - New York : Basic Books, 1968.
- Weber Max** Έννοια και Κατηγορίες της Πόλης – Κοινωνικές Επιστήμες, Οικονομία και Κοινωνία, 6ος τόμος, Η Πόλη, [Book]. - [s.l.] : Σαββάλας, 2008. - Μετάφραση-Εισαγωγή-Επιμέλεια, Θανάσης Γκιούρας,.
- Wilson J. Q. and Kelling G.** "The Police and Neighborhood Safety: Broken Windows", [Article] // Atlantic Monthly,. - 1982. - Vols. vol. 127,.
- Wirth L.,** “ Urbanism as a way of life”, [Article] // American Journal of Sociology. - 44/1938.
- Αλεξιάδης Σ.** Ο φόβος του εγκλήματος, Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος [Book Section] // Αφιέρωμα στη μνημη του Η. Δασκαλάκη. - Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα : [s.n.], 1991.
- Αντωνοπούλου Μ.** Οι Κλασικοί της Κοινωνιολογίας, Κοινωνική Θεωρία και Νεώτερη Κοινωνία [Book]. - Αθήνα : Σαββάλας, 2008.
- Αριστοτέλης.** "Πολιτικά" [Book].

Αριστοτέλης. ΗΘ. Νικ1102a5-18 [Book].

Βλάχου Βίκυ. Η εξέλιξη των εγκληματολογικών θεωριών για τη βία και την επιθετικότητα, 2008 [Book]. - [s.l.] : Νομική Βιβλιοθήκη, , 2008.

Βλάχου Βίκυ. Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19ο αιώνα, [Book]. - [s.l.] : Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Γάγγας Σπύρος. Ο Εμίλ Ντιρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στη Νεωτερικότητα [Book Section] // Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα, / book auth. Κονιόρδος Σωκράτης. - Αθήνα : GUTENBERG, 2010,.

Δημητρόπουλος Δ. «Γενική Συνταγματική Θεωρία –Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, », [Book]. - Αθήνα : Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004, , 2004. - Vol. τόμος Α΄.

Ζαραφωνίτου Χρ. Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των «αντικοινωνικοτήτων» και της «αταξίας», [Article] // Ποινικολόγος. - Vol. 4/24.

Ζαραφωνίτου Χρ. Πρόληψη της Εγκληματικότητας σε Τοπικό επίπεδο, [Book]. - Αθήνα, : Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Ζαραφωνίτου Χρ. - Κουράκης Ν. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική, [Book Section]. - Αθήνα-Κομοτηνή : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2009.

Ζαραφωνίτου Χρ. (Αν)ασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική & Δικαιώματα του Ανθρώπου, [Book]. - [s.l.] : Σάκκουλας, 2007.

Ζαραφωνίτου Χρ. “Υπάρχουν “ghettos” στο κέντρο της Αθήνας; Εγκληματολογική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων και αναπαραστάσεων”, [Article] // Εγκληματολογικές Μελέτες,. - Αθήνα : ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2015. - Vol. 1.

Ζαραφωνίτου Χρ. «(Αν)ασφάλεια καταστηματαρχών Αθηνών και Πειραιώς και νέες μορφές αστυνόμευσης», [Article] // Εγκληματολογία. - 2012. - Vol. 1.

Ζαραφωνίτου Χρ. Βίαη εγκληματικότητα και φόβος του εγκλήματος σε εποχές «κρίσης» [Book Section] // Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστωρα Κουράκη Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή κρίσης, . - Αθήνα - Κομοτηνή : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016.

Ζαραφωνίτου Χρ. Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας [Article] // Ποινική Δικαιοσύνη. - 8-9 2006.

Ζαραφωνίτου Χρ. Εμπειρική Εγκληματολογία [Book]. - Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

Ζαραφωνίτου Χρ. Ο Φόβος του Εγκλήματος [Book]. - Αθήνα - Κομοτηνή : Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002.

Ζαραφωνίτου Χρ. Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό "παράδοξο" [Article] // Ποινικό Δίκαιο και Εγκληματολογία. - 1 2009.

Ζαραφωνίτου Χρ. Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας [Conference] // Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης. που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. - [s.l.] : ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2013.

Θεοδώρου, Ε. R. Boudon - F. Bourricaud, Vo ValeursVo Αξία, in Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Larousse -Britannica, in Dictionnaire critique de la Sociologie, [Book]. - Paris, : P.U.F., 1986. - Vols. 2e édition.

Καρύδης Β. Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα, [Book]. - [s.l.] : Παπαζήση, 1996.

Κασμάτη Γ. - Μαυριάς Κ. «Ερμηνεία του Συντάγματος», [Book]. - 2003. - Vol. β' έκδ.

Κατρούγκαλος Γ. «Το κοινωνικό κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής : θεσμοί παροχικής διοίκησης και κοινωνικά δικαιώματα στο σύγχρονο κόσμο» , [Book]. - Αθήνα-Κομοτηνή, : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.

Κουράκης , Ν.Ε. Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, [Book]. - Αθήνα/ Κομοτηνη, : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004.

Κουράκης Ν. Ε. Ασφάλεια και ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια, [Book Section] // (Αν)ασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική & Δικαιώματα του Ανθρώπου / book auth. Ζραφωνίτου Χρ. / ed. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ. - ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ : 2007, 2007.

Κουφάρης Γ. . Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές. [Article] // Περιοδικό Χρήμα. - 2010. - Ιανουάριος-Φεβρουάριος.

Λαμπροπούλου Ε., Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου [Book]. - Αθήνα : Κριτική,, 2001.

Λεξικό της Κοινής Ελληνικής Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [Book]. - 1998.

Οικονόμου Δ. Σημειώσεις του μαθήματος "ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ" [Book]. - Βόλος : Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2007.

Παναγόπουλος Κωνσταντίνος Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο [Book]. - 1999 : Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ / ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Πανούσης Γ. Το έγκλημα του Φτωχού & η Φτώχεια ως «Έγκλημα» (σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης), [Book]. - Αθήνα – Κομοτηνή, : Αντ. Ν. Σάκκουλα, , 2002.

Παπαδάτος Π., Η επιθετικότητα, η βία και η καταστροφικότητα στην κοινωνική διαβίωση [Book]. - Αθήνα-Κομοτηνή, : ANT. Ν. Σάκκουλα, 1980.

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ , Ε Ανδριοπούλου, Φ Παπαδοπούλου, Π Τσάκογλου Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα: Επικάλυψη και Διαφοροποιήσεις [Book]. - Σεπτέμβριος 2013.

Σούρλας Παύλος Κ «Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου [Book]. - [s.l.] : Σάκκουλας, 2004.

Σπινέλλη Κ.Δ., Εγκληματολογία - Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, [Book]. - [s.l.] : Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Σπινέλλη Κ. Δ. Οικονομική Κρίση και Εγκληματικότητα, Τρεις αφηγήσεις, [Book Section] // Έγκλημα και Ποινική Καταστολή, σε Εποχή Κρίσης,. - στον Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Νέστωρα Κουράκη.

Τζιράκης Στεφ. Α. Πατάκης-Νικ. Ε. ΛΕΞΙΚΟ ΡΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΣ ΕΛΛΗΝΚΗΣ,ΟΜΑΛΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩΜΑΛΩΝ [Book]. - Αθήνα : ΠΑΤΑΚΗ, 1984. - 2η έκδοση.

Τριτζίλια Κάρλο Οικονομική Κοινωνιολογία, Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό [Book]. - Αθήνα : Παπαζήση, 2004.

Τσάτσος Δ. . «Συνταγματικό Δίκαιο», τ. Β' [Book]. - Αθήνα, : [s.n.].

Φαρσεδάκης Ι. Κρίση Αξιών και Εγκληματολογία, Η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, [Article] // Εγκληματολογία,. - 2013. - Vols. 1-2.

Φαρσεδάκης Ι. «Εγκληματολογική προσέγγιση του φαινομένου της σύγχρονης εγκληματικότητας στην Αθήνα» [Conference] // Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης. που συνδιοργάνωσαν το ΠΜΣ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ», το Ινστιτούτο Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών . - [s.l.] : ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2013.

Φαρσεδάκης Ι. ,Στοιχεία Εγκληματολογίας. [Book]. - Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Φαρσεδάκης Ι. «Παραβατικότητα και Κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων» [Book]. - Αθήνα: : Νομική Βιβλιοθήκη, 1985.

Φαρσεδάκης Ι. «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας» [Book Section] // Τιμητικός τόμος για την Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη, . - Αθήνα-Κομοτηνή, : Αντ. Ν. Σάκκουλα,, 2010.

Χαϊδου Α. Θετικιστική Εγκληματολογία [Book]. - Αθήνα: : Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.

Χρυσόγονος Κ. Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα [Book]. - Αθήνα - Κομοτηνή : Αντ. Ν Σάκκουλα, 2η έκδοση αναθεωρημένη, 2002.

Χρυσόγονος Κ. «Συνταγματικό Δίκαιο», [Book]. - Αθήνα Θεσσαλονίκη, : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003.